

Den harem ontvlucht. Een Turksch verhaal uit onze dagen (juni 1904-1906)

Catharina Alberdingk Thijm

bron

Catharina Alberdingk Thijm, *Den harem ontvlucht. Een Turksch verhaal uit onze dagen (juni 1904-1906)*. N.J. Boon, Amsterdam 1906

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/albe002hare01_01/colofon.php

© 2017 dbnl

Eerste hoofdstuk.

Wat de Bijbel voor de Christenen is, dat is de Koran voor de Mahomedanen. Zooals Boedha - die in Azië het Boedhisme stichtte, circa vijfhonderd jaar *vóór* Christus, zoo stichtte Mahomed den Mahomedaanschen of Muzelmanschen godsdienst ongeveer vijfhonderd jaar *nà* Christus. Hieraan is het zeker toe te schrijven, dat in den Koran zooveel verhalen aan den Bijbel herinneren, o.a. de geheele geschiedenis van Jozef met zijn elf broeders. Daarentegen is het opmerkelijk hoe Boedha in zijn leer de kuisheid hoog stelt en Mahomed daarentegen de veelwijverij (tenminste *vier* vrouwen) aan zijn volgelingen oplegt en het celibaat afkeurt. Zoowel het Boedhisme, als het Christendom (uit het Jodendom ontstaan) en het Mahomedanisme, zijn Godsdiensten van Aziatischen oorsprong en hebben als hoofdpunten de *éénheid* der Godheid, het *volgen* van de leer des stichters, terwijl zij elkaar verwijten Gods openbaringen vervalscht te hebben.

Nourya stond geleund aan het venster van haar kamer in den harem haars vaders. De prachtige woning, die met recht paleis genoemd werd, lag vlak aan de blauwe wateren van den Bosphorus. Zij keek er droomend op neer, zonder de zacht kabbelende golfjes te zien. Voor haar hadden Constantinopel en zijn trotsche stroom hunne betoovering

verloren. Zij geloofde dat de wereld daarbuiten, de vrijheid vooral.... oneindig mooier was. Haar jonge ziel hunkerde daar naar met nooit geleschten dorst.

O! de vleugels te mogen bezitten van dien vogel, dien zij door de lucht zag vliegen; te kunnen vluchten ver, heel ver van hier, waar zij verstikte te midden van al haar rijkdom en pracht, waar een gevoel van eindeloze verlatenheid haar van ochtend tot avond, dag aan dag, week op week neer-drukte, sedert den tijd waarop zij opgehouden had zich te bekommeren om het kostbare speelgoed haar geschonken, naar iets had verlangd waaraan zij zelf geen naam wist te geven en dat haar toch onmisbaarder was dan de lucht die zij inademde.

Zij eindigde met zich wakker te schudden uit haar verdooving en een weemoedig glimlachje verscheen op haar achttienjarig gelaat, dat omlijst door de gitzwarte haren en bezield door twee donkere zachte oogen vol Oosterschen glans, elken vreemdeling door zijn bijna noodlottige schoonheid zou hebben getroffen. Haar oogen dwaalden nu langs de versierde teksten aan den muur bevestigd; zij las: ‘Het is U verboden gehuwde vrouwen te trouwen, tenzij zij als slavinnen onder uw heerschappij staan.’ Koran, kapittel IV: 28.

Een opstand, een hunkeren naar rechtvaardigheid steeg in haar op; zou Allah haar niet straffen om al die gedachten van ongeloof en verbittering die de laatste twee jaar haar zoo kwelden?

‘Ik moet mij meer bezighouden,’ sprak zij tot zichzelf; ‘laat ik dien brief beantwoorden, het zal mij een afleiding zijn. Misschien zal het mij voor een oogenblik helpen vergeten....’

Zij ging van het venster weg en zette zich voor haar kostbaar ingelegd schrijftafeltje. Haar vader had een hooge betrekking, was rijk en stelde er een trots in, de vertrekken zijner vrouwen en dochters niet minder weelderig in te richten dan het door hem bewoonde gedeelte van het paleis, waarin zich een - alleen door hem gekende - toegang tot den harem bevond.

In zijn woning toch ontving hij *zijn* vrienden en kennissen. In den harem mochten - buiten de dienende eunuken - geen andere mannen worden toegelaten, dan de naaste bloedverwanten en de geneesheer, wien het dan nog slechts geoorloofd was *de zieke* te zien, terwijl de overige bewoon-

sters, van zijn komst verwittigd, zich ijlings in haar kamers terugtrokken en voorzichtigheidshalve haar sluiers voordeden, alsof zij op straat waren.

Nourya ontsloot met behulp van een gouden sleuteltje, dat zij aan een langen ketting om den hals droeg - want zij kende maar al te goed de nieuwsgierigheid uit haar omgeving, - een lade en haalde daaruit een brief dien zij nog eens doorlas.

‘Wonderlijk!’ sprak zij, ‘haar eerste schrijven deed mij weenen van geluk. Het was als sloeg het een brug over den afgrond, die mij scheidt van de Europeesche geciviliseerde Christenwereld, waar men vrij mag ademen, waar men leeft, niet voortbestaat als een plant of als een hagedis, die zich in het zonlicht koestert en niet verder komt dan den ouden muur waartegen zij opkruipt. En thans reeds is er leed gekomen tot zelfs in deze eenige vreugde; want ik heb ingezien, dat die brug nooit door mij zal worden betreden, dat alleen een postduif den afstand zal doorkruisen welke zich uitstrekt tusschen die tooverwereld en mij en mijn verlangen naar dat Paradijs wordt er slechts te brandender om.’

Nog een tijdlang bleef zij in gedachten verdiept. Zij herinnerde zich haar onuitsprekelijke verrassing, op den morgen toen men haar dezen brief, uit den vreemde, had gebracht. Het adres op den omslag was door een haar onbekende hand geschreven. De postzegel toonde het lieve, jeugdige gelaat van koningin Wilhelmina der Nederlanden. Wie kon aan haar gedacht hebben in het verwijderde Holland?

Zij kende geen der dames van het Turksche gezantschap aldaar. Indien een harer iets uit Stamboul begeerde of weten wilde, zou zij zich bij voorkeur tot een der vrouwen haars vaders hebben gericht.

Nieuwsgierig had zij de enveloppe opengesneden en naar de handteekening gezocht. ‘Ella van Heemstede’. Die naam maakte haar niet wijzer. Zij haastte zich dus de bladzijden te doorlezen.

Een jong meisje deelde haar mede, dat haar vaders - die van Ella en van Nourya - jaren geleden samen te Parijs hadden gestudeerd en vrienden geweest waren. Ofschoon zij elkander sedert niet weergezien hadden, was het den heer Van Heemstede lief geweest nog dikwijls aan vrouw en kinderen van den vriend zijner jongelingsjaren te vertellen. Hij was thans sedert twee jaar aan de zijnen optomen en

Ella was met haar moeder en jongere zuster achtergebleven. Zij ging uit en had op een diner kennis gemaakt met een attaché der Turksche legatie, die haar op haar vraag naar Ahmed Pacha had geantwoord, dat deze een hoogen rang aan het hof van den Sultan bekleedde en zeer gezien was. Hij bezat verscheidene kinderen.

Toevalligerwijze had de jonge secretaris door een Engelsche dame, die Ahmed's harem had bezocht, de schoonheid hooren roemen zijner dochter Nourya. Die naam was Ella bijgebleven en zij wendde zich thans tot het Turksche meisje met een vriendelijk verzoek.

Haar moeder was nog jong en wilde het bestuur over het huishouden niet uit handen geven. Zij bezaten te veel fortuin, om haar moeder over te halen haar te laten studeeren om in eigen onderhoud te kunnen voorzien, en toch voelde zij zich onbevredigd, kon het haar op den duur niet voldoen zich enkel aan doellooze bezigheden te wijden. De feesten in de wereld lieten een groote leegte in haar na en zij had besloten haar vrije uren te besteden aan haar geliefkoosde studie, de zeden en gewoonten van andere volkeren, vooral van dat Turkije, dat nog van zulk een geheimzinnig waas omgeven bleef voor de oogen van het overige Europa, dat land der sprookjes; te ver van Nederland gelegen, om te durven hopen het in de eerste jaren te zullen betreden.

Zij vroeg aan Nourya haar daaromtrent het een en ander te willen mededeelen, haar vooral het leven in den harem te willen beschrijven.

En het Turksche meisje had haar vol geestdrift geantwoord. De gedachte een vriendin te kunnen vinden in het buitenland, iemand die haar zou vertellen van hetgeen zijzelve nooit kennen zou, was haar iets zoo nieuws, dat het haar in verrukking bracht. Zij schreef haar bladzijden vol, haar smeekende het niet bij dien eenen brief te laten, wat trouwens ook moeilijk ware geweest; want Nourya had hoofdzakelijk geschreven over haar blijdschap en de hoop, dat de trouwe gehechtheid welke eenmaal de vaders had verbonden, in de harten hunner dochters herleven zou. Over Constantinopel en zijn harems had zij bijna gezwegen.

Ella had haar een tweeden brief gezonden, waarin zij haar dit verzuim schertsend verweet en Nourya voelde zich heden in de juiste stemming om aan die onbekende vriendin te schrijven.

‘Vergeef me,’ zoo begon zij: ‘Ofschoon ik er zeker nauwelijks een verontschuldiging voor kan vinden, zoo gebrekkig aan uw verzoek te hebben voldaan.

Om dat te begrijpen en te verschoonen, zoudt gij moeten beseffen wat uw schrijven mij was. Het deed mij denken aan een zomerregen nedervallend op dorstige aarde, ja, het herinnerde mij aan dien bloemtak uit het gedroomde werelddeel dien Columbus op de wateren zag drijven, toen de onbekende kust nog verborgen bleef voor zijn oog.

Hebt gij u ooit rekenschap gegeven van hetgeen er op dat oogenblik moet zijn omgegaan in het hart van den grooten wereldontdekker? Zoo ja, dan kunt ge u ook voorstellen wat mij de ontvangst was uwer regelen, die bloemen uit de onbekende wereld waarheen ik dag aan dag vruchteloos de armen uitstrek.

Ik vergat er al het overige door, tot zelfs uw verzoek, waaraan ik toch zoo gaarne zal voldoen, en in plaats daarvan vroeg ik u mij uw vaderland te beschrijven!

Gij hebt dat gedaan en zegt mij dat uw hemel vaak bewolkt, het weder veelal nevelachtig is, dat de stormen die aan uw kusten heerschen aan het noodgeschrei van duizendtallen verloren zielen doen denken; maar kan het somberste natuurtooneel ooit zoo tragisch wezen als hetgeen men hier soms onder ons glansrijk uitspannel aanschouwt?

Om die vraag te beantwoorden, zal ik u iets mededeelen, dat ik gisteren zag en mij telkens een rilling door de leden jaagt. Zeg mij daarna, of gij nog langer degenen benijdt dien het gegeven is in het schoone Oosten te leven. Het schijnt mij bijna een parodie deze woorden neer te schrijven.

O! zeker, Stamboul is schilderachtig. Zelfs ik, die er sedert mijn jeugd aan gewoon ben, moest dat gisteren nog erkennen. Mijn zitkamer is op een hoek van ons paleis gelegen. Een der vensters is juist aan de kromming daarvan aangebracht, zoodat ik gelijktijdig de rivier en het fraaiste gedeelte der stad kan zien. Gisteren stond ik daar in gedachten verzonken, toen het kanonschot viel, dat ons het eind van den Vastendag verkondigde.

Wij bevinden ons in de *Ramazan*, de Groote Vasten. Ik las van die der Katholieken, maar zij is niets in vergelijking met onze *Ramazan*. Men kondigt haar begin aan met een en twintig kanonschoten, zoodra men de nieuwe maan der negende maand heeft gezien. Dit is het teeken dat de geloo-

vigen verplicht zijn vóór het aanbreken van den volgenden dag hun honger en dorst te bevredigen en daarna niets mogen gebruiken tot na zonsondergang. *Niets*, versta mij wel, niets! Geen druppel water zelfs mag hun over de lippen komen. Ook van rooken kan geen sprake zijn.

Indien zulk een vasten ons reeds moeilijk valt, die ons niet aan de brandende zon behoeven bloot te stellen, is het overbodig te zeggen hoezeer het volk er onder lijdt, dat in de groote hitte moet arbeiden en zwoegen, verteerd door den dorst. Gij moest die arme lieden zien wanneer het avondschoot hun verkondigt, dat hunne vastensuren voor dien dag geëindigd zijn. Zij werpen zich letterlijk op de waterventers, die zich overal op straat hebben geplaatst en heel wat verdienen gedurende die weken, want niemand gunt zich den tijd eerst naar huis te snellen.

Drinken! Drinken! dat is alles waar men voor het oogenblik aan denkt.

O! ik verzeker u, indien dergelijke offers Allah welgevallig kunnen zijn, dan moet Hij zich over zulk een getrouwheid aan de voorschriften van den Profeet verblijden. En zelfs al mocht Hij ze niet van ons eischen, toch kan het niet anders, dunkt mij, of het lijden, waaraan al die millioenen geloovigen zich om Zijnentwil onderwerpen, zal Hem roeren en met liefde op hen doen neerzien.

Welnu, zulk een dag was gister ten einde. Ofschoon onze haremvensters getralied zijn met kleine houten latjes, heeft de gewoonte ons geleerd er waarschijnlijk even goed doorheen te kunnen zien als gij door de groote onbedekte ruiten, die ik zoo dikwijls op afbeeldingen van Westersche huizen bewonderde.

Op het oogenblik zelf dat het kanongebulder door de lucht weergalmde, zag ik dus honderden vuren op de heuvelen ontbranden. Ik hoorde de stem van den muezzin van de torentjes der moskeeën tot gebed oproepen. Tallooze sterren schitterden aan het uitspansel, de maan verlichtte het geheel en deed de vuren op de hoogten spookachtig geel schijnen. Zij wierp ook haar zilverglans op het water...

Hoe lang ik daar stond weet ik zelf niet; maar op eens werd mijn blik geketend aan iets vreemds, iets waarnaar ik instinctmatig voelde niet te moeten zien en dat mij toch een ziekelijke nieuwsgierigheid inboezemde. Het was als een groote witte waterlelie, voortgewiegd op den stroom. Het naderde.

Ik drukte het voorhoofd tegen de houten tralies, om het raadselachtige voorwerp beter te kunnen onderscheiden en toen.... toen zag ik het even duidelijk als thans het papier waarop ik u schrijf.... Het was het lijk eener jonge vrouw!

Het gelaat was onbeschrijflijk wit en daaronder zag ik een donkeren kring als een halsketting van granaatsteen; maar het was geen sieraad, dat de doode tooide; het was het spoor daar door haar moordenaar achtergelaten. Zij moet geworgd zijn geworden met behulp van een koord.... Ik behoefde niet te twifelen of zij was door haar eigen man gedood; de minste verdenking, de minste aanklacht, geeft hier aan de mannen het recht hun echtgenoot van 't leven te berooven: vroeger werden dan de lijken der vrouwen in zakken genaaid en zóó in de rivier geworpen, maar tegenwoordig neemt men die moeite niet meer; en geen rechtbank bemoeit zich met zulke misdaden, niemand komt voor zoo'n arm schepsel op, dat natuurlijk eerst al de liefkoozingen van zoo'n man ontving, daarna, *verdacht* in doodsangst leefde en eindelijk worstelde om haar leven te redden....

Moeder vond aan het ontbijt dat ik er slecht uitzag en informeerde naar de oorzaak. Ik vertelde haar van die groote witte waterlelie. Gij hadt haar gelaat moeten zien, Ella! Het is altijd zoo weemoedig, dat ik mij niet herinner haar ooit te hebben zien glimlachen. Mijn vader is, onveranderlijk zacht en goed voor haar en zij heeft geen kinderen verloren. Het moet dus het leven van den harem zijn, dat haar verstikt, ook al klaagt zij er nooit over. Ik heb haar handen vaak op mijn hoofd voelen beven, als zij mij des avonds goeden nacht wenschte met de woorden:

‘Inch Allah!’ (God zij met u!) en meer dan eens vroeg ik mij af of het niet de gedachte was aan de toekomst, die ook mij wachtte, wat haar zoo ontroerde.

Ditmaal werden haar mooie trekken plotseling van schrik verwrongen, fluisterde zij met een rilling en terwijl zij mijn beide handen omklemde.

‘Vergeet dat, Nourya, mijn levensbloem. Er zijn dingen waaraan men geen tweemaal moet denken, wil men niet alle vreugde uit het hart verbannen.’

Zij stond daarna haastig op en zonderde zich af in haar slaapkamer, na mij gewenkt te hebben haar niet te volgen.

Ik weet dat eenige jaren geleden haar jongste zuster, haar oogappel, spoorloos verdween. Zou het op dezelfde wijze

geweest zijn? Zou zij dat weten of vermoeden, en hebben mijn woorden daarom die uitdrukking van vreeselijke zielefoltering op haar dierbaar gelaat te voorschijn geroepen?

O! ik wilde het weten en ik drong zoodra zij weder te voorschijn trad, op een oplossing van het mysterie van gisteren aan, tot mijn moeder mij krampachtig bij den pols greep en angstig naar alle zijden rondkijkende fluisterde:

‘Stil, kind, stil! Men mag de geheimen der harems niet zoeken te doorgronden; dat brengt ongeluk aan!’

Zij weigerde iets meer te zeggen; maar ik was met die waarschuwing niet bevredigd en toen mijn vader een uur later in mijn kamer kwam, om mij zijn gewoon ochtendbezoek te brengen, vroeg ik er hem naar.

Hij poogde een luchtigen toon aan te slaan.

‘Waarschijnlijk de een of andere vete tusschen jaloersche vrouwen!’ antwoordde hij: ‘Dat komt in alle landen voor, Nourya.’

‘Neen, vader, neen!’ riep ik uit. ‘Een vrouw zou niet sterk genoeg zijn, om een andere te verworgen en daarna in het water te werpen. Misschien wel onder het volk, maar gij kent onze tengere vrouwen en de doode was iemand van hoogen stand, of althans tot de rijke klasse behorende. Haar kleederen zeiden het duidelijk.’

Mijn vader bedacht zich een oogenblik, toen zeide hij op ernstigen toon:

‘Je moet van dat alles slechts één zaak onthouden, al heeft zij misschien niets met dit drama gemeen, mijn kind. Laat het je een les zijn voor je volgend leven: Wij Turken zijn meestal goed en zacht voor onze vrouwen; wij behandelen ze als koninginnen; maar wat wij in ruil daarvoor eischen, en ook het recht hebben te vorderen, is onwankelbare trouw. Wij zijn niet zooals de overige Europeanen, die oneer laten binnensluipen in hun woning. Trouweloosheid wordt onverbiddelijk door ons gestraft. Alleen de dood kan die schuld uitwissen. Maar komaan, laat ons over vroolijker onderwerpen spreken. Mijn kleine bloem zal nooit zulk een waarschuwing noodig hebben. Zij zal eenmaal met haar liefelijke geuren den haard verrijken van den man, die het geluk zal hebben haar tot de zijne te maken. Vertel mij liever of je in kort nog bericht hebt ontvangen van je Hollandsche vriendin en of zij nog nadere bijzonderheden omtrent het leven en sterven van haar vader gaf. Ik vergat Otto van Heemstede nooit.’

Ik las hem op zijn verzoek, het gedeelte van uw brief voor, waarin sprake van uw vader was en de mijne hernam:

‘Ja, wij waren in die dagen heel veel samen. Ik verkoos zijn gezelschap verre boven dat mijner jonge landgenooten, die zich gelijktijdig met ons in den vreemde bevonden en wij genoten onbeschrijfelijk veel van Parijs. Een heerlijk land, dat Frankrijk!’

Ik weet niet of ik u reeds verteld heb, dat die voorliefde mijns vaders voor dat ‘tooverland’, zooals hij het gewoonlijk noemt, niets vreemds heeft. Zijn eigen vader was een Franschman, graaf de Saint-Cyr die zich in Turkije vestigde en daar Muzelman werd en zijn naam veranderde.

Ik had dat jaren geleden gehoord en niet anders denkende of het moest een dikwijls voorkomende zaak zijn, er mij niet over verwonderd. Als van zelf was ik van kindsaf met die gedachte vertrouwd geraakt; maar hetgeen ik gisteren zag en de zonderlinge antwoorden mijner ouders hadden mij op eens van afschuw vervuld voor een land, waar zulke gruwelen konden gebeuren zonder een grenzenlooze verontwaardiging op te wekken en ik kon daarom niet nalaten te vragen:

‘Maar hoe kwam grootvader er toch toe, Frankrijk voor Turkije te verlaten?’

Mijn vader stond op van de sofa, waar hij op had gezeten, deed een paar passen door de kamer terwijl hij een cigarette rolde.

Daarop lachte hij even, maar zonder vroolijkheid.

‘Liefde!’ zei hij.

‘Liefde?’ herhaalde ik, meer en meer nieuwsgierig.

‘Ja, liefde,’ sprak hij, ditmaal langzaam. ‘Franschen doen daar alles voor!’

Ik wist niet goed uit te maken of er minachting of weemoed in zijn stem lag bij het uitspreken dier woorden; maar hij keerde tot de sofa terug, strekte zich uit en hernam:

‘Je bent geen kind meer Nourya, en de boeken zullen je reeds geleerd hebben dat de liefde in het leven der Westersche volkeren een groote rol speelt. - Ik kan je dus gerust de geschiedenis van je grootvader vertellen. Het spijt mij slechts dat je hem zelf niet hebt gekend. Je zoudt even innig aan hem gehecht zijn geweest, als ik het was. Men kan zich geen beminnelijker man voorstellen en zijn fijne beschaving was iets zeldzaams. Men had het gevoel zich tegenover een koning te bevinden, als men in zijn nabijheid

was. En geestig! Nog heden herhaalt men hier zijn aardige gezegden, ofschoon ik hem slechts zelden meer opgewekt gekend heb.'

Weer zweeg hij, brak zijn cigarette doormidden en wierp haar ongerookt weg, om daarop voort te gaan.

'Hij was vijftwintig jaar, toen hij voor zijn genoegen naar Constantinopel kwam, waar hij zeer gevierd werd om zijn prachtig uiterlijk, zijn alleraangenaamste manieren en zijn groot fortuin. Maar hij was vermetel als elke Franschman en dat werd zijn ongeluk. Op een feest, toen de algemeene vrolijkheid haar toppunt had bereikt, vertrouwde een onzer deftigste hofdignitarissen van nu, destijds een echte losbol, hem toe dat het mooiste meisje van heel Stamboul, de oudste dochter van Ibrahim Bey was. Hij zelf had haar natuurlijk nooit gezien, maar wist het van haar oom. Uw grootvader wilde op eens Constantinopel niet verlaten zonder dat wonder van schoonheid te hebben aanschouwd, en hij waagde daarvoor in zijn jeugdige onbezonnenheid zijn leven. Het huis van Ibrahim Bey was hem zeer goed bekend; hij had er zelfs gastvrijheid genoten. Door middel van handen vol goud wist hij een Zigeunerin om te koopen, die veel in harems kwam, om het jonge meisje een briefje te doen toekomen, waarin hij haar smeekte zich voor een seconde aan haar venster te vertoonen, op een bepaald uur, den volgenden avond laat. Zij werd natuurlijk nieuwsgierig naar dien onbekenden aanbieder, die haar in zoo vurige bewoordingen schreef en was op het aangegeven oogenblik aan haar tralieraam. Maar tot haar ontzetting zag zij hem niet op het pad achter het huis; neen hij was tegen de klimplanten opgeklouerd en zijn gelaat kwam heel duidelijk in den maneschijn voor haar venster uit. Zij spraken met elkander - want ondanks haar smeekbeden, weigerde hij in allerijl weer heen te gaan. Je grootmoeder is inderdaad onbeschrijfelijk schoon geweest....'

Dat was niet overdreven, Ella, nog heden bezit zij het liefste gelaat ter wereld, ofschoon heur haar sneeuw wit is en de sporen van een ongeneeslijke smart op haar trekken zijn achtergebleven. Als kinderen gingen wij altijd naar grootmoeder als wij verdriet hadden. Niemand wist zoo goed te troosten als zij en het was ons allen een groote droefheid, toen zij niet langer de stadslucht kon verdragen, maar op raad der geneesheeren op een landgoed aan de Zwarte Zee ging wonen.

Mijn vader ging intusschen voort:

‘Wat te voorzien was gebeurde. Ten koste van de grootste gevaren, keerde uw grootvader avond op avond terug en ten slotte werd het vooruitzicht van elkander te scheiden, hun onmogelijk. Hij waagde het tot Ibrahim Bey te gaan en hem alles te belijden; om hem te smeeken hem zijn dochter ten huwelijk te geven.

Ik geloof niet, dat een ander levend het vertrek verlaten zou hebben; maar graaf de Saint-Cyr was de neef van den Franschen premier; hij kon niet straffeloos verdwijnen uit de woning van een onzer voornaamste edelen. Daarbij, ik zeide het reeds, wist men te Constantinopel van zijn grooten rijkdom af. Na een stormachtig tooneel, verklaarde Ibrahim Bey aan den jongen Christen, dat hij geen hoop kon koesteren zoolang hij niet tot het geloof en de nationaliteit der mooie Djénan overging.

-

In het eerst aarzelde hij; het was zulk een gewichtige stap, hij voorzag dat hij daardoor met al de zijnen zou breken en al was hij geen vroom man, zijn kerk bleef hem toch dierbaar. Daarbij werd Ibrahim's harem zorgvuldig bewaakt en zijn dochter in een toren opgesloten. Mijn vader kon Djénan dus niet meer zien, haar geen enkel briefje doen toekomen of iets van haar vernemen. Dat maakte hem half krankzinnig van smart en, - hij offerde alles op: zijn geloof, zijn vaderland, zijn vrienden....’

‘Zij werd dus zijn vrouw,’ zeide ik, na dit alles met de grootste belangstelling te hebben aangehoord: ‘maar grootvader.... werd hij ook gelukkig?’

Mijn vader haalde met een bitter glimlachje de schouders op.

‘Zulke daden zijn altijd noodlottig!’ zeide hij op verdrietigen toon: ‘noodlottig voor beide partijen. Als ik aan het leven mijner ouders denk, vraag ik mij wel eens af wie van tweeën het meest zal hebben geleden. Het spreekt van zelf dat er een tijd van groot geluk volgde, toen zij zich eenmaal vereenigd zagen. Hunne geheel uiteenloopende karakters voegden zóó goed bij elkaar, dat zij onder andere omstandigheden in een ander land hoogst waarschijnlijk een benijdenswaardig lot zouden hebben gemaakt; maar geen balling ter wereld is ooit ontroostbaarder dan de Franschman. De gehechtheid aan het verlaten vaderland deed zich reeds na verloop van eenige maanden bij je grootvader gelden, met een kracht die hem aanvallen van zwaarmoedigheid deed

doorworstelen en zijn gezondheid schokte. Hij meende daarvan te zullen genezen door een bezoek aan Parijs; maar daar kwam hij tot de ontdekking dat hij in zijn hart nooit een Muzelman geworden was. Trouwens in Frankrijk had hij wel het oude, dierbare vaderland, niet zijn vrienden van voorheen weergevonden. Behalve eenige losbollen, wier gezelschap hem thans tegenstond, behandelde men hem met in het ooglopende koelheid. Zijn bloedverwanten weigerden zelfs hem te ontvangen. Hij was in hunne oogen slechts een renegaat. Maar al keerde hij ontgoocheld hierheen terug, het heimwee bleef voortduren en werd nog sterker, toen zijn vader overleed zonder hem aan zijn sterfbed te hebben geroepen en hij eigenaar werd van het landgoed niet ver van Saint-Cloud, waar hij geboren was. Hoe gaarne zou hij zich daar niet hebben gevestigd, zich met de jacht en andere vermaken van het buitenleven hebben beziggehouden, de liefde en het vertrouwen hebben herwonnen zijner onderhoorigen, allen lieden, die hij van de wieg af had gekend. Hij was ook een gastvrij man en had niets liever gedaan dan op groote schaal gastvrijheid uit te oefenen. Zoo er reeds voor geboren Turken, iets vreugdeloos en ongezelligs in ligt diners bij te wonen, waarop geen vrouwen verschijnen, dan begrijp je wat dat is in de oogen van een Franschman. Ik zelf moet mijn vader groot gelijk geven, als ik mij herinner, hoe hij vol afschuw uitroepen kon: ‘Een feestmaal bij leden der vreemde kolonie, goed! Maar bij Turken vangen zij mij daarvoor niet meer. Onder heeren wordt de toon ruw. Of wel men zoekt zijn troost in zwelgen, of wel men moet zich vergenoegen met het aanhooren van vuile aardigheden. Ik doe aan geen van beide dingen mee.’

Zijn droom was, dat zijn vrouw hem voor goed naar Saint-Cloud vergezeld had, en zich daar even gastvrij had betoond als hij. Hij kende zijn landgenooten genoeg, om te weten dat zij voor haar schoonheid een groote vereering gehad zouden hebben. Maar hij zag al spoedig in dat dit onbereikbaar was. Je grootmoeder was sterk aan haar geloof gehecht. Zij beschouwde de afzondering, waartoe de vrouwen veroordeeld waren als één daarmee. Het zou haar onmogelijk zijn geweest, zonder van schaamte te sterven, zich ongesluierd aan het oog van andere mannen dan den hare te vertoonen. Als jong meisje had zij daartegen één enkele maal gezondigd voor den vermetelen jongen Franschman, nu zij hem toebehoorde zou

zij het als niets minder dan ontrouw hebben beschouwd. Al wat hijzelf daartegen mocht inbrengen, stuitte af op haar rotsvaste beginselen. Daarbij weigerde Ibrahim Bey hardnekkig zijn dochter toe te staan Turkije te verlaten, en zij boog voor den wil haars vaders als voor een wet, overtuigd dat àl wat men tegen zijn ouders misdoet, door onze eigen kinderen eenmaal op ons gewroken zal worden. Ik zal je het verhaal besparen van al het lijden door beiden doorworsteld. Je grootvader bleef altijd goed en lief voor zijn jonge vrouw; maar zij had geen moeite te ontdekken, dat hij van dag tot dag dieper zijn daad betreurde, dat zij onmogelijk zijn leven vervullen kon. Nog eens flikkerde er hoop in beider hart op. Hij besloot, vooral ter liefde van haar, het oude landgoed te verkoopen, meenende dat dan de laatste banden verscheurd zouden zijn, die hem met zulk een geweldige kracht naar Frankrijk terugtrokken. Het kasteel Saint-Cyr ging in andere handen over. De nieuwe rentmeester, die sedert veertig jaar de Saint-Cyr's diende schreef aan mijn vader hoe treurig zijn lot en dat der arbeiders geworden was. Dat bleek de genadeslag te zijn. Een ziekelijk zelfverwijt begon hem dag en nacht te vervolgen. Hij beschuldigde zichzelf oorzaak te zijn van het ongeluk van al die brave lieden. De rentmeester had hem ook gemeld, dat zijn tegenwoordige meester de kleine kapel bij het kasteel had laten afbreken en den grijzen kapelaan op straat had gezet. Je grootvader bewees andermaal geen Muzelman in zijn hart te zijn. Niet alleen schonk hij een ruime lijfrente aan den ouden priester; maar hij troostte zich ook niet over het verdwijnen van het heiligdom, waarin hij was gedoopt en dagelijks als knaap den dienst had bijgewoond. Hij beschouwde dat als een zonde tegen Allah en klaagde zichzelf daarvan aan. Zijn aanvallen van zwaarmoedigheid namen meer en meer toe en op een avond, na heel teeder je grootmoeder goeden nacht te hebben gewenscht en haar gezegd te hebben dat zij ondanks alles, zijn grootste schat op aarde was geweest, schoot hij zich dood. Ziedaar de geschiedenis van den graaf van Saint-Cyr. Wij zullen er nooit meer op terugkomen, Nourya. Het doet pijn dierbare dooden op te wekken uit hun graf!'

Zijn oogen waren vochtig geworden en hij verwijderde zich haastig, als vreesde hij dat ik nog langer stil zou trachten te staan bij dat droevige onderwerp....

Word ik weer ontrouw aan mijn belofte? Spreekt mijn

brief wel genoeg over mijn land en zijn bewoners?....

Mijn brief is weer geheel verschillend geworden van hetgeen hij zijn moest: een beschrijving der Turksche zeden. Onwillekeurig dwaalde mijn pen af, maar toch wil ik deze bladzijden niet verscheuren, omdat zij u in weerwil van het feit, dat zij geen droge opsomming van gebruiken en denkbeelden bevatten, toch een juiste voorstelling zullen geven van enkele toestanden hier.

Zij zullen u niet vroolijk of aanlokkelijk voorkomen en toch beweert men dat tot nu onze vrouwen - en het valt niet te ontkennen dat de vrouw het groote slachtoffer van den Islam is, - zich gelukkig gevoelen in haar slaafschen staat.

Indien dit waar is, dan kan het alleen wezen door een volslagen gemis aan nadenken. Ja, voor al wie zich vergenoegen met het leiden van een plantenleven, kan het bestaan in een harem aangenaam zijn. Geldzorgen, waarover ik zoo dikwijls in de boeken lees zijn ons onbekend. Wij ontvangen al wat wij noodig hebben. Wij worden bediend als de prinsessen van het Westen, onze kleederen zijn mooi en elegant; ons voedsel is overvloedig en heerlijk, vooral de prachtige vruchten, die men ons brengt. Wij hebben reukwerken en juweelen, wij zijn omgeven van steeds versche bloemen. Geen wonder dat er vrouwen zijn, die zich koesteren in den zonneschijn van zulk een levenswijze, en evenmin naar iets anders vragen als de mooie Angora-kat daarginds op de sofa, die slechts ontwaakt om te eten en te drinken en zich onmiddellijk daarna weer vol welbehagen uitstrekt in haar sfinxen-pose, om te droomen van de dagen der Pharao's, toen men voor die van haar ras in het stof neerknielde.

Ik moet afbreken, mijn brief is toch reeds te lang.... vergeef me, schrijf mij spoedig en, zoo gij donkere wolken aan uw hemel ziet, denk dan aan mijn eeuwig blauwen hemel en aan mijn treurende ziel.

NOURYA.'

Tweede hoofdstuk.

'Uw antwoord, lieve vriendin, bracht mij een groote vreugde. Het was zoo verfrisschend te lezen van de koele zeebries, die u tegen woei, terwijl gij daar stondt op den top van een

uwer duinen. Ik meende er mijn eigen slapen door te voelen verkoelen en strekte onwillekeurig vol verlangen de armen uit naar dat land, dat op zoo fiere wijze door zijn volk tegen de reuzenmacht van den oceaan wordt verdedigd.

Ik gevoel een oneindige bewondering voor die kinderen der zee, wier geschiedenis ik, sedert wij onze briefwisseling begonnen, met zooveel geestdrift heb gelezen en *herlezen*, nooit moede wordende stil te staan bij hun geweldigen vrijheidskamp. Het was mij daarbij te moede als moest er hoop bestaan ook voor ons, nu zulk een klein land zijn onafhankelijkheid had weten te veroveren. Maar wie zal den vrijheidsstrijd aanbinden voor *ons* Turksche vrouwen, wie zal den meedoogenloozen draak van het Oosten: den 'Harem' verslaan, zijn poorten openbreken?

Maar laat mij, alvorens verder te gaan, u zeggen hoezeer het mij verheugde, dat mijn brief u niet al te zeer teleurstelde, dat gij er toch enkele der gegevens in hebt gevonden, die gij zocht. Ik zal u heden iets mededeelen, dat u in kennis brengen kan met een onzer liefste, roerende gebruiken. - Van morgen kwam mijn neef mij afhalen om zijn zuster te bezoeken. Ik meen u reeds te hebben gezegd, dat naaste mannelijke bloedverwanten in den harem toegelaten worden. Hassan is de zoon eener zuster mijns vaders en mag dus tot ons komen. Hij is nog heel jong; dit jaar pas werd hij officier, en hij is de goedhartigheid zelve. Wetende hoe vervelend ik het vind met mijn onderhoorigen uit te gaan, komt hij mij nu en dan voorstellen mij hier of daar heen te begeleiden, wat ik mij altijd haast vol dankbaarheid aan te nemen. Ik wierp dus mijn tcharchaf, turksche vrouwensluier, om en verliet met hem den harem. O! de zucht van verlichting dien ik altijd slaak, als ik de zware deuren achter mij hoor dichtvallen!

Wij staken den ruimen binnenhof over, waar een groote fontein springt omgeven van bloemen en groen, en kwamen in het tweede gedeelte van het huis, het vóórgewouw, dat door mijn vader bewoond wordt. In de groote vestibule, die in Turkije geheel en al als een salon is ingericht, en waar men overdag veel vertoeft, zat op een der divans een bedelaar.

Naar de Westersche boeken te oordeelen, zou zulk een aanblik iets heel ongewoons voor u zijn geweest, hier niet; 't is een der lieflijkste kanten der Muzelmansche zeden. Want die man was een krankzinnige en zou in de meeste Christen-

landen in een gesticht zijn opgesloten. Tot voor korten tijd werden in Rumenie zelfs de zielszieken als misdadigers in de gevangenissen geworpen. Zulk een wreedheid zou hier onmogelijk zijn. Neen, deze ongelukkigen zijn door Allah's hand getroffen en moeten ons daarom heilig zijn. De ondeugendste straatjongen zou het niet wagen hen uit te lachen. Niemand bemoeilijkt hen, integendeel, als men bemerkt dat zij hun weg niet kunnen vinden, zal de meest trotsche pacha hen bij de hand nemen en weer terecht leiden. Het is hun vergund elke woning binnen te gaan en daar om voedsel of drinken te vragen. Niets is te goed voor hen. Daarin ligt iets heel lieflijks, dunkt u niet?

In al wat eerbied is ligt poëzie. Hoeveel te meer wanneer die eerbied zich tot het lijden uitstrekt en de beproefden er heilig door worden in ons oog!

Deze ongelukkige scheen geheel en al uitgeput. Zijn voorhoofd was met zweet overdekt en juist toen wij naderden, nam mijn vader, die zoo hooghartig weet te zijn tegenover anderen, een zilveren kom met water van een zijner toegeschoten bedienden aan, om zelf den man de polsen daarin te verkoelen. Ik bleef een oogenblik stil staan. De krankzinnige sloeg de verwilderde oogen naar vader op en zeide:

‘Ali was boven; Ali zag gouden pijp; Ali wilde gouden pijp hebben; maar lakei zeide dat gouden pijp aan den pacha behoorde. Ali heel ongelukkig!’

‘Welke pijp?’ vroeg mijn vader, zich tot de drie of vier om hem heen staande bedienden wendende.

‘De lievelingspijp van den pacha,’ antwoordde er een, ‘zij lag op de schrijftafel Zijner Excellentie.’

Ik zag een uitdrukking van teleurstelling op het gelaat van mijn vader komen en wist de reden daarvan. Zijn lievelingspijp kenden wij allen. Hij had haar van zijn vader en het was een even kunstig als kostbaar voorwerp; maar toch gebood hij zonder aarzelen:

‘Breng haar hier!’

En toen men hem gehoorzaamd had, keerde hij zich weder tot onzen zonderlingen gast en vroeg, met een stem even zacht en vriendelijk als richtte hij zich tot mijne moeder:

‘Is dit het voorwerp dat Ali zoo graag zou hebben?’

‘Ja, ja!’ riep de krankzinnige, er begeerig naar grijpend, ‘de pacha is goed!’

‘Neen, Ali moet nog even geduld hebben,’ zeide mijn

vader, op even zachten toon als te voren. En hij stopte zelf eerst de pijp, om daarna het hem zoo dierbaar aandenken aan dien onbekenden armen weg te geven. Was Allah niet met hem?

Neen, Ella, noem het geen dwaasheid, lach niet cynisch! Er zijn *goddelijke* dwaasheden, en dit was er één. Ik weet wel dat op die manier alle dieven zich krankzinnig zouden kunnen aanstellen en zodoende de huizen leegplunderen; dat zoo iets in goedgeregelde groote steden onmogelijk zou zijn.... maar *regel* - hoe noodig ook - is altijd hardheid en in zwakte en zachtheid ligt zooveel beminnelijks.

Op dat oogenblik had ik Turkije lief, en met zonneschijn in het hart verwijderde ik mij.

Maar van middag kwam mijn binnenste weder in opstand en dat niet alleen tegen onze zeden, doch ook tegen de verregaande onbescheidenheid van sommige Westersche vrouwen.

Ik begrijp, dat waar het haremleven iets ongekends is in de verdere Europeesche landen, men aldaar nieuwsgierig is te vernemen hoe het bij ons vrouwen toegaat, daarna vraagt en er over tracht te lezen.

Wat ik niet versta is, dat ons geheel onbekende dames ons in onze eigen woning komen aangapen en overstelpen met vragen. Tot zulk een onkieschheid geloof ik niet dat een enkele Turksche vrouw in staat zou zijn.

Ik behoef u wel niet te zeggen, dat wij gelukkig niet dagelijks met dergelijke bezoeken gekweld worden; maar toch herhalen zij zich zeker eens of tweemaal per maand. Mijn vader is door zijn hooge positie genoodzaakt officieele diners bij te wonen en ook op de feesten der verschillende gezantschappen te verschijnen. Hij ontmoet dan natuurlijk de dames der legatie en ook haar tijdelijk te Constantinopel vertoevende vriendinnen en allen, die nog nooit een harem hebben bezocht, bidden en smeeken de Turksche heeren haar den hunne te laten zien. Waar mijn vader kan, zoekt hij zich met een uitvlucht te redden, wel wetende hoe onaangenaam zulk een bezoek vooral aan mijn moeder en mij is; maar somtijds is het hem onmogelijk ons dat te besparen en dat was ook weer heden het geval.

Ge zult misschien van oordeel zijn, dat het kinderachtig is zich de verveling van een uur aan te trekken. Te rekenen naar hetgeen gij mij schrijft van plan te zijn dien eenen middag *vijf* bezoeken af te leggen, moet zulk een visite u inder-

daad kinderspel toeschijnen; maar bij ons is het anders gesteld. Heden kwamen de vreemde dames om twaalf uur en bleven tot half zeven. Ik was haar nog dankbaar het zoo kort te maken. De meesten komen om tien uur in den morgen en blijven tot 's avonds laat; want niet alleen zijn zij niet tevreden voordat zij alle kamers hebben doorsnuffeld, wat men alleen bij een huiszoeking zou kunnen vergelijken; zij moeten ook al onze sieraden bekijken; zij willen ook onze verschillende maaltijden bijwonen en in 't diepst mijns harten ben ik overtuigd, dat dit alles slechts dient om in Engeland, Frankrijk of Duitschland de bespottelijkste dingen omtrent ons en onze levenswijze te vertellen. Het is mij telkens opnieuw een vernedering en ik voelde het bloed van verontwaardiging naar de slapen stijgen, toen een harer vandaag, na mij op onbeschaamde wijze bekeken te hebben door een lorgnet met lang handvat, dat zij een *face à mains* noemde, luid tot haar gezellin zeide:

‘Pas mal, cette petite!’

Diezelfde vrouw gaf mij heel wat na te denken, ofschoon zij zelve heel arm aan gedachten scheen. Zij vertelde door den Sultan ontvangen te zijn. Haar echtgenoot maakte deel uit van het particulier gezantschap, dat onzen vorst namens den zijne een geschenk kwam overbrengen en zij verhaalde hoe zij van de gelegenheid gebruik had gemaakt, den Sultan eens goed te bestudeeren, om te zien of zijn gelaat iets verried van de karaktertrekken hem door het verdere Europa toegeschreven.

Om mijn verbazing te verstaan, moet gij weten, Ella, dat de onderdanen van onzen Keizer nooit anders dan met neergeslagen oogleden tot hem naderen en het niet zouden wagen die op te slaan, zoolang de audiëntie duurt. Van kind af leeren wij, dat een enkele blik uit die machtige oogen ons zou vernietigen met zijn kracht, indien onze oogen dien ontmoetten. En deze vrouw had den Sultan voortdurend aangestaard en zag er uit als een wolk van gezondheid!

Zijn het dan leugens, die wij leeren? Is hij niet de almachtige vorst, verblindend als de zon, schoon als de dageraad, vreeselijk als het hemelvuur? Zou hij een mensch zijn als een ander, met al de zwakheden van den mensch? Zou, zou....? Maar neen, ik wil niet vragen, niet nadenken, slechts dankbaar trachten te zijn voor wat mij geschonken is en bovenal pogen blind te zijn!

En toch woelt en bruist het heden avond in mij. Misschien wel door het bezoek der dames. Het is zoo verootmoedigend te gevoelen, dat men u bezoekt ongeveer met hetzelfde doel, dat men heeft wanneer men een tooneelvoorstelling gaat bijwonen. En dan, het doet mij pijn bij zulke gelegenheden te zien hoe zwijgend en teruggetrokken mijn moeder is. Ik weet, zonder dat zij het mij ooit heeft gezegd, dat zij in zulke uren lijdt, dat die nieuwsgierigheid haar kwetst in haar fijnste gevoelens. Er zijn vragen die men tot haar richt en die zij onbeantwoord laat, ofschoon ik aan den donkeren blos op haar gelaat zie, dat zij ze verstaan heeft. Tot haar geluk behoeft men ze nooit te herhalen, want aanstonds haasten de andere vrouwen zich dat in haar plaats te doen. *Zij* zijn zoo kiesch niet, zij vinden een genot in het ontvangen dier bezoeken. Als zij slechts babbelen kunnen, zijn zij voldaan. Zij zijn even nieuwsgierig als de vreemde dames en willen haar juweelen zien, haar kleederen betasten, den naam van haar parfums weten. Hooren vertellen van het leven in andere hoofdsteden. Het vernedert mij te denken, dat mijn vader, die kundige, fijn beschaafde man, ooit die kleinzielige onbeduidende wezentjes heeft lief gehad, ze naast mijn moeder kon plaatsen, ofschoon hij deze steeds met een geheel bijzonder ontzag bejegt. Gij moet hieruit niet opmaken dat de andere vrouwen mijns vaders in ons paleis wonen.

De profeet heeft gezegd dat het goed was indien elke Muzelman vier vrouwen had, ik denk, met het doel 'de geloovigen' in groote getallen te zien geboren worden (Mahomed zelf had vijftien vrouwen), maar hij voegde er aan toe, dat, indien een Muzelman fortuin genoeg had, hij zorgen moest dat zijn echtgenooten zoo ver van elkaar verwijderd woonden, dat 'de eene de rook van den schoorsteen van de andere niet kon zien.' Gij begrijpt dus dat mijn moeder met haar kinderen alleen haar eigen harem bewoont, en dat ik eigenlijk niet met zekerheid kan zeggen of 'de andere vrouwen', die de vreemde dames vergezelden, die ik giste aan mijn vader te behooren, werkelijk zijn gemalinnen zijn. dat ik niets van haar afweet, noch of zij kinderen hebben, noch waar zij wonen. Zelfs moet ik hieraan toevoegen, dat in onze dagen heel veel Turken slechts één wettige vrouw hebben, omdat zij het onderhoud van verscheidene gezinnen zoo kostbaar vinden, en omdat zij door in 't Westen gereisd te hebben, de voorkeur geven aan den toestand dáár.

Zooals ik u reeds vroeger schreef, mijn moeder klaagt nooit over wat het dan ook zij; maar dat is dan nog geen bewijs, dat zij niet lijdt. Eens kreeg zij een hevige brandwond door de onvoorzichtigheid harer Grieksche kamenier en zij kreunde geen seconde, alleen kwam er een trek op haar gelaat, dien ik daarop maar al te vaak heb gezien en die een ander zou doen weenen.

Maar indien zij zich ook heden niet beklaagde, toch hoorde ik haar voor het eerst een woord vol bittere ironie uiten, ten opzichte van een dier dames, die haar eenige zeer onbescheiden vragen had gedaan.

‘Die Engelsche hertogin is vroeger balletdanseres geweest,’ zeide zij tot mijn vader, ‘geen wonder, dat zij niet weet hoe zich tegenover de dochter van een Khedive van Egypte te gedragen.’

Mijne grootmoeder vertoefte voor eenige weken bij ons. Zij is gisteren aangekomen en toen ik haar des avonds in haar slaapkamer bezocht, omdat het mij altijd geweest is als werd ik tegen alle booze droomen beveiligd, wanneer ik alvorens ter ruste te gaan, haar ‘Inch Allah’ had ontvangen, zag ik dat zij naast haar bed een miniatuur portret van mijn grootvader tegen de zijden muurbekleding had bevestigd. Zij moest het hebben meegebracht, want ik had nooit een dergelijk bij ons in huis gezien, het portret moest daar zijn gehangen met het doel dat haar oogen daarop aanstonds bij het ontwaken zouden kunnen vallen; het hing heel laag bij den grond want gij weet wij hebben geen ledikanten, doch matrassen op den grond met tapijten.

Zij hoorde mij en hield mijn hoofd een tijdlang tusschen de handen. Toen, zonder dat er een oogenblik sprake van het portret of van mijn grootvader was geweest, zeide zij met trillende stem:

‘Je bent *zijn* evenbeeld, mijn kind. Inch' Allah!’

De toon waarop zij die eerste woorden geuit had, was zoo onbeschrijfelijk teeder, dat men niet behoefde te vragen *wien* zij daarmede had bedoeld.

O! Ella, is liefde dan zulk een machtig, zulk een onsterfelijk iets, dat zij blijft voortleven dertig jaren nadat het voorwerp daarvan ons door den dood ontnomen werd? Voortleven, ondanks al wat zulk een man zijn vrouw deed lijden? Want is er grooter smart denkbaar dan die, welke zij gevoeld moet hebben, toen zij inzag dat het geschenk van heel haar

hart, heel haar leven niet opwoog tegen het geluk van zijn vaderland. En deed hij haar ten slotte niet de allerwreedste pijn aan, door vrijwillig van haar te scheiden voor altoos?

En toch.... toch blijft zij aan hem voortdenken als het eenige wezen, dat voor haar op aarde bestaat, behoeft zij niet eens zijn naam te noemen, als zij van hem spreekt, *kan* er van geen ander sprake zijn. Zou liefde een waanzin wezen? O! maar dan zijn zij, die er door worden aangetast even heilig als die door Allah's hand geteekende ongelukkigen van heden. Zij zijn door den waanzin der meest volslagen zelfvergetelheid aangetast.

Ik heb met oogen vol tranen grootmoeders lieve hand gekust en had haar zoo gaarne toegefluisterd wat mijn ziel voor haar gevoelde; maar ik durfde niet. Zij scheen mij daartoe te hoog te staan. Men waagt het niet eene koningin te zeggen wat men van haar denkt.

Grootmoeder is zoo bleek, dat als zij de oogen sluit men zou meenen een doode voor zich te zien. Ik geloof ook dat zij dood is voor deze aarde, dat het eenige wat nog in haar voortleeft, die eene groote liefde van haar bestaan is. Dezer dagen las ik van een katholieke kerk, die verbrand was door het inslaan van den bliksem. Alleen het altaar was ongeschonden gebleven als had een onzichtbare hand het bewaard. Grootmama is als dat verwoeste Godsgebouw. Er bleef niets van haar over als het altaar van haar liefde.

Zou ik waarlijk zoozeer op mijn grootvader gelijken? O! maar dat het dan alleen van uiterlijk moge zijn; dat *mijn* binnenste nooit verteerd moge worden door het brandend verlangen naar een ander land dan dit!

En toch... dat verlangen welt dikwijls in mij op; ik ben wel gedwongen dat te erkennen, zoo ik oprecht wil zijn tegenover mijzelve; maar ik wil het verbannen uit mijn hart. De Turksche vrouw is veroordeeld in Turkije te blijven, tenzij haar echtgenoot in het buitenland wordt geplaatst, in welk geval de Sultan haar vergunning schenkt hem te volgen.

Verleden jaar stierf hier in de regeeringskringen eene jonge vrouw. Zij was pas twintig jaar en had het leven lief; maar haar teer gestel kwijnde weg onder onze verzengende hitte en de geneesheeren verklaarden eenparig, dat zij te redden zou zijn door een enkel jaar op de Zwitsersche bergen door te brengen. Men bewoog hemel en aarde om die vergunning daartoe voor haar te verkrijgen. Te vergeefs! Zij was een

Turksche en moest aan eigen haard blijven, luidde het antwoord, en men liet haar sterven in den vollen bloei der jeugd!

Dat zijn zaken, lieve vriendin, die mij in opstand brengen, zoo afschuwelijk komen ze mij voor. Waarom, o! waarom moet eene vrouw noodeloos ter dood veroordeeld worden, waar een man zonder eenige moeilijkheid onder gelijke omstandigheden zijn leven mag redden? Tellen wij dan niet mede? Zijn wij redelooze schepselen, om wier dood of leven men zich niet bekommert?

O! ons lot is toch reeds bitter genoeg!

Wat mij betreft, ik heb voor het oogenblik nog geen reden tot klagen. Ook al blijft mij steeds het gevoel bij, eene gevangene te zijn, mijn kerker wordt verzoet door de liefde mijner ouders. Ik houd zelfs van mijn kamer, waar ik zooveel alleen ben, dat het mij voorkomt als ware zij bevolkt door onzichtbare wezens: mijn Gedachten. Zij zijn gevleugeld en toch ontvluchten zij mij niet. Daarin ligt een zekere betoovering.

Neen, het heden is zeer dragelijk; maar het is de toekomst, die mij vaak van schrik vervult.

Ik weet, dat ik niet, zooals mijn grootmoeder, een man zal mogen huwen dien ik liefheb. Niemand ziet ons gelaat, wie kan ons dus liefkrijgen? Wie is in de gelegenheid ons hart te winnen? Neen, op zekeren dag zal de een of andere edelman, die wenscht te trouwen, zich herinneren, dat de vermogende en niet minder invloedrijke Ahmed Pacha een huwbare dochter heeft en mijn vader om mijn hand vragen en indien er geen overwegende bezwaren tegen zulk een verbintenis bestaan, zal ik vernemen dat er over mijn lot beslist is. De Turksche vrouw mist het recht over eigen leven te beslissen en ik zal over worden gebracht naar een anderen harem, waar mij alles ontnomen zal zijn, wat mij mijn tegenwoordige gevangenis nog dierbaar maakte.

Zoo ook was het lot mijner zuster.

Ik sprak u nog slechts ter loops over Zeanor in mijn eersten brief, toen ik u zeide hoe lief ik haar had en het wordt tijd u te zeggen hoe ze mijn grootste vreugde uitmaakt, maar tevens mijn diepste droefheid.

Hoe zal ik u Zeanor beschrijven, zonder door u van overdrijving te worden verdacht? Ik kan haar eenvoudig vergelijken bij een engel. Haar oogen zijn even zacht als die eener gazelle en zoo ook is haar gemoed. Mijn vader beweert

altijd, dat zij het evenbeeld is mijner grootmoeder, toen deze jong was. Ik kan het mij voorstellen en zij ook was geschapen om een groote liefde te koesteren, die heel haar bestaan voort zou duren. Helaas! wat heeft men met haar hart gedaan! Het weggeworpen tusschen de doornen en distels aan den weg, waar het vertrappt werd door den man aan wien zij voor altijd is geketend.

Om u een denkbeeld te geven van hetgeen zij altijd voor mij is geweest, moet ik u eerst het leven der kinderen in onzen harem schilderen. Zooals met den krankzinnige, heerscht er ook een groote eenvoud in den omgang met de bedienden, vooral met de vrouwelijke, die allen kinderen hebben en in den harem zeer talrijk zijn, en als zij geen werk te verrichten hebben, in de salons op matten op den grond zitten, meestal druk pratend of instrumenten bespelend; het gevolg hiervan is dat men 's middags dagelijks bijeen is in de *façaha* of vestibule, om de 'visites' in de salons te kunnen ontvangen. Op de eerste verdieping heeft men een dergelijke ruimte, eveneens voorzien van sofa's en tafeltjes en waarop gewoonlijk alle slaapkamers uitkomen. Het gebeurt wel dat men ook daar zit, maar toch bij voorkeur vooral zomers verzamelt men zich in de *façaha*; op den vloer liggen daar een aantal *Chilta's*, kleine matrasjes, waarop de mindere vrouwen neerhurken, want het spel is niet volkomen, zoolang deze er niet bij zijn. Ten teeken van eerbied, voor haar meesteressen, trekken zij bij het binnenkomen de sandalen uit en de kinderen rollen telkens over dat op den grond verspreide schoeisel.

De kinderen, ja, die ontbreken daar zeer zeker niet en zij zijn meestal even zooveel twistappels; want zoo er reeds naijver onder de vrouwen heerscht ten opzichte van meerdere of mindere gunstbewijzen, over mooiere of minder kostbare sieraden, de moeders kunnen het niet dulden dat haar kind niet schooner of meer ontwikkeld dan dat der andere vrouwen zou zijn. Gewoonlijk zijn de harem-kinderen schrikwekkend ondeugend, want zij worden tot in den grond bedorven, maar van beknorren wordt men weinig gewaar. Tot mijn schande moet ik belijden, dat ik vaak plezier heb in hunne guitenstreken en menig boosdoenstertje heb omhelsd, ofschoon zij veeleer straf verdiend had. Maar zij zijn dan ook zoo onweerstaanbaar mooi met hunne lenige lichaampjes en donkere oogen, hunne matbleeke kleur, de massa donker, kort

krullend haar dat hun telkens over het gezicht tuimelt; en grappig dat zij zijn!

In mijn kinderjaren zou ik meer te dulden hebben gehad dan de overige kinderen, had ik niet een schutsengel gevonden in Zeanor. Zij was slechts drie jaar ouder dan ik, maar nam altijd mijn bescherming op zich tegenover de kinderen der ondergeschikte vrouwen, die met ons speelden en die, bijgestaan door haar moeders - terwijl mama de bezoeken in de salons ontving - er steeds op uit waren mij te kwellen. Zeanor beschermde en troostte mij overal waar dat noodig was. Wij werden onafscheidelijk en ik koesterde zulk een vurige bewondering voor haar aangeboren goedheid, dat ik er voortdurend naar streefde op haar te gelijken. Mijn zuster was ook zeer leergierig en toen wij later opgroeiden deed zij mij haar liefde voor de boeken deelen, tot ernstige lectuur, klassieke schrijvers en reisverhalen, kortom al wat den geest ontwikkelen kan. Wij hadden zeer goede Duitsche, Engelsche en Fransche gouvernantes. Zooals alle Turksche meisjes werden wij met ons elfde jaar gesluierd. Zeanor werd even schoon als zij edel van gemoed was. Haar fijngevoeligheid zou ik u niet kunnen beschrijven. Mijne moeder zeide dikwijls dat zij te goed was voor deze aarde. Begrijpt ge dus mijn verdriet toen deze teere bloem op haar zestiende jaar werd weggeschonken aan een man zonder kieschheid, eergevoel of hart?

Ik kan geen verschooning vinden voor de lichtvaardigheid waarmede mijn vader in dit opzicht is te werk gegaan. Zeanor was de laatste die aan zulk een man ten huwelijk had mogen gegeven worden, maar zijn vader is een der aanzienlijkste hovelingen en moet zelf een zeer stormachtige jeugd hebben gehad, wat hem niet belette later een ernstig man te worden. Waarschijnlijk heeft men hetzelfde gehoopt van den zoon en verder slechts gedacht aan het feit, dat hij wat men in het Westen 'een schitterende partij' noemt, was.

Misschien ook heeft mijn vader alleen gehoorzaamd aan de vrees eigen positie in gevaar te brengen, indien hij den vader in zijn zoon kwetste door een weigering. Zooveel is zeker, dat mijn vader zich wel degelijk rekenschap moet hebben gegeven van het gevaar, waaraan hij zijne dochter blootstelde; want hij, die tot daartoe zoo onverstoorbaar vroolijk was geweest, werd plotseling afgetrokken en somber en kon Zeanor soms opeens zonder aanleiding met ongewone tee-

derheid aan het hart drukken. Op een avond zeide zij mij, heel verontrust:

‘Vader moet het een of ander verdriet hebben. Toen hij mij een uur geleden omhelsde, voelde ik duidelijk een brandenden traan op mijn voorhoofd vallen. *Wat* kan in staat zijn vader te doen weenen? Nooit nog heb ik hem dat zien doen. Maar ik durfde het hem niet te vragen; ik vond het beter mij te houden als had ik niets gemerkt.’

Ik verdiepte mij in gissingen. Wij waren allen gezond; hij genoot de gunst van zijn keizerlijken meester, wat kon hem dan zoo diep bedroefd maken? Een oogenblik vroeg ik mij af, of wij misschien arm geworden waren. Gij zult u waarschijnlijk verbazen over wat ik u thans zeggen ga; want ik weet dat het elders zoo geheel anders gesteld is; maar een vermogend man in Turkije kan nooit zeker zijn of hij wel zijn inkomsten zal ontvangen, tenzij hij geld van zijn rente overlegde en dat in het geheim in den vreemde plaatste. Het kapitaal mijns vaders en dat van al zijn vrienden berust in handen van den Sultan, die er hun de rente van uitkeert. Indien hij dit vergeet te doen kan men heel voorzichtig een wenk aan den Groot-Vizier geven, maar deze brandt zich niet gaarne de vingers voor een ander. Er komen ook ‘slechte jaren’ voor, jaren waarin de Sultan door oorlog of andere oorzaken, groote uitgaven heeft gehad en dan worden deze afgetrokken van de rente der onder hem berustende fortuinen. Geen wonder dus dat vader meer dan eens zeide nooit zeker van den dag van morgen te zijn en dat aan dezen toestand de meeste oneerlijkheden waren te wijten, die men zelfs door aanzienlijke personen ziet plegen. Zoodra men daarvan niet door eergevoel of geweten wordt weerhouden wil men er zorg voor dragen ‘geborgen’ te zijn. Dit is zoo goed bekend, dat aan het hof, waar men de koffie rond dient in fijne kopjes, welke in een gouden omhulsel rusten, het noodzakelijk is bevonden dit laatste te vervangen door nagemaakt goud. Er verdwenen er te veel.

Maar ik had mij vergist; wij waren niet armer dan voorheen. Wat mijn vader zoo gegriefd had, was bezorgdheid omtrent Zeanor's lot, want den volgenden dag deelde hij aan mijne moeder mede de hand mijner zuster te hebben toegezegd aan prins Abdullah.

In uw land zou een jong meisje althans geraadpleegd zijn geworden bij zulk een besluit. Hier niet. Zij wordt op eens

voor een voldongen feit geplaatst. Moeder, die meer dan eens door hare bezoeksters over de alom bekende uitpattingen van den prins had hooren spreken, smeekte mijn vader liever alles, zelfs ongenade, op het spel te zetten dan zijn kind voor heel de toekomst in het ongeluk te storten. Haar beden mochten niet helpen; mijn zuster werd aan dien man uitgehuwelijkt en van dien dag af heb ik haar zien kwijnen en is mijn denken nog meer in opstand tegen 't lot der Turksche vrouwen.

Abdullah heeft den naam een tiental harems in zijn bezittingen aan den Bosporus te hebben; hij eischt dat Zeanor met al de daarin wonende vrouwen omgang heeft en er is er niet één die eenige kieschheid of edele hoedanigheden bezit. Men zou meenen dat de prins enkel het lage en gemeene op prijs stelt en uit wreedheid een engel uitkoos om in zulk een kring te vertoeven.

Zijn vrouwen worden door hem mishandeld, tot zelfs getrapt; hij brengt zijn halve nachten met spelen door en keert in toemeloze woede terug, als hij heeft verloren. Soms ook wint hij groote sommen en dan komt hij den volgenden morgen met het een of ander kostbaar sieraad aandragen, roept zijn vrouwen in de *façaha* bijeen en werpt het kleinood op het tapijt, in 't midden, opdat de vlugste harer het zou bemachtigen. Met de armen over de borst gekruist, ziet hij lachend aan hoe zij daarom onder elkander vechten en over den grond rollen. Hij vergeeft het Zeanor niet, steeds te hebben geweigerd aan dergelijk grabbelen deel te nemen. Hij beschuldigt haar van trots en zijn liefde - indien deze al ooit bestaan heeft - is spoedig in haat veranderd. Nooit laat hij een enkele gelegenheid voorbijgaan haar te vernederen.

Hij... maar neen, ik zou te veel zeggen en doe beter voor heden verder de pen te laten rusten. Het ontzettende lot mijner zuster vervult mij telkens van verbittering tegen een land, waar dergelijke toestanden mogelijk zijn en straffeloos kunnen voortduren.

Ik weet niet wat er omgaat in mijn vader, als hij aan zijn oudste dochter denkt. Er zijn sedert haar huwelijk zilveren draden in zijn gitzwart haar gekomen en ook iets gedwongens in zijn opgeruimdheid. Wanneer hij lacht, doet de vroeger zoo welluidende klank denken aan een speeltuig waarin een gebroken snaar trilt. Maar ofschoon ik overtuigd ben dat hij er onder lijdt, wendt hij geen poging aan tot haar redding

en de eenige keer, dat ik er mijn moeder over sprak, antwoordde zij met een smartelijke uitdrukking, dat ik hem dit niet euvel mocht duiden. Immers men treedt *nooit* tusschen beide in een dergelijk geval. Wij leven in Turkije, het land der vrijheid.... voor mannen, die hunne vrouwen erger mogen behandelen dan een arm redeloos dier.

Vaarwel voor heden en dank Allah, dat gij in andere streken geboren zijt. O! bij oogenblikken zou ik kunnen wenschen dat Turkije Nederland was en dat al zijn dijken bezweken, al zijn duinen werden weggesleept door een springvloed.

De dood zou duizendmaal te verkiezen zijn boven het lot onzer edelste vrouwen.'

Derde hoofdstuk.

'Het was mij geheel onmogelijk u de laatste weken te schrijven en een groot zelfverwijt plaagt mij, als ik bedenk dat twee uwer lieve brieven onbeantwoord bleven liggen. Het was werkelijk geen ondankbaarheid, die mij zwijgen deed. Als altijd genoot ik van het lezen uwer bladzijden, deed het mij goed aan uw hand rond te doelen door uw kunstgalerijen, in den geest te vertoeven in uw gezegend land, dat zooveel onsterfelijke meesters voortbracht.

Vroeger heb ik mij dikwijls afgevraagd hoe het toch kwam dat Turkije niet alleen zoo arm aan kunstenaars was, maar zelfs aan kunstliefhebbers. Oostersche volkeren beminnen toch kleurenpracht, zoodat men een Rubens onder hen zou zoeken. Zij houden van goud en edelgesteenten en moesten daarom de lichteffecten kunnen bewonderen, welke een Rembrandt in zijn stukken spelen laat. Welnu neen! Wanneer ik, die de verschillende scholen leerde kennen en liefhebben door beschrijvingen en afbeeldingen, daarover met geestdrift spreek, staart men mij aan als ware ik niet goed bij mijn zinnen en, zoudt gij ooit een bezoek aan onze harems of de vertrekken der heeren brengen, dan zoudt gij u pijnlijk getroffen voelen door het volslagen gemis aan schoonheidszin in onze woningen.

Nergens een mooi schilderstuk. Overal op rijen fotografieën of leelijke afbeeldingen van de eene of andere moskee.

Meestal hangen die portretten nog onregelmatig door elkaar. Ook in de meubels is geen stijl te bespeuren; alles is bijeengeraapt. Soms kostbaar, maar altijd smakeloos. In den laatsten tijd heb ik mij de oorzaak daarvan beter verklaard.

Naar hetgeen ik van het leven der meesters heb gelezen werden zij doorgaans geïnspireerd door een vrouw. Dante had zijn Beatrice, Petrarca zijn Laura, Rembrandt zijn Saskia, Rubens zijn gemalin; Rafael: la Fornarina, Michel Angelo: Victoria Colonna. Zij mochten zooals de Muze van Andrea del Sarto, die aanbidding niet verdienen, toch maakten zij voor de meesters, die ze vereerden een ideaal uit, bezielde zij hun penseel, hun beitel, hunne pen. Hier, waar de vrouw slechts een voorwerp is voor den man; waar hij haar als zijne slavin, neen als een lastdier kan behandelen, komt het zelfs niet bij hem op haar op een voetstuk te plaatsen, inspiratie te zoeken bij haar. Turkije bezit geen idealen, geen Muzen en daarom geen ware kunstenaars. Waar zijn onze museums? O, wij hebben wel eenige kunstschaten, maar het zijn opgravingen uit de oude Christentijden. Gij weet natuurlijk dat het oude Stamboul (Constantinopel bestaat uit drie deelen: het oude Stamboul, Scutari en Galata) 650 vóór Christus door Grieksche kolonisten werd gegrondvest en later 330 nà Christus door Constantijn (de Grootte) als residentie gekozen en naar hem genoemd; omstreeks 1200 werd de stad door de 'Latijnen' ingenomen en bleef aldus door de Christenen bewoond en verfraaid, totdat in 1453 de Turken onder Mahomed II (steeds meer uit Klein-Azië naar Europa trekkend) voor goed hun heerschappij lieten gelden en de prachtige stad met al haar rijke Christen-kunst innamen. De grootsche cathedraal Aya-Sophia werd in Moskee veranderd. Justiniaan had hem laten bouwen als een monument uit den Romeinschen triumf-tijd van 't Christendom; massieve zilveren deuren zes meter hoog en vier meter breed sloten den hoofdingang af; men vertelt dat meer dan tienduizend Christenen - vooral vrouwen en kinderen - in dezen majestueuzen tempel gevlucht waren, en dat de Turken - na de deuren met houeelen te hebben laten openslaan, - te paard den tempel binnen rukten, onder woest geschreeuw; al wat daar leefde doodtrappend of neersabelend. Onder 't volk leeft nog de legende dat dit architectonische kunstwerk, waarvan al de gepolychromeerde wanden met houtbetimmering en kalk bedekt zijn, toch nog eens door de Christenen terug zal geno-

men worden, vooral omdat elk jaar, - niettegenstaande al het pogen der Muzelmannen al die eeuwen lang - een groote middeneeuwsch gepolychromeerde Christusfiguur, op nieuw zichtbaar wordt door 't afvallen der bepleisteringen.

Heb ik reeds verteld dat bij de zeldzame tooneelvoorstellingen die hier gegeven worden, - indien de Sultan ze bijwoont - men op de plaats waar in Europeesche theaters het 'souffleurs-hokje' is, een troon wordt opgericht voor onzen Keizer-Paus? Ik zeg Keizer-Paus omdat hij het autocratische hoofd is van Kerk en Staat; welnu niemand mag hem den rug toekeeren, wat het spelen van de acteurs zeer bemoeilijkt en waarom hij *vóór* het publiek moet zitten.

O! ik begrijp meer en meer wat mijn grootvader hier heeft moeten lijden. Zelfs ik, die hier toch ben geboren en opgevoed, dus aan onze zeden gewoon geraakt moest zijn, het is mij alsof ik dag aan dag mij een blinddoek van de oogen tracht los te maken. Hij zit vast, heel vast, die doek; elken dag zie ik slechts een weinig duidelijker; maar wat ik aanschouw vervult mij reeds van zulk een afschuw, dat ik mij met een huivering afvraag wat het zal wezen, als eindelijk alles wegvalt wat mijn blik verduisterde. Thans weder die slachting - O! voor de hoeveelste maal! - op de rampzalige Armeniërs gepleegd! Wij zijn opgegroeid met den haat tegen den Engelschen minister Gladstone, omdat hij het gewaagd had onzen vorst den '*Rooden Sultan*' te noemen. Maar wanneer ik heden aan mijn vroegere verontwaardiging daarover nadenk, haal ik spottend de schouders op over het kortzichtige kind dat ik was.

Want het is afgrijselijk de macht te bezitten door een enkelen wenk van de hand een eind aan gruwelen te maken en toch rustig zijn onderdanen te laten voortmoorden. Men verwijt den Spanjaarden hunne stierengevechten en zegt, dat zulke schouwspelen wreedheid aankweeken bij een volk. Wat is het dan als men zijn soldaten duizenden ongelukkigen om het leven laat brengen, enkel en alleen omdat zij een ander geloof belijden dan wij?

Maar Abdul Hamid schijnt dat een Allah welgevallig werk te achten, als hij de volgelingen van den zachtmoedigen Nazarener vervolgt, hunne woningen laat verbranden, hunne grijsaards en jongelingen verslaan, hunne kinderen in de vlammen doet omkomen. Het lot der vrouwen is duizendmaal ontzettender nog. Als zij eindelijk sterven is dat een uitkomst voor haar.

Indien hij inderdaad overtuigd was daarmee een prijzenswaardige taak te verrichten, indien hij werkelijk gelooft, dat Allah en zijn Profeet hem hadden uitverkoren tot een algemeene verdelging der onder zijn bereik staande Christenen, waarom dan zijn onoverwinnelijke angst voor den dood? In onze oorlogen tegen aanhangers van het Kruis, zijn onze krijgslieden steeds jubelend gesneuveld, wetende dat zij oneindige vreugde tegemoet gingen in het Paradijs. Waarom dan siddert de Sultan van Turkije op zijn toch onwankelbaren troon; waarom is zijn vrees zoo groot, dat zij sedert lang niet meer verborgen kan blijven, men elkander spottend toefluistert over de wijze waarop hij in alle hoeken zijner vertrekken een moordenaar meent verborgen te zien, niets meer durft te eten, dat niet eerst in zijn bijzijn door een ander is geproefd?

Vroeger begaf de keizer zich elken Vrijdag (onze Zondag) naar een verschillende moskee, om aldaar zijn godsdienstplichten te vervullen. Ook daarvoor is hij te bevreesd geworden; hij gaat thans naar een kleine, onaanzienlijke moskee, vlak bij zijn paleis en zelfs die korte afstand is hem telkens nog eene pijniging en wordt geheel door troepen afgezet.

Ik zag gisteren voor de zooveelste maal dat tooneel; maar nooit had het mij zooveel te denken gegeven als nu, dat ik juist van de nieuwe gruwelijke moorden had gehoord. Zooals gewoonlijk, kwam de vorst te paard aanrijden met zijn ganschen staf, steeg hij af en verlieten zijn generaals en verdere officieren hem aan de deur der moskee, waarin hij onvergezeld verdween. Wat moet er in hem zijn omgegaan, daar alleen in dat heiligdom, na al zijn macht en grootheid achter te hebben gelaten, zooals hij ook bij het sterven zal moeten doen?

Hij was doodsbleek toen hij de moskee betrad, maar toch waren zijn handen bekleet met het bloed zijner ontelbare slachtoffers.

Maar ook het verder Europa is schuldig, dat het rustig blijft toekijken hoe een reus van sterkte uit willekeur een onschuldig zwakke verworpt. Als wij door een monster geregeerd worden, dat men hem wegsleure van den troon; zijn er dan geen Sint-Jorissen meer, die aan draken den oorlog zweren?

O! als dat vergoten bloed op Turkije moet terugvallen! Ik gevoel het, de kastijding zal volgen en wellicht zal dien

dag ook de ure der bevrijding voor ons vrouwen slaan, zal er een omwenteling plaats vinden, die een eind aan alle misbruiken maken zal.

Maar neen, neen, wat er ook over Turkije moge komen, de vrouw zal men laten voortlijden in haar staat van vernedering. Het is den mannen veel te aangenaam dien toestand te doen voortduren. Zelfs mijn vader, wiens haar al grijzer en grijzer wordt onder zijn leed over het lot mijner zuster, bestrafte mij heden ochtend toen ik een kreet van opstand liet hooren.

Alleen de Islam begreep de plaats, welke de vrouw in de schepping is aangewezen, verklaarde hij gestreng. Wanneer een man, zoo goed en edel als hij, aldus oordeelt, hoe willen dan de millioenen anderen, die niet waard zijn zijne schoenriemen te ontbinden, een hervorming daarin aanbrengen?...

Adieu, tot later.

Ik ben bitterder gestemd dan ooit, Ella, en ik heb er helaas! maar al te zeer reden toe. De oorzaak, welke mij belette u te schrijven, was zeer droevig.

Zeanor is altijd een teere kasplant geweest; maar zoolang zij in ons midden vertoefde, was zij toch volkomen gezond. Ik kan mij niet herinneren haar ooit bedlegerig te hebben gezien. Sedert haar huwelijk echter, was zij de schim van haar vroeger ik geworden, joegen de donkere kringen onder de steeds dieper ingezonken oogen mij schrik aan, maar op al mijn vragen antwoordde zij, niet ongesteld te zijn. Den dag nadat ik u mijn laatsten brief zond, kwam mijn vader haastig de façade binnen en gaf mij een wenk hem naar de kamer mijner moeder te volgen. De mijne is een verdieping hooger gelegen, dus moest hij wel zeer gehaast zijn, dat hij zich den tijd niet gunde daarheen te gaan.

Daar gekomen zeide hij:

‘Ik heb slecht, treurig nieuws.’

‘Zeanor?’

Hij knikte bevestigend.

‘O! wat is er met haar?’ riep ik uit van angst vervuld. ‘Heeft die ellendeling haar misschien gedood?’

‘Stil!’ zei mijn vader driftig. ‘Dergelijke uitdrukkingen mag niemand van je lippen hooren, kind! Maar stel je gerust; Abdullah zelf heeft mij gewaarschuwd dat mijn dochter ziek is.’

‘Wanneer, vader? Wanneer?’ Mijn knieën knikten onder mij.

‘Twee uur geleden, ik volgde hem dadelijk en ben zoo juist teruggekeerd. Neen, beef zoo niet, Nourya. De geneesheer dien ik aantrof, gelooft niet aan onmiddellijk gevaar; hij spreekt van een nieuwe behandeling die uitstekend schijnt te zijn. Hij heeft alle hoop....’

‘Maar welke ziekte heeft zij dan toch, vader?’

‘Zij heeft een bloedspuwing gehad,’ antwoordde hij op doffen toon.

Een poosje heerschte er stilzwijgen tusschen ons beiden. Ik poogde te spreken, maar het was alsof ik een nachtmerrie doorleefde en geen geluid uitbrengen kon. Mijn vader scheen te raden wat er in mij omging en begon medelijden met mij te krijgen, want hij streeelde zacht mijn wang en hernam:

‘Wees niet bang, Nourya, het is geen tering; het kan geen tering zijn; die ziekte is onbekend in mijn familie en in die harer moeder. Zeanor zal onvoorzichtig zijn geweest, zooals de prins zeide, een zware koude hebben gevat, het zal slechts accidenteel en van voorbijgaanden aard zijn.’

‘Onvoorzichtig!’ herhaalde ik. ‘Zegt hij dat, de man, die haar van wanhoop weg deed kwijnen? O! zeker, er moet een verklaring voor haar ziekte worden gevonden, en Abdullah is te lafhartig om de gevolgen zijner eigen daden te dragen. Of Zeanor sterft is hem onverschillig, als hij er slechts de schuld niet van krijgt; dan zouden andere ouders zich kunnen bedenken, alvorens hem *hunne* dochter te schenken, maar ik geloof hem niet, dien leugenaar. Hij is haar beul en ik zal 't hem zeggen ook!’

Mijn vader trok minachtend de schouders op en zei half sarcastisch:

‘Neen, dat zal je niet! Want van dat oogenblik af, zou het je voor altijd verboden worden Zeanor te naderen.’

Ik liet mij op den grond bij moeders bed glijden en snikte luid. Hij had gelijk, ik had daaraan niet gedacht.

‘Je zult je wrok bedwingen tegenover dien man,’ hernam mijn vader, ziende dat ik overwonnen was, ‘want je zuster heeft je hulp noodig. De liefde die je aan haar bindt, zal je tot haar beste verpleegster maken. Ik kwam hulp voor haar bij je zoeken;.... maar ga niet, Nourya, indien je aan je zelfbeheersching twijfelt. Een twist aan haar ziekbed, met het gevolg voor altijd afscheid van je te moeten nemen, zou noodlottig voor haar zijn. Als je haar werkelijk wilt helpen,

dan moet het met het vaste voornemen zijn je afkeer voor haar man te verbergen.’ - Al mijn energie kwam terug, ik stond op, mijn tranen waren weg, mijn houding kalm.

‘Om harentwil zal ik daartoe in staat zijn, vader,’ beloofde ik op vasten toon, ‘maar geloof niet dat mijn wrok daarom zal sterven. Leven wij niet in een ellendig land waar de vrouwen slavinnen zijn, waar de mannen haar straffeloos kunnen doodmartelen en de ouders, die toch geroepen waren hun kinderen te beschermen, hunne dochters glimlachend weggeven aan ellendelingen als deze.’

Mijn vader verbleekte en boog het hoofd.

‘Beklaag ook die ouders!’ zeide hij. ‘Zij zijn evenzeer het slachtoffer der omstandigheden, en ik verzeker je dat hunne boete zwaar is. Maar wees sterk, kind, en ga naar onze zieke. Zij verlangt naar je komst en ik vertrouw zoo weinig op hare omgeving.’

Dat hielp. Ik snelde naar mijn kamer om door mijn slavinetje eenige kleedingstukken in te laten pakken en mijn tcharchaf om te doen.

Nog was ik daarmee niet gereed, toen mijne grootmoeder binnentrad.

‘Ik zal je vergezellen, kind,’ zeide zij, mij een kus op het voorhoofd drukkend.

‘U?’ vroeg ik. ‘O! wat zal dat Zeanor een plezier doen. Maar is u niet te zwak, grootmama?’

‘Het heeft mij nooit aan krachten ontbroken waar die noodig waren, Nourya, Allah is goed! En mijn beide lieve kleindochters zijn nog te jong, om alleen tegen den dood te strijden. Wij zullen het samen doen. Zijt gij gereed? Dan zullen wij vertrekken.

Slechts één oogenblik, grootmama. Ik moet moeder nog gaan omhelzen.’

Deze gaf mij haar zegen en de belofte dagelijks naar Zeanor te zullen komen zien.

Enkele minuten later bevonden mijne grootmoeder en ik ons op weg. Gij hadt het gelaat van den prins moeten zien bij onze verschijning. Om mijn komst bekommerde hij zich niet. Maar ondanks al zijne minachting voor onze sekse, boezemde die statige oude vrouw met het waschbleek gelaat hem blijkbaar ontzag in, scheen hij te beseffen dat, zoolang zij onder zijn dak zou vertoeven, hij zich goed te gedragen had. Hij prevelde zoo iets als, dat het geval niet zoo ernstig was

om haar bijzijn noodig te maken; want ofschoon uiterlijk zeer kalm en al de hoofsche vormen in acht nemende, waaraan men hier zooveel waarde hecht, liet zij hem stilzwijgend gevoelen, dat zij niet voornemens was heen te gaan, zoo lang Zeanor's leven in gevaar verkeerde en hij was gedwongen zich te onderwerpen.

Onze lieve zieke was doodzwak, maar straalde toch van vreugde bij ons binnentreden.

Voor het eerst weer een glimlach! Ik had moeite mijn tranen te bedwingen. Meende zij dan zoo zeker spoedig voor altijd aan haar lijden te zullen worden ontrukkt, dat zij weer glimlachen kon?

Bij de verklaring mijner grootmoeder dat wij beiden bij haar blijven zouden tot zij weder op krachten was, fluisterde zij:

‘Het zal zijn of ik weer thuis was!’

Ik zag de lippen onzer grootmoeder trillen. Kon men droeviger belijdenis aanhooren van hetgeen het leven voor eigen hart was geweest in vergelijking van thans?

Maar ik begreep, dat, wilde ik Zeanor alle noodelooze zorgen besparen, ik allereerst toe moest zien, dat het onze lieve grootmoeder aan niets ontbrak. Dus schoof ik een gemakkelijken stoel voor haar bed en ging er voor zorgen dat een aangrenzende kamer voor haar ingericht werd.

Doch heel dien nacht weigerde zij zich ter ruste te begeven. Zij liet mij nederzitten op een *Chilta* met het hoofd in haar schoot, zelf in haar stoel achterover leunende.

Ik kon niet slapen en was blij, toen haar geregelde ademhaling mij verkondigde dat zij ingesluimerd was. Heel voorzichtig om haar niet te wekken, waagde ik het thans het hoofd op te heffen. Mijn blik ontmoette dien van Zeanor's onheilspellend schitterende oogen, die mij op iets wezen. Grootmoeders hand rustte op den arm van haar stoel en hield iets vast, maar in den slaap lieten de vingers van lieverlede dat voorwerp los dat op den grond gleed.

Zeanor vreesde dat het gedruisch grootmoeder wekken zou. Misschien ook hadden ziekte en moreel lijden haar geest nog verscherpt en raadde zij *wat* het was dat onze grootmoeder had vastgehouden en dat wij niet onderscheiden konden, bij het flauwe schijnsel van het nachtlampje.

Ik nam het behoedzaam weg. Het was een plat foudraal en op eens herkende ik het. Ja, daar zag ik het verschuifbare oogje waaraan men het op kon hangen, als men het

opende. Het bevatte het miniatuur portret van haar onvergetelijken doode. Zelfs in haar verlangen zich onverwijld naar haar zieke kleindochter - *zijn* kleinkind te spoeden, had zij de beeltenis niet vergeten, er niet van willen scheiden!

Ik ontsloot eerbiedig het foudraal en toonde het portret aan Zeanor.

‘Ja,’ fluisterde zij, ‘ik wist het. Zoo heeft men lief, als het hart geen geweld wordt aangedaan!’

‘Sul, stil; niet spreken!’ vermaande ik.

Zij glimlachte droevig.

‘Waarom niet? Geloof je werkelijk Nourya, dat ik daardoor genezen zal? Het is het *zwijgen*, dat mij doodde, het verbergen voor de wereld van smart, die mijn hart in zich om moest dragen, terwijl ik toch in uw aller oogen lees hoe slecht ik daarin slaagde. Ik leerde ook nooit comedie spelen. Misschien zal dat later komen, maar ik word dezer dagen pas twintig jaar! Neen, laat mij voortspreken, liefste! Ik fluister immers en het zal mij goed doen; wellicht verdwijnt aldus de zwaarte, die op mijn borst schijnt te liggen en mij het ademen belet.’

Ik was dankbaar dat zij een oogenblik zweeg en haastte mij haar een stukje ijs in den mond te geven, hopende dat zij misschien weder vergeten zou wat zij had willen zeggen. Het duurde werkelijk eenige minuten voordat haar groote oogen, die op grootmoeder gericht waren geweest, - naast wie ik een tafeltje had neergezet met het opnieuw gesloten foudraal, - zich weer op mij vestigden en zij fluisterde:

‘Zij is gelukkig geweest.... in weerwil van het einde. In zekeren zin is zij het nog, want zij leeft voort in een wereld van herinneringen. Hij heeft haar liefgehad, zoo lief, dat hij al wat hem dierbaar was voor haar heeft verlaten; dat is het eenige waar zij aan denkt, dat maakt haar levensschat uit, dat houdt haar teeder hart jong, ook al vervliegen de jaren. Grootmoeder is te benijden, Nourya. Welke wereld zal ons overblijven in *onzen* ouderdom? Neen, het was juister te vragen: welke hebben wij ooit in onze jeugd betreden? Wij zullen voorbij gaan als pelgrims en vreemdelingen op aarde, zonder een bloem te hebben ontdekt op onzen weg.’

‘Ja, ja, maar spreek nu niet meer!’ smeekte ik angstig.

Zij scheen mij niet eens te hooren. Een koortsachtig blosje kleurde nu haar bleek gelaat. Haar oogen schitterden meer en meer. Een kleine gloeiende hand omklemde de mijne,

terwijl zij hernam: ‘Mijn leven is verspeeld; maar wat zal er van jou worden? O! indien je hetzelfde moest doormaken wat ik leed!’

‘Wees niet bang, Zeanor,’ haastte ik mij te zeggen, om haar gerust te stellen, ‘ik trouw nooit!’

Zij zag mij ongeloovig aan.

‘Je weet niet wat je zegt, of je spreekt zoo alleen om mij mijn angst te ontnemen. Welke Turksche vrouw blijft ooit ongetrouwd? Neen, jij even goed als ik zult uitgehuwelijkt worden en dat al spoedig en daarna.... daarna.... O! Nourya ik weet niet hoe de andere vrouwen zich daaraan onderwerpen. Misschien komt het, omdat zij niet zooveel gelezen hebben als wij, niet zulke uitstekende gouvernantes hadden. Ons verstand werd ontwikkeld als dat van Westersche vrouwen en dat was een ramp; want wij werden daardoor ongeschikt gemaakt voor het Oosten. Wij hebben geleerd hoe men elders lief heeft en bemind wordt en men werpt ons in de armen van een man, dien wij nooit gezien hebben vóór den dag van ons huwelijk, die een monster kan zijn, en, zelfs al is hij dat niet, ons door zijn uiterlijk of karakter afkeer kan inboezemen, maar toch van die ure af, tot onzen dood toe, onze heer en meester zal zijn, de eenige tot wien ons hart uit mag gaan. Het is afschuwelijk en niet minder dan de verwoesting van heel een toekomst.’

‘Ja, je hebt duizendmaal gelijk,’ verklaarde ik, ‘maar je zult tot de laatste slachtoffers dezer verouderde zeden behooren, Zeanor. Geloof me, de dag der bevrijding nadert voor de Turksche vrouw. Denk aan de boeken die daarover reeds zijn verschenen.’

‘En met welk gevolg?’ vroeg Zeanor. ‘Je weet toch hoe men de jongste onzer vooruitstrevende schrijvers verlamd heeft voor zijn taak. Het boek is vernietigd en hijzelf ontving verbod ooit nog de pen op te nemen. O! van den Sultan af tot den laagste toe, alle mannen wenschen ons in onze slavenketenen te doen voortleven. Je herinnert je wel, toen in 1878 Tuad Pacha onze hoog geplaatste beeren zocht over te halen, voortaan slechts ééne vrouw te hebben, om zich op de hoogte der beschaafde volkeren te toonen, namen allen in schijn daarmede genoegen. Het *heette* voor het buitenland dat men alleen de vrouwen zou houden, die men had, er geen nieuwe bij nemen. Er zijn zeer zeker mannen, die woord hielden, maar hoe groot is het aantal niet dergenen, die zich daarom

niet bekommeren? En herinner je den minister van marine!’

Zij had geen treffender voorbeeld kunnen kiezen, Ella. Ook deze dignitaris had voor het oog het voorstel van Tuad Pacha omhelsd. Maar toen hij een jaar geleden overleed ontdekte men in de paviljoenen van zijn tuin niet minder dan veertig vrouwen. Hij had het stilzwijgen zijner bedienden gekocht; dat zijner ‘ééne’ echtgenoot waarschijnlijk door bedreigingen verkregen. De andere waren uit andere provincies hierheen gevoerd en Zijne Excellentie ging door voor een groot vriend der Westersche beschaving.

Neen, Zeanor had gelijk. De tot hertoe aangewende pogingen een verandering in den algemeenen toestand te brengen, hebben bijval gevonden bij enkelen, maar voor het overige een grooter euvel doen ontstaan: schijnheiligheid. Wat voorheen in het openbaar geschiedde, valt thans achter de schermen voor en dit doet de minachting der denkende vrouw toenemen voor den man, dien zij thans ook nog als een comediant beschouwt.

Nu, dit laatste behoeft mijne zuster tenminste niet te doen. *Haar* echtgenoot draagt geen masker. Hij legt zijn hartstochten openlijk aan den dag.

In uw laatsten brief vraagt gij mij of het waar is, dat de Koran verbiedt dat verschillende vrouwen van een en denzelfden man onder één dak vertoeven. Dat is inderdaad zoo; en toch de verschillende woningen staan op denzelfden grond, nauwelijks van elkander gescheiden. Men heeft in onze huizen allereerst de Salemlék, de woning van den man; van daar komt men over een pleintje, kleinen tuin of binnenplaats in den harem der voornaamste *Hanum*¹⁾ achter of naast haar woning strekt de eigenlijke tuin zich uit, daarin zijn de harems gebouwd der overige vrouwen. Zij zouden dus afzonderlijk *kunnen* leven; maar de meesten harer zouden meenen van verveling te moeten omkomen indien zij dat deden. Zij komen dagelijks uren achtereen, soms heele morgens en middagen, met haar kinderen bijeen in de façade der voornaamste *hanum*, bij wie zij hopen de meeste bezoekers aan te treffen. Dat geschiedt vooral wanneer de andere vrouwen tot de provincie behooren en nagenoeg geen kennissen hebben in de stad.

Laat mij echter tot Zeanor terugkeeren. Mijn arme zuster sprak dien nacht steeds over de rampzalige toestanden van

1) Hanum = dame.

ons land en over haar eigen ongeluk, tot haar krachten geheel waren uitgeput en zij het bewustzijn verloor. O! hoe dankbaar was ik op dat oogenblik, dat grootmoeder zich in de nabijheid bevond, ik zou anders radeloos geweest zijn van bezorgdheid. Maar nauwelijks had ik haar gewekt of haar vastberaden en toch zoo kalm optreden stelde mij gerust. Zij wist mijne zuster bijna oogenblikkelijk weder bij te brengen en beknorde mij zachtjes, toen ik haar vertelde dat onze lieveling zich met spreken had vermoeid.

‘Tegenover een zieke moet gij de meesteres worden,’ zeide zij, ‘het hoofd en de wil....!’ Verbeeldde ik het mij, of voegde zij er nagenoeg onhoorbaar bij: ‘Als ik dat voor *mijn* zieke geweest was, zou hij gered zijn geweest.’

Ik zal u de dagen en nachten die volgden, niet beschrijven. Gij hebt uw vader verloren, Ella, dus weet gij wat er in zulke uren geleden wordt. Wij doorworstelden nog heel wat angsten, heel wat onzekerheid. Mijne moeder kwam dagelijks naar Zeanor zien, steeds beladen met bloemen of vruchten voor haar, altijd een uitdrukking van verrassing op haar vermagerd gelaat te voorschijn wetende te roepen door een nieuw blijk van liefde. Mijn vader toonde ook de meeste belangstelling, kwam elken ochtend zelf vragen hoe de nacht was geweest. Ook de prins kwam geregeld vragen en drong er telkens op aan, dat wij ons door vreemden zouden laten vervangen, meenende dat de verpleging onze kracht te boven zou gaan, maar ofschoon ook mijne moeder in grootmama's plaats wilde treden, deze weigerde beslist en wat mij betreft ik zou nergens dan bij Zeanor rust gevonden hebben.

Eindelijk toch nam de koorts af, de hoestbuien verminderden en de dokter verklaarde mijne zuster buiten onmiddellijk levensgevaar.

‘Zij zal zich natuurlijk zeer in acht moeten nemen,’ voegde hij er bij, ‘ook al kan zij weder uitgaan; waken tegen kou vatten, hevige aandoeningen en zware vermoeienissen, maar zoo gij, die haar zoo trouw hebt opgepast een middel wist te vinden, om haar op den duur bezigheid of verstrooiing te geven, zouden wij een zekere schrede op den weg van beterschap hebben gedaan.’ En toen ik met hem alleen was zeide hij: ‘ik durf bijna niet spreken van groote luchtverandering, een betere omgeving.... dat zou *het* redmiddel zijn.’

Die woorden weerklinken nog altijd in mijn ooren en ik zoek en zoek; want ik *moet* Zeanor redden en ik gevoel

dat de geneesheer gelijk heeft gehad. Men moet haar beletten voortdurend over haar ongeluk na te denken, haar het een en ander weten te verschaffen, dat haar in staat stelt, zij het dan ook slechts voor een gedeelte van den dag, haar omgeving te vergeten.

Ik heb grootmoeder niet durven raadplegen, dat spreekt van zelf. In haar woordenboek komt zoo iets als ‘Vergeten’ niet voor. Zij is een levende herinnering; hoe wil zij dan het geheim kennen om de gedachten af te leiden van een bron van smart? Trouwens mijn grootmoeder zou niet lang meer bij ons zijn.

Zoolang onze zieke bedlegerig bleef, verbaasde de lieve oude vrouw ons allen door haar onvermoeidheid, reeds den tweeden nacht was ik genoodzaakt een matras naast Zeanor's bed te leggen waar ik op rusten kon. Grootmoeder echter weigerde dat voor zich zelve. Zij sluimerde hoogstens eenige uren per etmaal in haar stoel en verklaarde dat dit haar genoeg was. En toch had zij er sedert jaren uitgezien alsof er nauwelijks een ademtucht in haar overbleef. Wij waren een en al bewondering voor haar geestkracht.

Eindelijk brak de dag aan, waarop zij en ik naar den harem mijner moeder zouden teruggaan. Nooit zal ik vergeten hoe teeder zij mijne zuster omhelsde.

‘Inch' Allah, mijn duifje!’ zeide zij Zeanor's haar streelend, ‘en moed gehouden tot het laatst. Allah is groot. Hij kan helpen. Ik dank hem dat ik je verplegen mocht. Je bent mij dubbel lief, zoowel terwille van je zelve als omdat je *zijn* kleinkind bent. Je te verzorgen was nog als deed ik het hem.’

Zij nam mijn arm om zich te verwijderen en ik gevoelde hoe zwaar zij daarop leunde; maar aan de deur van het vertrek, gekomen, keerde zij zich nog een laatste maal om en wierp mijn zuster een kushand toe.

Zij begaf zich dien avond vroegtijdig ter ruste, zeggende wat vermoeid te zijn. Wie onzer kon zich daarover verbazen, na al de vermoeienissen die zij had doorstaan? Maar alvorens zich uit de *façaha* terug te trekken, liet zij zich nog een gedeelte uit den Koran voorlezen, door een der vrouwen, die daartoe steeds aanwezig zijn en daarna omhelsde zij ons allen en dankte mijn moeder, altijd zulk een voorbeeldige schoondochter voor haar te zijn geweest.

Deze zag haar plotseling verontrust aan.

‘U gevoelt u toch niet ongesteld, moeder?’ vroeg zij haastig.

O! welk een heerlijke glimlach, vol warmte en geluk vergezelde het blijde antwoord.

‘Neen, kind; ik ben in lange jaren niet zóó wel geweest.’

Ik begreep zelf niet waarom; maar mijn moeder bleef blijkbaar bezorgd; want zij vergezelde haar naar haar kamer, ofschoon grootmoeder's kamenier, een zeer vertrouwde Grieksche vrouw, eveneens mede ging. Maar den volgenden morgen werd het mij slechts al te duidelijk, dat zij gelijk had gehad want mijn lieve grootmoeder ontwaakte niet meer uit haar slaap. Men vond haar ingesluimerd voor altijd met een hemelschen glimlach op de lippen en.... het kleine foudraal in desaaengevouwen handen.

De dood had haar als herschapen, haar hare jeugd weergegeven. Het was schijnbaar een jonge vrouw die daar rustte, verzonken in een heerlijken droom. Alleen.... de lokken wat gepoederd....

‘Ik gevoelde dat zij ons vaarwel zeide,’ snikte mijne moeder; ‘zij gaf haar laatste levenskrachten aan Zeanor. Maar wij mogen haar niet beweenen; zij is gelukkig nu.’

Dat wisten wij allen en toch snikte mijne moeder en ontbreekt mij op het oogenblik den moed voort te gaan; want indien zij gelukkig is, onze lieve ontslapene, wij hebben zoo heel veel verloren in haar.

Vierde hoofdstuk.

Uw laatste brief, lieve Ella, vraagt mij wat ik bedoelde met vrouwen die uit den Koran voorlezen. Gij zegt dat men er bij u in Nederland niet aan denken zou, afzonderlijke lectrices voor den Bijbel te hebben. Bij ons is dat een oud gebruik. In elken harem vindt men verscheidene van die vrouwen. Zij kennen den Koran nagenoeg van buiten, want haar eenige bezigheid is daaruit voor te lezen op bepaalde uren, of wanneer men dat verkiest. Zij zijn in elke façaha aan te treffen en verwijderen zich zelfs niet, wanneer men bezoek ontvangt. Het is voor haar een middel van bestaan en een harem zou zonder haar niet compleet zijn.

Laat mij u hartelijk danken voor uwe belangstelling in de gezondheid mijner zuster.

Zij is oogenschijnlijk veel beter, ofschoon de dood van onze lieve grootmoeder ook haar een zwaren slag heeft toegebracht. De indruk dien zij ontving door dat plotselinge overlijden, was zelfs zoo diep dat ik inzag een middel te *moeten* vinden om haar neerslachtigheid te verdrijven en ik zocht tot ik vond.

Mijne zuster heeft zich in haar ongeluk te veel van de wereld teruggetrokken en het is toch gevaarlijk onder omstandigheden als de hare altijd met eigen gedachten alleen te zijn. Ik smeekte haar dus weer bezoeken te ontvangen, er zelfs af te leggen; maar zij antwoordde:

‘Welk genot kan daarin liggen, dat opweegt tegen de vermoeienis? Je weet zelf, Nourya, want je hebt er zoo dikwijls over geklaagd, hoe vervelend de gesprekken zijn, die men aan moet hooren. Niets wordt aangeroerd dan toiletten, of naderende huwelijken; en, zijn die twee onderwerpen uitgeput, dan zwijgt zelfs de vrouw des huizes en kan men tien minuten of langer zwijgend tegenover elkaar zitten. Welk genoegen is daaraan verbonden?’

Ik moet toegeven dat zij gelijk had. Ik geloof niet dat in een land ter wereld zooveel visites worden afgelegd en ontvangen; maar evenmin dat eigens het onderhoud zoo onbeduidend zijn kan.

Onze Turksche dames hebben geen *jour*, zooals die waarover ik las in de Fransche boeken. Zij ontvangen echter van 's morgens af tot 's avonds toe, of wel maken zelf visites, men zou zeggen dat haar leven aan niets anders gewijd is en stellen er een eer in een groot aantal personen op denzelfden dag bij zich te hebben, dat beschouwen zij als haar grootste succes. Maar op die bijeenkomsten is nooit sprake van kunst, van natuurschoon, van boeken. Aan politiek *denkt* een Turksche vrouw zelfs niet, staatkunde laat haar geheel en al onverschillig. Voeg daarbij dat geen harer ooit in het buitenland heeft gereisd, daar dit haar is verboden en gij zult u kunnen voorstellen, hoe onbelangwekkend de gesprekken zijn. Op één enkelen middag hoort men een half dozijn (soms een heel) malen een en hetzelfde toilet beschrijven, vertellen dat hetzelfde kind leelijk en mooi, de zoetheid zelve en de incarnatie van alle ondeugden, bijzonder ontwikkeld en bijna idioot is. Verder schijnt men alleen bij elkander te komen om een klein kopje sterke koffie te drinken en sigaretten te rooken. Trouwens van eenig vertrouwelijk gesprek zou ook geen sprake kunnen zijn; want zulke bezoeken worden dikwijls

ontvangen in bijzijn van de koranlezeressen, de Chilta's, de kinderen en alle in huis aanwezige vrouwen.

Maar toch vond ik iets voor Zeanor. De vrouw van een der gezanten had ons bezocht met twee aanzienlijke Fransche meisjes, die wel is waar alleen uit nieuwsgierigheid bij ons kwamen, maar dat deden vergeten door haar allerliefste manieren en groote innemendheid. Zij hadden mij gevraagd naar mijn liefste bezigheden; zoodra zij vernamen dat ik veel las, begonnen zij mij over Bourget, Loti, Ossit en anderen te spreken en brachten wij heerlijke uren samen door.

Als van zelf rees het verlangen bij mij op ook Zeanor van haar gezelschap te doen genieten en ik stelde haar voor mij naar mijne zuster te vergezellen, wat bepaald werd op den volgenden dag. Deze proefneming slaagde volkomen. Zeanor vond een groot genot in haar bijzijn en wij gingen samen enkele dagen later het bezoek terugbrengen in het gebouw der legatie waar zij logeerden. Aldaar ontmoetten wij verscheidene andere dames der diplomatie. Allen waren even vriendelijk en de meesten harer hadden veel gelezen en niet minder gereisd. Zij noodigden ons om het zeerst uit ook haar te bezoeken en zoo zijn wij op eens van onze geestdoodende Turksche wereld in den cosmopolitischen kring overgeplaatst. Het is alsof men daarin een andere lucht inademt. Zeanor's oogen stralen als zij naar haar nieuwe vriendinnen luistert. Zij denkt er thans niet meer aan zich af te zonderen of haar deur voor vreemden te sluiten.

Het is alsof daardoor een herschepping in ons leven heeft plaats gehad. Ik zelf gevoel mij oneindig gelukkiger. Zelfs mijne moeder geniet mede, als wij onze bezoeken ontvangen. Zij staat door haar geboorte ver boven de Turksche *hanum* in ontwikkeling en beschaving en het doet haar goed ons aan te hooren.

Maar toch zijn er wolkjes aan onze blauwe lucht.

Mijn vader heeft mij gisteren terzijde genomen en mij heel vriendelijk, maar daarom niet minder ernstig, verzocht, den kring mijner kennissen uit het buitenland niet uit te breiden en toen ik verbaasd opkeek, hernam hij:

‘Je weet dat ik je steeds de grootst mogelijke vrijheid heb gelaten, zelfs vraag ik mij in den laatsten tijd wel eens af, of ik wijs deed je toe te staan zooveel te lezen. Je hebt daardoor de onafhankelijkheid der vrouw in andere landen leeren kennen en misschien benijden, zonder nog de levens-

wijsheid te bezitten de gevaren dier meerdere vrijheid in te zien; het heeft je tevens gevoerd tot kringen, waar je dames vindt van gelijke ontwikkeling als jij, en nog heel jong zijnde, heb je het verstand gemist voor onze Turksche vriendinnen te verbergen, dat het gezelschap der vreemdelingen je aangenamer dan het hare was. Zeanor heeft helaas dezelfde onvoorzichtigheid begaan, waarvan het gevolg is, dat men ontevreden is geworden op u beiden, er zich rechts en links over heeft beklagd, tot het mij ter oore kwam. Je weet hoe men alles door een vergrootglas ziet in onze kringen, waar men over niets heeft te praten. Nu heet gij beiden nog slechts geleerde vrouwen; maar zoo gij niet oppast, zal men u alle twee van dorst naar emancipatie gaan beschuldigen.'

Ik glimlachte om zijn vrees en vroeg of dat zoo heel erg zou zijn.

'Zeker!' antwoordde hij, 'want de Sultan heeft zijn spionnen, die hem alles overbrengen wat er in de wereld tegen zijn ambtenaren en de hunnen wordt gezegd en er is geen woord dat hij zoozeer haat als vrouwen-emancipatie. Het zou mij zonder twijfel in mijn loopbaan schaden.'

'Spionnen!' riep ik uit. 'Zouden onze kennissen zich tot zulk een dienst verlagen?'

'Neen, zij niet,' gaf mijn vader ten antwoord, 'eene Turksche vrouw van beschaving pleegt *nooit* verraad tegenover een andere vrouw, al mag zij haar haten. Ik geloof niet dat dit ooit voorgekomen is. Zij mag er toe komen haar te beledigen, te dooden zelfs; maar tegen haar bitterste vijandin zou zij niet als verklikster optreden. Maar vergeet niet dat gij steeds omgeven zijt van ondergeschikten: de Koranvrouwen, de Chilta's, de Boheemsche vrouwen, die zóó zeer in de harems intrigeeren en van haar is men nooit zeker; meer dan eene zou veel doen voor geld. Zij schijnen een noodzakelijk kwaad te zijn in onze harems; maar zoolang zij daar worden aangetroffen moet ieder op zijne hoede zijn. Denk daaraan Nourya en ook aan mijn verzoek; breid je vriendenkring onder de vreemdelingen niet uit.'

Mijn brief is verscheidene dagen blijven rusten. Ik werd weggeroepen, toen ik daaraan bezig was en vond nu eerst de gelegenheid de pen weder op te nemen. Maar het geschiedt met een diepe ontmoediging.

O! Ella, de wolkjes, waarvan ik zoo onbezorgd sprak zijn

aangegroeid tot een onheilspellende lucht, die zich ten slotte in een hevig onweder ontlast heeft boven de woning mijner dierbare zuster.

Was zij dan nog niet ongelukkig genoeg? Moest men haar zelfs een onschuldige verstrooiing misgunnen? O! ik heb dagen van opstand doorleefd, zooals ik er nog niet gekend had en ik vraag mij bij oogenblikken af, of de neerslachtigheid, welke daarop volgde, geen voorbode van nog heviger storm in mijn gemoed is.

Maar laat ik u het voorgevallene rustig vertellen. Het zal u bewijzen aan welke ketenen de Turksche vrouw gebonden is, wanneer zij niet het zeldzame voorrecht geniet een man zooals mijn vader tot echtgenoot te hebben.

Wij hadden een heerlijken middag doorgebracht bij de vrouw van den Franschen gezant. Ik ken geen gezelliger woningen dan die onzer Fransche vrienden. Men gevoelt er zich zoo geheel en al thuis. Er waren verscheidene andere dames. Een jong meisje droeg mijn lievelingsgedicht van Alfred de Vigny voor, een andere speelde een nocturne van Chopin en nadat een der dames ons van haar liefde voor Loti's werken had verteld, zong eene andere een heerlijke aria van Saint Saëns. Wij leefden voor korten tijd in een andere wereld dan de onze en toen ik daarna Zeanor naar haar woning vergezelde was zij zoo gelukkig gestemd, als ik haar sedert haar huwelijk niet heb gezien en vroeg zij mij bij haar te blijven eten, om nog eens na te kunnen praten over het genot van dien dag.

Weinig vermoedde zij dat dit het einde van al die vreugde zou zijn.

Nauwelijks bevonden wij ons in haar kamer, of prins Abdullah kwam binnenstormen. Hij zag donkerrood; zijn neusvleugels stonden wijd open en zijn dikke lippen en met bloed belooopen oogen deden hem meer dan ooit op een wild dier gelijken. Let wel op dat deze man, de losbandigheid en bekrompenheid zelve, onlangs een hoogen regeeringspost heeft ontvangen. Maar in Turkije is alles voor geld te koop.

Ik ontstelde bij zijn aanblik en moest aan Zeanor blijven denken om den toorn te bedwingen, dien ik reeds in mij op voelde bruisen, bij de zekerheid dat hij haar op de een of andere wijze kwam tergen. Indien ik mij niet in acht nam, zou hij zich niet ontzien ons voor goed te scheiden en dan

was mijne arme zuster verloren; want zoo iets zou zij niet kunnen dragen.

Maar prins Abdullah liet mij niet veel tijd mijne zelfbeheersching te verzamelen. Met bulderende stem riep hij uit, zonder zich zelfs de moeite te hebben getroost ons te groeten:

‘Waar ben jij geweest?’

‘Bij de vrouw van den Franschen gezant,’ antwoordde mijne zuster, schijnbaar rustig, ofschoon ik haar hand, die op de leuning der sofa rustte, duidelijk zag beven.

Hij slaakte een luiden, ruwen spotlach.

‘Daar heb je het weer: vreemden, altijd vreemden! Land-genooten schijnen niet meer goed genoeg. Neen, dat wil spreken over de vrijmaking der vrouw en natuurlijk is het haar heel aangenaam, tegenover buitenlandsche dames te klagen over het lot, dat zij en haar zusteren hier ondergaan.’

‘Daarvan is nog geen enkele maal sprake geweest,’ antwoordde Zeanor op vasten toon, ‘indien ik het gezelschap van vreemden boven dat van Turksche vrouwen verkies, dan is het alleen, omdat zij altijd het een of ander belangwekkende te vertellen hebben. Van Turkije is nooit sprake. Zij zijn te beleefd, om mij haar verbazing over sommige zaken te kennen te geven en ik zelf ben te trotsch, een woord te uiten tegen de zeden van mijn land.’

Ieder ander dan hij zou haar geloofd hebben, zoo hooghartig was de uitdrukking van haar edel gelaat.

Maar de prins schreeuwde, steeds woedender:

‘Leugens, niets dan leugens! Denk je soms, dat ik niet weet welk een haat je vervult tegen mij en tegen de wettige banden, die je kwellen; hoe gaarne je ze verscheurd zoudt zien en leven zooals die vrouwen zonder schaamte of eergevoel, die met den naam van haar echtgenoot spelen? Ja, dat is het gezelschap, dat je verkiest. Jij, de dochter en vrouw van muzelmannen, je vindt er je grootste genot in met de aanhangsters om te gaan van het gevloekte Christengeloof! Maar daaraan zal een eind komen! Ik ben heden bij den groot-vizier geroepen, die mij heeft doen verstaan, dat ik je tot reden moest brengen, of wel mijn post verliezen. Ik vergeef het je nooit, dat je me aan een dergelijke vernedering hebt onderworpen; maar ik zei bij mezelf dat het voor goed uit zou zijn met de vrijheid, die ik zoo dwaas was je te laten. Ik verbied je voortaan een voet aan huis te zetten bij die Christenhonden, of nog een dier vrouwen bij je te ontvangen.’

‘Maar....’

Hij liet haar den tijd niet uit te spreken; om zijn woede te koelen nam hij een Chineesche vaas en wierp die aan duizend stukken. Ik ben overtuigd, dat alleen mijn bijzijn hem weerhield zich te vergrijpen aan de tengere gestalte van mijne arme zuster.

‘Ik wil gehoorzaamd worden zonder tegenspraak!’ brulde hij. ‘Heb je me verstaan?’

‘Ja,’ sprak Zeanor met trillende lippen, ‘ik weet immers dat voor mannen als gij de vrouw slechts eene slavin is en dat in Turkije de laffe macht van den sterkste wordt gehuldigd.’

Hij staarde haar een oogenblik met uitpuilende oogen aan alsof hij zich op haar wilde werpen; maar ik trad onwillekeurig aan haar zijde en dat weerhield hem, want hij weet, dat zoo mijn vader zich onderwerpt aan de bestaande gebruiken, er dingen zijn, die hij niet straffeloos voorbij zou laten gaan, terwijl zijn invloed hem heel licht dien post zou kunnen kosten, waarmede hij zoo verheerlijkt is.

Hij deed zich dus geweld aan; schreeuwde nog eens het woord ‘Gehoorzaam!’ en verwijderde zich toen.

Wij bleven geheel ontsteld achter; maar op eens kwam ik op een inval.

‘Wees getroost, liefste,’ fluisterde ik haar toe, terwijl ik haar in mijn armen sloot; ‘hij kan je niet verhinderen bij ons te komen en bij ons zul je ze allen weerzien. Kom tweemaal per week, op vaste dagen; dan zal ik altijd zorgen dat je aangenaam gezelschap ontmoet.’

Zij verstond mij nauwelijks, zoozeer had dat tooneel haar geschokt. Nu hij ons verlaten had, verliet haar uiterlijke kalmte haar. Zij leunde achterover op de sofa, doodsbleek en over al haar leden bevende. O! is het mogelijk dat men zijn dochters aan zulke ellendelingen weggeeft? Heeft men ze daarvoor het leven geschonken, opgevoed, lief gehad? Gaf men ze daartoe een fijne beschaving die haar des te wreeder de ruwheid van zulk een wezen doet gevoelen, zulk een wezen, dat haar alles moest zijn; dat bij haar de plaats moest vervullen, welke graaf de Saint-Cyr in het hart mijner grootmoeder innam?

Ik rekte mijn verblijf bij Zeanor, niet kunnende besluiten haar alleen te laten tegenover dien geweldenaar; en toen ik van een der Chilta's vernam dat de prins naar een feest bij

een der pacha's was en zeker niet voor den dageraad zou terugkeeren, bleef ik bij haar, wat zeer noodig was daar zij opnieuw een bloedspuwing kreeg, en toen zij tegen den ochtend insliep zond ik direct naar den dokter en droeg haar slavin-kamenier op, haar geen oogenblik alleen te laten.

Ik was vervuld van de gedachte dat er groote maatregelen voor Zeanor's gezondheid genomen moesten worden. Thuiskomende deelde ik het voorgevallene aan mijn vader mede. Ik zag hoezeer hij van mijn verhaal ontroerde. Hij werd beurtelings rood en bleek en beet zich op de lippen.

‘Abdullah is Zeanor's meester,’ zeide hij, toen ik eindelijk zweeg.

‘Zeg dat niet, vader!’ riep ik onstuimig uit. ‘Gij zoudt mij dit land doen haten, dat dergelijke toestanden toelaat. Waarom, o! waarom hebt gij haar aan zulk een man weggeschonken?’

‘Waarom.... kind?’ herhaalde hij, mij een somberen blik toewerpend. ‘Omdat de vrouw *moet* trouwen, volgens onze begrippen, omdat zij voor iedereen met smaad overladen zou zijn, indien zij ongehuwd bleef en.... en dat mannen als de prins geen uitzondering zijn, helaas! Denk je niet, dat het mijn vaderhart oneindig liever zou zijn geweest mijne dochter bij mij te mogen houden? Zeanor was mijn oogappel. Toen zij ons verliet, liet zij een leegte achter, die niets ooit voor mij aan zal vullen; maar ik stond haar af, haar de bloem van mijn haar, opdat zij zelve met eer zou worden overladen.’

‘Een prachtige eer, de slavin van een woesteling te worden! O, vader,’ en ik kuste zijn handen, ‘ik veroordeel u niet; maar wel de wreede domheid van zulke begrippen als in Turkije heerschen. En.... en.... als gij.... niet hij een uitzondering is, waarom dan hebt gij zelf de teerste gevoelens in ons aangekweekt, ons niet van onze eerste kinderjaren af gewend aan ruwheid, aan gemeenheid? Dan zou onze toekomst niet zoo troosteloos zijn geweest!’

‘Waarom niet? Omdat ik tot mijzelfen zeide: Laat ze gelukkig zijn zoolang zij kunnen, die arme kinderen, die het ongeluk hadden als meisjes geboren te zijn! Laat haar in latere jaren tenminste kunnen terugzien op een blijde jeugd. Niet alle vaders denken aldus, ik weet het; maar ik ben niet voor niets aan den schoot eener groote liefde opgegroeid; ik weet wat mijn eigen vader, ondanks zijn zwaarmoedigheid

voor mijne moeder en zijn kinderen was. Maar om op het gebeurde terug te komen, je ziet dat mijne waarschuwing gegrond is. Men beschouwt te Constantinopel met leede oogen je vertrouwelijken omgang met al die vreemdelingen. Je moet dien matigen, Nourya, of ook ik zou verplicht kunnen worden je dat genoeg te verbieden.'

'Neen, dat zult u nooit doen!' riep ik vol vertrouwen uit. 'Daartoe is u veel te goed en gelukkig te trotsch ook. U zoudt geen ambtenaar, hoe hoog ook geplaatst, toestaan u de wetten voor te schrijven ten opzichte van uw dochters.'

'Geen ambtenaren, geen ministers, geen groot-vizier zelfs, daarin heb je gelijk,' antwoordde hij, het mooie hoofd opheffend; 'maar er is ééne stem, waaraan elke trouwe Turk gehoorzaamt, wanneer zij zich laat hooren en zoo je onvoorzichtig mocht zijn, kan de dag aanbreken, waarop zij zich laat hooren. Wees gewaarschuwd, kind; ik zou je zoo ongaarne pijn aandoen.' En daarmee eindigde ons gesprek en die veelbewogen dag.

Zeanor's instorting is gelukkig van korten duur geweest, zij mag weer uitgaan en als zij bij ons komt draag ik er zorg voor, haar eenige lieve kennissen te doen ontmoeten. Zij geniet dan nog altijd van het algemeen gesprek; maar luistert er naar, zonder daaraan persoonlijk deel te nemen. Er is iets schuws over haar gekomen, dat haar vroeger niet eigen was. Gisteren las ik dat, toen Maria Stuart, door haar oproerige onderdanen vervolgd, de gastvrijheid harer 'goede zuster Elisabeth' was komen inroepen, Engeland's koningin haar schoone nicht vergeleek bij een moegefladderden vogel, die door een havik bedreigd, hulp zocht aan haar voeten. De gedachte dat Elisabeth dit inzag en de ongelukkige die op haar vertrouwde, in plaats van bijstand kerker op kerker en ten slotte het schavot toewees, deed mij sidderen van verontwaardiging, maar de afgematte vogel herinnerde mij aan Zeanor. Zij ook wordt bedreigd door de klauwen van een havik en men zou meenen, dat zij geen oogenblik zeker is, dat hij ook haar aan haar wijkplaats in ons midden ontrukken zal.

Ja, Ella, de toekomst vervult mij vaak van zoo bange zorgen; maar ik wil genieten van het heden, terwijl het mij nog toebehoort, genieten ook van uw vriendschap, welke mij onmisbaar is geworden. Gij zijt de eenige bij wie ik mijn hart uitstorten kan en uw antwoorden doen mij altijd goed.

Het is mij ook zoo lief van verre uw leven mede te leven, dat, Allah zij geprezen, zooveel zonniger en rustiger dan het mijne is. Uw woorden zijn als balsem op een schrijnende wond, als olie op stormachtige wateren.

Ik zend u heden een doos met Turksche vruchten; bloemen zouden u verlept bereiken; maar in mijn hart bloeien er voor u die nooit zullen verwelken.

Vijfde hoofdstuk

Ella is voor mij verloren! Ik kan haar niet meer schrijven, en om mijzelve te troosten leg ik een dagboek aan.

Het korte leven schijnt nog veel te lang te zijn voor trouwe vriendschap.

Waarom dan zou men nog liefhebben? De boeken leeren ons, dat men in vroeger eeuwen aan zijn dierbaren bleef hechten, al werd men van hun gescheiden door land en zeeën, al moest men jaar op jaar te vergeefs wachten op het wederzien. In onze dagen schijnt het dat het hart slechts bij tusschenpoozen klopt, telkens weder moede wordt en dan weer voor een ander gaat slaan, laat dan de woorden Liefde en Vriendschap uit ons leven worden geschrapd. Wij zijn het niet langer waard ze uit te spreken en wij doen dan ten minste niemand meer pijn.

Had ik gevraagd om de vriendschap uit dat verre land, die mij zoo onverwacht werd aangeboden! Wist ik ook slechts af van het bestaan van dat jonge meisje, dat mij op eens een groet toezond en mij daarna brieven schreef, zoo warm en vol vriendschap, dat ik mij voorstelde meer nog dan eene zuster te hebben gevonden?

O! hoe gelukkig maakte mij haar mededeeling, dat zij naar Turkije zou komen, enkel en alleen om mij te zien en minstens zes weken te Constantinopel zou blijven! Ik jubelde het uit van vreugde bij het lezen van dat bericht en schreef haar per keerende post mijn blijdschap, haar smekende mij aanstonds te melden tegen wanneer ik haar verwachten kon. Ik telde de dagen die verstrijken moesten vóór de ontvangst van haar antwoord. Toen haar antwoord uitbleef, maakte ik mij ongerust, overtuigd dat zij ziek moest zijn. Ik schreef

brief op brief, zonder iets te vernemen, tot ik eindelijk eenige regelen van haar ontving, één enkele bladzijde slechts, die ik hier als waarschuwing voor de toekomst in mijn dagboek overschrijf:

‘Mijn lieve onbekende vriendin! Vergeef mijn stilzwijgen; de onzekerheid, waaraan ik ten prooi was deze gansche maand, verlamde mijn pen. Gij zult dat begrijpen en verontschuldigen, als ik u zeg dat ik iemand liefgekregen had; maar niet wist of ook zijn hart mij genegen was. Thans echter is alle twijfel voorbij. Hendrik Hartsen vroeg mij gisteren zijn vrouw te worden en gij kunt u niet voorstellen hoe gelukkig ik ben. Hij is al wat ik mij steeds gedroomd had van den man, dien ik lief zou hebben. Later meer, ik moet thans mijn andere vriendinnen op de hoogte brengen, maar ik verlangde er naar u een der eersten te laten zijn om in mijn geluk te deelen.

Onveranderlijk uwe vriendin ELLA.

P.S. Er zal voorloopig niets van mijn reis naar Constantinopel kunnen komen, dat behoeft ik u nauwelijks te zeggen. Mijn verloofde is in Den Haag geplaatst en wenscht dat wij al zeer spoedig zullen trouwen. Maar misschien komen wij samen een volgend jaar. Dat zou nog veel heerlijker wezen dan ons eerste plannetje.’

Mijn vriendschap was zoo oprecht geweest, dat ik dikwijls verlangend den dag had te gemoet gezien, waarop mij een dergelijk bericht zou bereiken. Ella's portret toonde haar zoo mooi, zoo innemend, haar brieven hadden zulk een schitterenden geest verraden, dat ik er nooit aan getwijfeld had, of zij zou spoedig het hart van een man weten te veroveren; wat mij dus letterlijk verlamde bij het lezen van dien brief, was geen wangunst - dat gevoel heb ik nooit gekend - het was evenmin onverschilligheid voor haar geluk, neen, alleen een onbeschrijfelijke ontgoocheling omtrent de vriendschap, welke zij zoo dikwijls verzekerd had mij toe te dragen.

Ik had haar alles toevertrouwd, omtrent mijn vreugden en droefenissen. Zoodra ik door zorgen of leed werd aangegrepen, was mijn eerste opwelling mijn hart op het papier uit te storten voor haar. En zij had weken van de smarte-

lijkste onzekerheid doorworsteld en nooit een dergelijk verlangen bij zich voelen opkomen!

Ook in haar geluk is geen plaats voor mij. Ik zie het duidelijk aan die haastig neergeschreven woorden. *Wat* deelde zij mij mee omtrent den man, dien zij door het leven volgen zal? Hij blijft voor mij een vreemde en zij vermoed zelfs niet hoe gaarne ik in hem een broeder had gezien.

Maar dat post-scriptum zette de kroon op alles! Zij had zich nog ter elfder ure de belofte harer komst herinnerd en gauw, gauw moest deze herroepen worden, zonder ook slechts één enkel woord van leedwezen. En toch wist zij hoeveel het omverstoren van dat luchtkasteel voor mij beteekenen moest!

Maakt geluk dan zelfzuchtig? O! indien dat waar is, dan, hoe reikhalzend ik er de armen naar heb uitgestrekt, laat het nooit tot mij komen, nooit, nooit, nooit. Mijne van dorst daarnaar versmachtende lippen zouden iederen vreugdebeker weigeren, die mij berooven moest van het medegevoel met anderen. Maar zoo vast was mijn vertrouwen op Ella geweest, dat ik mijzelve al spoedig begon te verwijten haar verkeerd beoordeeld te hebben. De teleurstelling over het in duigen vallen van haar heerlijk reisplan, had mij zonder twijfel verbitterd en deed mij alles veel te donker inzien. Zij zou mij uitvoerig schrijven, zoodra de eerste drukten harer verlovings voorbij waren; hoop troostte mij en ik zond haar een brief vol hartelijke gelukwensen, er nog op zinspelende of zij niet naar Turkije kon komen op haar huwelijksreis. Daarna vond ik er een genot in een geschenk voor haar te gaan uitkiezen bij onzen juwelier en haar dat te sturen.

Er volgde een telegram van onstuimige dankbetuiging. Toen, twee maanden van stilzwijgen, daarop haar gedrukte huwelijks-aankondiging en toen niets meer....

Ikzelf heb opgehouden te schrijven. Alles is geëindigd tusschen ons. Een grootere affectie heeft de vriendschap voor het kleine meisje uit den harem verdrongen en gedood; men herinnert zich harer eenzaamheid zelfs niet meer.

Vóór dat ik dit dagboek begon - dat eigenlijk slechts geschreven wordt als het gevolg der mij onmisbaar geworden gewoonte mijn gedachten op het papier te zetten, - heb ik Ella's brieven bijeen gebonden, het pakje verzegeld en toen in onzen tuin onder rozenstruiken begraven. Het was mijn geloof in vriendschap dat ik daarmede begroef. Ik had den

moed gemist ze te verbranden, die bladzijden, waaraan ik eenmaal zooveel waarde hechtte, maar ik wilde ze evenmin weerzien. Ik wensch te vergeten wat slechts kinderspel geweest is van haar zijde en mijzelve zulk een diepen ernst was.

Ik wil nog slechts denken aan hetgeen het leven mij heeft overgelaten en dan keeren mijn gedachten zich allereerst tot Zeanor, mijn ongelukkige zuster, wier lot mij van klimmende bezorgdheid vervult.

Het was niet voor niets, dat zij, op onze zoo aangename bijeenkomsten de schuwe uitdrukking droeg van iemand, die vreest dat men haar een vreugde zal ontrooven. De prins die voor zijn meerderen in het stof kruipt (mijn vader verzekert dat dit de karaktertrek is, onafscheidelijk van wie despoten zijn, voor de van hem afhankelijke wezens), verbood haar plotseling haar ouderlijke woning te bezoeken, zoolang deze door 'vreemdelingen werd vergiftigd.' Heel genadig voegde hij er bij dat wij wel bij haar zouden toegelaten worden.

Ditmaal meende vader dat zijn schoonzoon te ver ging; hij bracht hem dit onder het oog en tijdens hun onderhoud was Abdullah zoo handelbaar als was, durfde hij hem niet tegenspreken en beloofde hij alles wat mijn vader wilde. Maar reeds een uur later schreef hij hem dat hij zijn concessies introk en gaf hij hem op hoogen toon te kennen, dat daarvan verder geen sprake kon zijn.

Wat kan men met zulk een karakterloos mensch beginnen?

Hij ontwijkt ons, dat is mijn eenige troost. Nooit zal hij zich meer bij Zeanor vertoonen, zoolang wij een van allen bij haar zijn en ik zoek haar zooveel mogelijk van zijn gezelschap te ontslaan, door dagelijks bij haar te gaan, dan lezen wij samen en praten over onbereikbaar geluk. Dat is, helaas! alles wat ik nog voor haar vermag. Welke kleine verstrooiingen ik ook voor haar moge bedenken, alles lijdt schipbreuk op de volslagen moedeloosheid, welke zich van haar heeft meester gemaakt. Gisteren poogde ik haar uit die op verdooving gelijkende stemming te wekken, door er aan te herinneren hoevele duizenden vrouwen hetzelfde lot ondergaan en toch moed blijven behouden, toch belang stellen in al het overige. Zij schudde langzaam het hoofd en antwoordde:

'Zij ontvingen onze opvoeding niet. In ons werd de liefde opgewekt tot al wat schoon, wat goed, wat edel was en

daardoor werden wij ongeschikt voor 't leven hier, waar alles leelijk, gemeen en onedel is. Ik dank Allah, dat ik geen kinderen heb; want uit medelijden met hen, zou ik niets wat nobel was in hen ontwikkelen, mijn dochters laten worden tot gedachtelooze, kleinzielige slavinnen, die naar niets vragen dan naar lekkere sigaretten, naar koffie en mooie kleeren. Dat is de eenige vrouw, voor Turkije geschikt.'

Zij had gelijk; maar wat zal, wat kan ik doen om haar te redden? Want ik zie het slechts al te duidelijk in, zij kwijnt weg onder onze oogen. Onze lieve kasplant kan niet buiten zonneschijn.

En ik ben machteloos. Hier kan niemand helpen. Allah zou den prins kunnen wegnemen van de aarde, waar hij nooit eenig goed heeft uitgevoerd; maar zal Allah mijn beden hooren? Hij is zoo ver!

19 December 1905.

Voor het eerst na veertien dagen, ontsluit ik dit boek weer. Ik heb er zelfs over gedacht er in het geheel niet meer in te schrijven. Waartoe zijn ellende op te teekenen? vroeg ik mij af. Maar sedert gisteren is de gedachte bij mij opgekomen, dat het zijn nut kon hebben, dat misschien.... ja misschien, deze bladzijden den grooten stap zouden kunnen verklaren, waarover ik denk, als Zeanor's laatste redmiddel.

Hij zou zoo gewaagd, van zóó groote beteekenis wezen, dat ik het betwijfel, of ik er ooit de noodige geestkracht toe bezitten zal, maar mocht dat waarlijk het geval zijn, dan zal ik dit boek achterlaten als onze rechtvaardiging. Men zal daarin lezen wat wij geleden hebben, alvorens over te gaan tot zulk een wanhopig besluit.

Ik vond mijne arme zuster gisteren half bewusteloos op haar sofa liggen. De prins had haar geslagen.... omdat zij te zwak was naar een receptie bij een der ministersvrouwen te gaan. Hij had haar niet willen gelooven, toen zij hem dit zeide en onmiddellijk den dokter laten halen, die niet aarzelde te verklaren, dat zij niet op mocht staan; zij wordt verteerd door binnenkoorts.

In zijn bijzijn riep Abdullah uit, dat zwakke menschen beter deden maar aanstonds te sterven, dan het bestaan van anderen te verbitteren met hun gekerm, en de geneesheer,

zelf lijdende aan eene ongeneeslijke ziekte, kon zijn verontwaardiging niet bedwingen. Als een lafaard die hij is, waagde mijn zwager het niet hem tegen te spreken; maar nauwelijks was de dokter weg, of zijn opgekropte woede barstte los en opnieuw sloeg hij Zeanor, tot zij wederom bloed opgaf.

Ik heb mijn vader, zoodra ik thuiskwam, gevraagd, of hij van plan was toe te laten, dat men zijn kind vermoorden zou. Hij antwoordde mij op moedeloosheid, dat hij aan handen en voeten was gebonden. Hij kon zeer zeker zijn schoonzoon terecht wijzen, maar dat zou slechts ten gevolge hebben, dat ons allen voortaan den toegang tot Zeanor's harem werd ontzegd. Neen, hoe jammerlijk haar toestand ook wezen mocht, wij konden haar niet helpen, haar slechts door onze liefde tot troost zijn. Indien in ons land een man verkiest zijn vrouw dood te martelen, dan laat de wet hem daarin vrij.

Maar ik niet, neen, ik niet! Al ben ik dan ook nog niet veel meer dan een kind, ik zal mij niet onderwerpen aan hetgeen zelfs een ontwikkelden man als mijn vader onherstelbaar voorkomt. Er *moet* een uitweg worden gevonden uit zulk een hel, en hij is er ook, maar men is tot hiertoe te lafhartig geweest er zich van te bedienen. Toch zal ik dien moed hebben, ter wille van mijn zuster en, wellicht, als eenmaal het pad is gebaad, zullen andere vrouwen volgen....

20 December.

Een groote moedeloosheid heeft zich van mij meester gemaakt, gisteren na het neerschrijven van bovenstaande regelen. Na de opwinding van een oogenblik, zijn mij de bijna onoverkomelijke hinderpalen voor den geest gerezen en heb ik uren van volslagen vertwijfeling doorgebracht, ook al kon ik niet tot het besluit komen mijn plan, hoe onzinnig het schijnbaar ook wezen moge, op te geven.

Maar hedenmorgen ben ik bij Zeanor geweest en aan haar zijde hervond ik kalmte en de kracht tot handelen. Het is de kalmte der wanhoop, dat weet ik, doch van een wanhoop, die zegt: 'Overwinnen of sterven!'

De prins heeft haar een nieuwe belediging aangedaan.

Tot hiertoe bewoonde zij het fraaiste der voor zijn vrouwen bestemde huizen, maar een zieke verdient dat niet in zijn oog. Zij zal dus een mindere woning krijgen, in zijn tuin en

hij neemt een andere vrouw, die in Zeanor's vroegere vertrekken zal wonen. Tegen half Januari moet zij verhuizen. Om haar te tergen, heeft hij haar de verfraaiingen beschreven, welke hij in dit gedeelte van den harem zal laten aanbrengeu.

Maar indien hij hoopte jaloezie bij zijn slachtoffer op te kunnen wekken, dan vergiste hij zich. Zij gevoelde den haar aangedanen smaat, het veld te moeten ruimen voor een mindere vrouw; maar haar hart leed er niet onder, het heeft geen dag voor hem geklopt en sedert lang draagt zij hem slechts de diepste verachting toe.

Half Januari! Dat wil zeggen dat mij minder dan een maand overblijft, om alles te regelen!

Zonderling, dat denkbeeld schonk mij rust. Het ontnceemt het vage aan mijn plannen en noodzaakt mij zonder uitstel aan het werk te gaan; want ben ik niet geslaagd voordat mijn zuster haar tegenwoordig verblijf verlaat, dan moet ik alles opgeven. Dit huis grenst onmiddellijk aan den Salemluk, bijna onbemerkt kunnen wij de straat bereiken; van uit de paviljoenen moet men langs allerlei andere gebouwtjes, overal kan een spion ons zien, allerwegen kunnen wij op bedienden stuiten.

Dat zou weinig beteekenen indien Zeanor gezond was, haar uitgaan zou geen verbazing wekken in dat geval; maar het is mogelijk dat zij niet herstelt; de dokter heeft tevergeefs bij den prins op een verblijf in de bergen aangedrongen voor haar en verklaard voor niets in te staan, haar ziekte moet dus wel ernstig wezen. Hoe wil men er zich dan niet over verwonderen, als men bemerkt, dat zij den harem verlaat? Neen, geen uitstel, geen uitstel!

Wij hadden misschien langer dan een uur zwijgend bij elkander gezeten. Om althans het voorrecht te genieten alleen met mij te zijn, had zij zich in haar slaapkamer teruggetrokken en rustte daar op de sofa. Haar oogleden waren gesloten, doch slapen deed zij niet en eensklaps zag ik twee groote tranen over haar vermagerd gelaat rollen.

Nu *kon* ik niet langer zwijgen. Het ging mijn krachten te boven.

Ik boog mij haastig over haar heen en fluisterde:

‘Liefste, ik kan je redden! Zal je mij dat laten doen?’

Zij sloeg haar oogen op en haar hand omklemde krampachtig de mijne.

‘Speel niet met me, Nourya,’ smeekte zij. ‘Ook vader komt mij telkens voorspellen, dat alles beter zal gaan; in 't begin geloofde ik hem; - ik had hem immers altijd geloofd! Maar de ontgoocheling veroorzaakte mij nog slechts heviger pijn. Het is wreed mij hoop te schenken op 't onmogelijke.’

‘Ja,’ antwoordde ik naast haar neerknielende, om haar in mijn armen te nemen; ‘maar je weet, dat *ik* dat nooit heb gedaan. De toestand alhier is onhoudbaar; daarom moet er een einde aan worden gemaakt. Je zult sterven indien je hier blijft; ik moet je redden. Wij zullen heengaan, Zeanor, vertrekken voor altijd.’

Ik voelde haar over het gansche lichaam rillen en zij greep haastig mijn gelaat tusschen haar handen.

‘Ben je krankzinnig geworden, Nourya?’ stamelde zij angstig.

Ik hief mijn gelaat tot haar op.

‘Integendeel. Je ongeluk heeft mijn verstand gerijpt. Ik was nog slechts een kind; maar de noodzakelijkheid je aan deze omgeving te onttrekken, te denken, te handelen voor ons beiden maakt mij tot een vrouw.’

Zij maakte zich uit mijn armen los en zette zich overeind. Aan den glans harer oogen, de twee roode vlekken op haar wangen zag ik duidelijk dat zij begreep....

‘Spreek!’ fluisterde zij haastig. ‘Wat wil je? Wat verwacht je? O! snel, snel!’

‘Ik wil je de stad uitvoeren, de Zwarte Zee met je bereiken en daar aan boord gaan van een vreemd schip. Onder zijn vlag zijn wij veilig en bereiken wij een Italiaansche haven.’

Het was alsof een zielsverrukking haar aangreep.

‘Vrij!’ riep zij bijna luid jubelend. ‘Vrij! Zou die dag met mogelijkheid kunnen aanbreken? Maar neen, dat kan niet zijn; men zal ons achterhalen en mijn lot zal slechts nog hopeloozer zijn daarna. Abdallah zal mij voor goed van je scheiden.’

‘Stel je gerust. Het *zal* gelukken!’ verzekerde ik vol opgewondenheid.

‘En hetgeen je als zoo eenvoudig wilt doen voorkomen, zou nooit aan anderen zijn gelukt?’ sprak zij ongeloovig.

‘Anderen hadden niet het dierbaar leven eener zuster te redden en daarbij, Zeanor,’ hernam ik, ‘het is een be-

sluit waartoe geestkracht wordt vereischt, die slechts weinigen zullen bezitten. De vrouw, die dezen stap onderneemt, moet vooraf bedenken, dat zij breken gaat met al wat haar lief was tot daartoe, dat zij haar vaderland nooit weer zal zien....

‘Het is het land der slavernij voor de vrouw,’ zei Zeanor droevig, ‘voor haar heeft Turkije zich geen vaderland betoond.’

‘Dat zij door allen, tot zelfs haar voormalige vrienden zal worden verguisd en geminacht....’

‘Kan men zich bekommeren om het oordeel van lieden, die een man als Abdullah-pacha achting toedragen?’

‘Ik zeg je dit alles nu; maar er blijft een ander offer over, het grootste van alle: Wij zullen nooit, neen nooit onze ouders weerzien!’

Zij wendde het hoofd af, om haar mijn tranen te verbergen, maar ik hoorde zelf dat mijn stem brak. Dat, ja dat, was het zwaarste offer!

Thans was het mijne zuster, die mij in de armen sloot en vol teederheid sprak:

‘Doe het niet kleintje. Het zou je krachten te boven gaan. Ik zegen je om je liefde, die bereid was alles voor mij prijs te geven; maar ik zie er van af. Het zou je te veel kosten.’

‘Neen, neen!’ riep ik uit, op eens al mijn moed hervindende. ‘Hier is geen sprake van mij, of zoo het dat is, laat mij je dan zeggen, dat *niets* voor mij de pijn te boven kan gaan je te zien wegsterven. Vader en moeder ik heb ze onuitsprekelijk lief; maar zij behouden elkander, ze hebben onze broertjes, ik ben hun niet onmisbaar, over een jaar zou ik hen toch verlaten hebben, om te trouwen. Zij zullen zeer zeker in 't begin verontwaardigd zijn en bedroefd; maar van uit het nieuwe vaderland, dat van onzen grootvader, zullen wij hen schrijven en van lieverlede zullen zij onze daad verstaan. De vraag is alleen of *jij* den moed zult hebben voor altijd van het ouderhuis te scheiden?’

Zij viel in haar kussens terug; sloot de oogen; en antwoordde toen langzaam:

‘Vader heeft mij overgeleverd aan dit onmenschelijk lot. Ik vergeef het hem; hij gehoorzaamde daarbij aan de onzalige overleveringen van ons volk; en ik blijf hem lief hebben; maar zijn wij niet reeds zoo goed als gescheiden? Zou vroeg of laat de dag niet aangebroken zijn, waarop Abdullahpacha het onmogelijk zou hebben gemaakt hem nog te zien?’

Ik heb dat verbod sedert maanden verwacht; nog slechts een kleinigheid behoeft er voor te vallen en het zal volgen, en vader zal andermaal het hoofd buigen voor het onschendbare recht van den Turk op zijne vrouw.'

'Dus is er niets, *niets* dat je op het laatste oogenblik zal weerhouden?' vroeg ik.

'Niets!' antwoordde zij. 'Indien de vlucht mogelijk is; maar zelfs al blijft ons slechts één kans op de honderd, ik ben bereid de poging te wagen. De dood is beter dan wat ik nog ondergaan moet hier...'

Ik stond thans op en reikte haar de beide handen.

'Op leven en dood, dan!' sprak ik. 'Vertrouw slechts op mij; ik zal alles regelen. Het moet geschieden in de eerste helft der volgende maand.'

'O! ja,' smeekte zij, 'gauw, heel gauw: terwijl mij nog eenige krachten overblijven.'

'Je zult genezen in Frankrijk, hetzij in 't Zuiden dáár, hetzij te Davos en.... en.... de vrijheid zal het overige doen.'

'Maar het geld?' vroeg zij, ziende dat ik mij gereed maakte te vertrekken. 'Ik heb nog de juweelen van voor mijn huwelijk, die welke Abdullah mij gaf laat ik achter. Ik zou het niet over mij kunnen verkrijgen...'

'Neen, zij zijn gevloekt!' viel ik haar in de rede. 'Ik zelve heb die, welke grootmoeder mij naliet en ook eenig los geld. Ik zal mijn collier van safieren laten verkoopen en geloof zeker dat ik daarvoor genoeg zal ontvangen voor de reis. Tracht thans krachten te hervinden in het vooruitzicht op de toekomst, liefste, en vertrouw op mij. In vroeger dagen heb je altijd moedertje over mij gespeeld thans ben ik de moeder geworden en jij het kind, laat mij zorgen; als je mij weer ziet breng ik je nadere berichten omtrent onze groote plannen.'

Ik verliet haar en keerde huiswaarts om na te denken. Ja, ik ben thans kalm, want Zeanor's leven rust in mijn handen. Ik mag niet omzien, niet aarzelen. Mijn weg ligt afgebakend voor mij.

30 December.

De teerling is geworpen. Ik heb gezocht, gezocht, tot ik de hulp vond, die ik noodig had.

Dit was niet gemakkelijk. De laatste tien dagen hebben

mij geleerd hoe weinig het woordje *Vriendschap* voor de meeste lieden beteekent. Zij goochelen er mede, als een toovenaar met zijn vergulde ballen, zoolang men er geen beroep op doet; maar bij het eerste gevraagde offer is de vriendschap plotseling verdwenen als de slak in zijn schulp. En toch was vreemde hulp ons onmisbaar. Het had argwaan kunnen wekken, indien ik zelf mijn collier had verkocht. Niet zoozeer bij den juwelier, als wel bij mijn kamenier, of de slavin, die mij naar den winkel vergezeld zou hebben. En dan de tallooze bijzonderheden tot onze vlucht vereischt, de vermomming, de rijtuigen, het paspoort!

Neen, ik had onmogelijk kunnen slagen, alleen. En o! de wanhoop niemand onder onze vreemde kennissen bereid te vinden tot het bewijzen van dien dienst, zelfs niet Elisabeth Dugdale, die Zeanor trouw in leven en dood gezworen had, toen deze haar schrijven moest haar niet meer te kunnen bezoeken of ontvangen!

Maar dit eene toch moet ik van allen getuigen, ofschoon meer dan een mij, met tranen in de oogen, trachtte van mijn plan terug te brengen, zonder uitzondering hebben zij mij uit eigen beweging geheimhouding gezworen en aan den toon, waarop zij dat deden, kon ik bemerken, dat die belofte haar ernst was. Zij wilden eigen vingers niet branden, zich niet compromitteeren tegenover de Turksche wereld; maar zij zagen allen in dat hier werkelijk een jong leven op het spel stond.

Toen ik de laatste van mijn lijst tevergeefs bezocht had, heb ik mij met het gelaat ter aarde op den vloer mijner kamer geworpen en Allah gebeden, zooals ik hem nooit te voren aangeropen had en Hij moet mij verhoord hebben, want een uur later ontving ik het afscheidsbezoek mijner voormalige piano-onderwijzeres, een zeer intelligente Fransche vrouw, de weduwe van een officier, die onbemiddeld achtergebleven met haar eenig kind naar Constantinopel kwam om alhier in het onderhoud van haar dochtertje te voorzien. De toenmalige Fransche gezant hielp haar met de grootste welwillendheid voort. Zij was eene uitstekende pianiste en hij wist haar muzieklessen te bezorgen in de voornaamste harems. Ook Zeanor en ik waren haar leerlingen geweest. Sedert een jaar nam ik geen lessen meer; maar nu haar dochter volwassen was en zij een klein kapitaaltje bijeen verzameld had, zoodat haar vurigste wensch verwezenlijkt kon worden en

zij voor goed naar Frankrijk vertrekken zou, kwam zij mij vaarwel zeggen.

Haar komst, het aanhooren harer reisplannen, vervulden mij op eens van een nieuwe hoop. O! Indien *zij* ons helpen wilde, zij die niets meer van Turkije of de Turken te verwachten had!

Nooit te voren heb ik zoozeer geleden onder de aanwezigheid van heel het overige gezelschap in de *façaha*, dan nu, nu Zeanor's leven scheen af te hangen van een onderhoud onder vier oogen met mevrouw Dubois. Mijne moeder sprak haar met de grootste beleefdheid over het vaderland, dat zij weer ging vinden, liet zich alles vertellen omtrent haar dochter en haar verdere nog in leven zijnde bloedverwanten. De Chilta's luisterden aandachtig en half grinnekend naar haar gebrekkig Turksch; zelfs de Koranlezeressen hadden verstrooiingen. Maar op het oogenblik zelf dat zij afscheid van mijn moeder had genomen en mij de hand drukte, kwamen gelukkig twee zeer opzichtig gekleede dames binnen, op wie plotseling de algemeene aandacht werd gericht en ik maakte van die minuut gebruik, om mevrouw Dubois toe te fluisteren: 'Ik *moet* u spreken. Wanneer vind ik u alleen thuis?'

'Morgen ochtend om elf uur,' antwoordde zij, mij niet zonder verbazing aanziende.

En ik ben tot haar gegaan, alleen vergezeld van mijn kleine slavin, die ik in het voorvertrek achterliet, waar zij, al had zij door het sleutelgat willen luisteren, geen woord zou hebben verstaan van ons Fransch en tegenover mijn vroegere leermeesteres en haar dochter Marcelle stortte ik geheel mijn hart uit.

Beiden hoorden mij zwijgend aan, ofschoon ik duidelijk een diepe ontroering op haar gelaat kon lezen. Ze waren de allereersten, die mij niet met uitroepen van ontsteltenis en Cassandra-voorspellingen in de rede vielen. Toen ik uitgesproken en mijn bede tot de moeder gericht had, wierp deze het jonge meisje een vragenden blik toe. Marcelle boog toestemmend het hoofd en nu greep mevrouw Dubois mijn handen.

'Ik zal je helpen, Nourya,' zeide zij; 'neen, neen, niet zoo bleek worden. Geef mij gauw een glaswater met eenige druppels Eau de Carmes, Marcelle; dit kleine meisje is eene heldin tegenover de grootste moeielijkheden; maar als de

hoop op verlossing komt, neen dat kan ze niet dragen. Drink eens, dan zal het beter gaan en kunnen wij samen praten.

Ik had werkelijk een oogenblik alles om mij heen zien dwarrelen en verdwijnen; maar vijf minuten later voelde ik mij weder herleven en tusschen mijn beide beschermengelen ingezet, begonnen wij ons 'plan de campagne' te ontwerpen.

Dienzelfden middag kon ik naar Zeanor gaan, die ik de laatste dagen niet meer had durven opzoeken omdat ik haar niets dan ongunstige berichten te brengen had. Zij verlaat haar kamer niet meer en aanstonds bij mijn binnentreden zag ik haar sprekende oogen op mij gevestigd, met een uitdrukking vol angstige vragen. Maar ofschoon ik slechts een onbeduidenden volzin kon uiten, zoolang de kamenier, die mij toegelaten had, mij nog kon hooren, las ik in haar blik dat zij mij zeker van de overwinning wist. Zij hief zich met een zenuwachtig lachje van haar rustbank overeind.

'Geslaagd?' vroeg zij in 't Engelsch.

Ik knikte toestemmend, ging naast haar zitten en deelde haar alles mee. Toen er niets meer viel te vertellen of aan te hooren, liet zij het hoofd tegen mijn schouder leunen en weende heel zacht.... doch van geluk. Haar vreugde was het zoetste loon, dat ik voor mijn inspanning en zorgen had kunnen ontvangen.

'Maar je moet zorgen sterk genoeg te zijn, om ons te kunnen vergezellen,' zeide ik, 'indien *deze* kans voor ons verloren gaat, zullen wij er misschien in maanden geen meer vinden.'

'O! wees gerust, Nourya, ik zal tegen wil en dank eten al deze dagen, mij versterken zooveel ik slechts kan!'

'Ja en ook.... heel gedwee tegenover je man zijn, niet waar, hem door niets prikkelen, zoodat hij je weer in een driftbui zou kunnen mishandelen? Je zult al je krachten behoeven.'

'Ik beloof het je; maar wie ik het meest vrees is de kamenier. Ik ben overtuigd, dat hij haar omgekocht heeft om mij te bespieden. Het vroeger zoo vriendelijke meisje, wier open blik mij goed deed is in den laatsten tijd geheel veranderd; zij durft mij niet meer aanzien, als ik haar toespreek en ik vond haar twee dagen geleden bezig in mijn schrijftafel te snuffelen. Ik kan het haar niet al te euvel duiden, want ik weet dat zij een vriend harer kinderjaren, een landgenoot, trouwen zal zoodra zij een kleinen bruidschat bijeen heeft;

maar dat neemt niet weg dat zij ons verklikken zal, als zij kan.'

Ik dacht een oogenblik na.

'Je kunt haar gemakkelijk om den tuin leiden,' zeide ik. 'Op den bewusten avond zend je haar uit met een boodschap of een briefje naar een van je kennissen aan het andere einde der stad en beveelt haar het antwoord onder je deur te schuiven, daar je vroegtijdig ter ruste wilt gaan. Zij moet tot elken prijs uit het huis wezen.'

'Ja, ja, dat is een uitstekende inval. O! Nourya, kom morgen en alle dagen, zij het ook slechts voor een oogenblik aan. Je weet niet wat er in mij omgaat, als ik tevergeefs een heelen dag op je gewacht heb en mij daarom verbeelden ga, dat alles is afgesprongen. Ik heb mij soms zelfs over mijn weerstandsvermogen verbaasd; maar *deze* teleurstelling, ik gevoel het, zou ik niet kunnen dragen.'

En zoo is alles dan vastgesteld. Over acht dagen, op den avond van 7 Januari, verlaten wij voor altijd deze stad, zal ik mijn ouderlijk huis, mijn broertjes, mijn vader, mijne moeder vaarwel zeggen, zonder dat zij er eenig vermoeden van koesteren dat mijn kus de laatste zal zijn. Mijne moeder! O! op dit oogenblik, nu mijn vertrek mij zoo duidelijk voor den geest rijst, is het alsof alle andere dierbare figuren voor mij verdwijnen en mijn hart breekt bij de gedachte aan haar.

Wat is haar leven geweest in dit haar vreemde land? Zij kwam uit het schoone Egypte, waarbij, naar men zegt, geen streek op aarde te vergelijken valt. De dochter der Khediven zal verzoend zijn geweest met haar lot, toen zij op den dag van haar huwelijk den man leerde kennen, aan wien men haar voor het leven lang verbonden had. Mijn vader is niet te vergelijken bij mijn neven, bij den prins, bij een der mannen die ik heb gezien. Hij moet zijn uiterlijk en manieren hebben overgenomen van mijn Franschen grootvader. Hij liet zich eens in mijn bijzijn ontvallen, dat men volgens hem elke vrouw als eene koningin moest behandelen en zoo doet hij onbetwistbaar tegenover mijne moeder. Maar toch is hij in andere opzichten een Turk en ik verbeeld mij dikwijls, dat het jaloezie is, die de plooiën om den mond mijner moeder heeft gegroefd. Wat zij echter ook mag hebben geleden, zij droeg haar last zwijgend; zij bleef een levend mysterie tot zelfs voor haar echtgenoot; gelijk aan de Sfinx der woestijn van haar vaderland. Men heeft dikwijls mijne moeder als

gevoelloos beschouwd, als koud voor al wat er om haar heen voorviel; maar ik die haar vol liefde gadesloeg, ik weet beter, ik heb het aan schier onmerkbare teekenen bespeurd hoe warm haar hart kon kloppen. Ook de Sfinx heet van steen te zijn, maar sommigen beweren haar - eeuwig raadsel - te hebben zien weenen en glimlachen. Grootmoeder placht te zeggen, dat zwijgen en uiterlijke kalmte vaak slechts de fierheid zijn, die bloedende wonden met een koningsmantel zoekt te bedekken. O! moeder, dochter van dat oude Egypte, dat zooveel hooger dan Turkije staat, ik zal u missen door heel de toekomst. Gij hebt mij nooit de onstuimige lief koozingen geschonken, waarmede mijn vader mij overlaadde en toch zal ik u zoeken mijn leven lang en u nergens wedervinden.

Zult gij mij lafhartig denken, omdat ik datgene ontvluchtte, wat gij zonder klagen hebt getorst? Neen, in uw oogen heb ik bij oogenblikken de wijsheid zien stralen der oude Magiërs en zoo gij die bezit, zult gij raden, dat ik mijn lot zou hebben ondergaan, met het fatalistische: 'Het stond geschreven'! onzer geloofsgenooten, indien het slechts mijzelve gegolden had; maar Zeanor zou sterven, Zeanor moet gered worden en geen offer is mij daarvoor te zwaar. Vaarwel moeder, veroordeel mij niet!

Vaarwel ook, vader, *lieve vader!* Indien alle Turken waren geweest zooals gij, zou ik u nooit hebben verlaten, nooit deze smart over u hebben gebracht.

Ik vraag u om vergiffenis en toch kan ik niet anders handelen. O! zoo deze stap van ons eindelijk de oogen onzer landgenooten mocht openen; indien zij zich mochten afvragen wat ons daartoe heeft geleid, wat gedaan moet worden, om anderen te beletten ons voorbeeld te volgen, roep het dan luide: 'Geef de Turksche vrouw de vrijheid zelf te beslissen *wien* zij door het leven volgen zal. Het is onmenschelijk haar in de armen te werpen van een man, dien zij niet kent, met wien zij vooraf veroordeelt is ongelukkig te zijn.

Ik heb vernomen, dat ook andere huwelijken soms op ontgoocheling eindigen; maar dan heeft men toch eenmaal zijn dagen, zijn jaren van geluk gekend, slechts zichzelf de dwaasheid zijner keuze te verwijten; dan heeft men ten minste bemind, al zij het ook voor korten tijd. En liefde, die liefde, welke moedwillig uit ons leven wordt verbannen, is het hoogste goed der vrouw; het is een misdaad haar die te onthouden.

Vaarwel voor altoos! Ik dank u voor al wat gij voor ons beiden deedt, voor al wat gij zijt; voor den eerbied, de gehechtheid, die ik u kan toedragen. Zij zullen niet verbleeken door den afstand, al weet ik vooraf dat gij niet tot ons komen kunt, ook al mocht gij ooit verschooning voor ons vinden, al zult gij u niet openlijk kunnen verzoenen met de dochters, die tegen al onze overleveringen in opstand kwamen. Twijfel althans nooit aan de plaats, door u bekleed in ons hart.

Vaarwel eindelijk, mijn lieve kleine broeders. Gij zijt nog veel te jong om te begrijpen wat er in mijn binnenste omgaat en op uw kinderhoofdjes zal ik bij mijn laatste omhelzing mijn tranen mogen laten vallen zonder dat gij iets van de waarheid vermoedt. Gij waart de zangvogeltjes van mijn door al te veel nadenken verbitterd leven. Uw beeld zal mij overal vergezellen. O! zoo gij in later jaren deze bladzijden leest, laat mij u dan smeeken voor de vrouw te blijven wat gij thans voor uwe moeder zijt: vol eerbied en teeder. Gij zult leeren dat zij zwak is, laat dat u tot een spoorslag zijn haar steun te wezen, worde zij nooit uw speelbal, slechts een zielloos voorwerp in uw oogen. Turkije wordt geminacht door het Westen. Weest de baanbrekers voor een nieuw tijdperk; dat de vrouw in uw vaderland door u zal worden opgeheven uit hare vernedering.

Vaarwel nog eenmaal, gij allen, mijn dierbaren. Ik zou u nog zoo oneindig veel te zeggen hebben; maar ik kan niet meer.

Uwe ongelukkige NOURYA.

Zesde hoofdstuk.

Het was op een kouden morgen in den aanvang van Januari dat de dochter van Ahmed Pacha de laatste toebereidselen voor haar vlucht begon te maken.

In den harem sliep nog alles. Zij had haar lamp op moeten steken, zoo vroeg was het; maar het was haar onmogelijk geweest dien nacht eenige rust te vinden en eene verademing weer op en werkzaam te zijn. Zij zat thans aan haar schrijftafel en het daarop brandende licht bestraalde een

mat, bleek, fijn besneden en nog zeer jong gelaat, dat een hartverscheurende uitdrukking van droefheid droeg.

Haar fijngeteekende lippen prevelden aanhoudend onhoorbare woorden. Thans kuste zij de laatstbeschreven bladzijde van haar dagboek, sloot dit, wikkelde het in papier en begon het zorgvuldig te verzegelen, waarna zij er den naam harer moeder op schreef.

‘Ik moet het zoo wegbergen,’ fluisterde zij nu, ‘dat men het niet te spoedig vindt. Het zal het veiligst liggen in de geheime lade. Daarin kunnen geen onderhoorigen snuffelen, alleen mijn ouders kennen dat slot en zij zullen niet zoeken vóór morgen.

Na het verzegelde pakje te hebben weggesloten, nam zij alle brieven en papieren uit de verschillende hokjes en bergplaatsen en zag ze een voor een na, om voor het meerendeel te verbranden. Slechts enkele kleine souvenirs bond zij bijeen en wikkelde ook deze tot een pakje.

‘Ik kan ze niet medenemen, helaas!’ sprak zij tot zichzelf. ‘Wij moeten ons met zoo weinig mogelijk belasten en men kan onze bagage doorzoeken, maar ze te vernietigen is mij onmogelijk. Ik zal ook dit aan mijn moeder nalaten. Zij kan ze verbranden; van mijn zijde zou het heiligschennis zijn. Alleen een paar portretten zal ik bij mij steken, tusschen mijn kleeren in, zij zullen het eenige zijn wat mij overblijft van het verleden.’

Maar dat woord ‘portretten’ bracht haar iets te binnen. Zij stond op, ontsloot een kast en haalde daar uit een doosje, waarin nog een half dozijn fotografieën van haarzelve lagen. Een voor een werden deze met enkele woorden van afscheid beschreven, daarna in omslagen gestoken en aan verschillende bloedverwanten en goede kennissen gericht, waarna zij ook van deze enveloppen een pakje maakte, dat in de geheime lade werd neergelegd.

Het morgenlicht drong thans door het tralievenster binnen. Haar taak was afgeloopen. Zij sloot de schrijftafel, draaide de lamp uit en naderde het raam.

‘Het begin van mijn laatsten dag in het oude leven!’ sprak zij heel zacht. ‘Laat mij nog eens het gansche tafereel in mij opnemen, zooals een stervende dat zonder twijfel doet, alvorens voor altijd de oogen te sluiten. Ik ook ga sterven, sterven voor al wat ik tot dusverre heb gekend en liefgehad. Ik zal herleven.... misschien.... in andere oorden, maar

nooit, nooit weder zullen mijn blikken rusten op deze omgeving, het eerste wat ik van de aarde heb aanschouwd. Vaarwel gij schoone Bosporus, die ik voor goed ga verlaten. De tranen der vrouwenoogen gestort in dit land zouden, indien zij bijeen verzameld waren, een stroom vormen even machtig als gij; maar zij druppelen neer over het gansche land en de grond van Turkije heeft ze ingedronken. Ik heb u eens bewonderd; ik kan het niet meer doen. Altijd door, zie ik op uw golfjes de doode vrouw voortgewiegd, die mij eenmaal verscheen met haar marmerwit gelaat en het vreeselijk donkere halssnoer. Zij is mij bijgebleven als het beeld der Turksche vrouw die men sedert zooveel eeuwen zedelijk vermoordde. O! Bosporus, zoo gij u niet medeplichtig had willen maken aan die misdaad, hoe dikwijls zouden uw wateren niet buiten hunne oevers zijn getreden, om alles weg te vegen wat hier zulk een moord bedreef! Neen, ik haat u, gij die lachend en koud voort blijft kabbelen naast al onze ellende! Ik wil u niet meer zien, ik zal u nooit betreuren.

Zij wendde zich af en begon zich te kleeden voor het smartelijk comediespel de haren te ontmoeten, alsof er niets moest voorvallen.

Over het geheel speelde zij haar rol uitmuntend; maar toch was zij zoo bleek, lag er iets zoo gejaagds in haar vroolijkheid, dat de oogen harer moeder aan de ontbijttafel meer dan eens lang en onderzoekend op haar rustten. Zij gevoelde dat, en zij sprak druk en veel om de aandacht van haar ouders af te leiden.

‘Heb je Zeanor minder wel gevonden gisteren?’ vroeg de moeder.

‘Integendeel,’ antwoordde het jonge meisje ongewoon haastig, ‘al kan zij ook nooit geheel herstellen in deze omgeving, geloof ik toch dat zij deze laatste crisis weder te boven is. Zij maakte zelfs plan mij heden naar onze nicht Eminé te vergezellen, die ons tot morgen bij zich vroeg.’

Ahmed Pacha, die bij het gesprek tegenwoordig was knikte goedkeurend.

‘Dat zal een heilzame afleiding voor haar zijn,’ zeide hij; ‘ik was gisteren lang zoo voldaan niet over Zeanor's toestand als jij. Ik vond haar koortsachtig opgewonden; dat is geen goed teeken; zij is anders zoo kalm en gelijkmatig van natuur, dat dit mij voorkomt als een ziekteverschijnsel. Hoe het ook zij, kleintje,’ en hij legde vol liefde de hand op het

hoofd zijner dochter, 'ik kan je niet zeggen welk een troost mij je toewijding aan je arme zuster is. Daar ik slechts nu en dan naar haar toe kan gaan en zelfs dan nog kort kan blijven, zou ik door onrust verteerd worden, indien ik niet wist dat mijn Zeanor een vriendelijke beschermengel bij zich had, die er onafgebroken op uit is te bedenken, wat onze zieke goed kan doen of verstrooiing kan bezorgen. Ik zegen je daarvoor mijn kind.'

De toegesprokene werd ijskoud. Zij had een gevoel alsof zij alle zelfbeheersching zou verliezen. O! te worden geprezen, gezegend door haar vader, op het oogenblik, dat zij gereed stond hem de grootste smart te berokkenen, die het leven hem ooit te dragen gaf!

Zij begon met de grootste inspanning:

'Als misschien dat plan van heden....'

Maar Ahmed Pacha had haar schuwen blik opgevangen en schreef haar ongewone ontroering aan bezorgdheid ten opzichte van hare zuster toe, zoodat hij zich haastte haar in de rede te vallen met de woorden:

'Neen maak je niet ongerust, het is een uitstekend denkbeeld van je geweest, want ik ben zeker, dat het uit jouw vruchtbaar brein is opgerezen. Zelfs al mocht het Zeanor een weinig vermoeien, zal het haar goed doen voor eenige uren uit haar gewone omgeving te gaan. Je moet zorg dragen dat dit zich nu en dan herhaalt. Zij zondert zich veel te veel met haar leed af. Groet Eminé voor mij en zeg haar dat zij haar ouden oom eens spoedig met den glans harer schoone oogen moet verblijden. Veel genoegen bij haar, liefste.'

Nourya was opgestaan en met de eene hand op een marmeren tafel steunende, want zij voelde dat zij wankelde, sloeg zij den anderen arm om den hals van haar vader.

'Zien wij u niet weer voordat ik uitga?' vroeg zij, vastheid aan haar trillende stem pogende te geven.

'Dat denk ik niet. Ik heb veel werk vandaag en een lange conferentie met den Groot-vizier te wachten. Ik zal zeker niet voor het eten terug zijn. Tot morgen dus, kleintje.'

Hij kuste haar voorhoofd en zij sloot de oogen, terwijl zij de bevende lippen op zijn hand drukte. Op dat oogenblik overmeesterde haar een ontzettend verlangen die hand niet los te laten. Zij wist immers dat zij haar eenige steun in dit leven was! Maar neen, neen, zij moest sterk zijn, zich herinneren dat, zoo deze hand inderdaad haar kindsheid had

beschermd, zij Zeanor had opgeofferd en gereed stond ook haar prijs te geven. Niet aan haar moest worden gedacht, *hij* zou zich troosten, hij hield zijn schitterende loopbaan, zijn arbeid, zijn andere kinderen over. Zeanor had slechts háár en Zeanor zou sterven, indien zij haar niet wegvoerde buiten Abdullah's bereik.

Zij bood dus weerstand aan haar opwelling zich aan de voeten van den Pacha te werpen en hem alles te bekennen en zag hem met strak gelaat na, terwijl hij zich verwijderde.

‘Nourya!’ Het jonge meisje ontwaakte als uit een droom en wendde het hoofd om. Het was haar moeder die haar had geroepen.

Werktuiglijk naderde zij haar.

‘Om hoe laat ga je, kind?’

‘Over een uur, moeder. De afspraak was, dat ik het tweede ontbijt bij Zeanor zou gebruiken en daarna met haar naar Eminé gaan.’

In waarheid was zij van plan geweest veel later naar haar zuster te gaan, maar het was haar duidelijk geworden, dat indien zij het waagde nog lang te blijven, zij alles verraden zou. Haar zenuwen waren dermate gespannen, dat een liefkoozing, een woord van teederheid thans over haar voornemen had kunnen zegevieren.

‘Maar morgen kom je niet al te laat terug, niet waar?’ Die sfinx-oogen schenen te zeggen wat de trotsche mond weigerde te uiten: ‘Ik kan je niet missen!’ Gelukkig voor het jonge meisje hield zij den blik neergeslagen en las zij dus die zwijgende verzuchting niet.

‘Ik zal komen zoodra ik kan!’ sprak zij met toonlooze stem. ‘Zoo u het goed vindt zal ik mij thans gaan kleeden, moeder.’

Zij haastte zich de façade te verlaten en begaf zich naar haar kamer. Op het oogenblik zelf, dat zij daar binnen zou gaan, kwam haar slavinnetje aanloopen.

‘Een brief voor de hanum¹⁾,’ zeide zij.

Nourya ontstelde bij het herkennen van het schrift. Het was dat van mevrouw Dubois. Zou deze zich op het laatste oogenblik terugtrekken, bevreesd zijn geworden voor de gevolgen van haar daad? Maar dan was ook alles verloren en Zeanor bovenal.

1) Hanum = dame.

Met bevende hand verscheurde zij de enveloppe en las:

‘Mijn lief kind, wetende hoezeer gij belang stelt in Marcelle's reis en de mijne, wil ik u in haast melden dat onze plannen noodzakelijk gewijzigd zijn. Wij vernamen toch heden morgen dat er een hevige storm woedt op de Zwarte Zee, waaraan ik de teere gezondheid mijner dochter niet mag blootstellen. Er blijft ons niets anders te doen dan heden avond te acht uur aan het station van Sirkedji op den trein te gaan en Frankrijk over land te bereiken, een duurdere maar tevens snellere weg.’

Het jonge meisje bleef op dien brief staren, als was zij voor het oogenblik verdoofd onder dien slag. Haar geheele plan was omvergeworpen. Zij zouden te Galata aan boord van een klein Bulgaarsch vaartuig gegaan zijn en aldus Bourgos bereikt hebben. Het was zulk een veilige tocht geweest, terwijl nu -

Maar mevrouw Dubois had gelijk. Men *mocht* Zeanor niet blootstellen aan grootere gevaren, heviger aandoeningen.

‘Gevoelt de hanum zich ongesteld?’ vroeg het slavinetje bezorgd, ziende hoe bleek haar geliefde jonge meesteres was geworden.

‘Neen, Sadi, alleen maar een beetje flauw. Ik had ongelijk om een uur geleden mijn ontbijt te weigeren.’

Het vijftienjarige meisje, dat sedert zes jaar, eerst Zeanor, toen haar zuster had gediend en voor beiden haar leven zou hebben gegeven, verdween als een pijl uit een boog en Nourya zonk in een hoek der sofa neer, om na te denken.

‘Ik ben dwaas mij door alles te laten ontmoedigen,’ zeide zij, ‘het spreekt immers van zelf dat wij struikelblokken moesten ontmoeten; het kon niet anders, dat zal wel het geval bij alle groote ondernemingen zijn. De hoofdzaak is dat mevrouw Dubois een uitweg weet. Ik heb die reis niet bestudeerd; maar dat zal zij voor mij gedaan hebben. Ik moet mij blindelings overgeven aan haar leiding. Zij heeft die reis reeds dikwijls gemaakt.’

Nog zat ze in gepeins verzonken, toen Sadi terugkeerde met een zilveren blad, waarop een ontbijt stond. Nourya liet haar koffie inschenken en bracht het blauw porseleinen kopje aan de lippen.

‘De hanum ziet er weder uit als een bloeiende roos,’ zeide het slavinetje, den blos van opgewondenheid voor dien van gezondheid aanziende. ‘Sadi is gelukkig als de

meesteres sterk en blij is. Och, dat de groote hanum ook maar zoo gezond was!’

Nourya's oogen vulden zich op eens met tranen. De liefde van dat kind voor haar zuster deed haar goed.

‘Zij zal spoedig geheel en al herstellen, Sadi; dat zweerik je!’ riep zij uit, op eens weder al haar geestkracht hervindende in die overtuiging.

‘Inch' Allah!’ antwoordde het slavinetje plechtig.

Na met moeite eenig voedsel te hebben gebruikt, begon Nourya zich met behulp van Sadi te verkleeden, nog slechts bezielde van den wensch zoo spoedig mogelijk de ouderlijke woning te verlaten, om ook het pijnlijkst van alles, het afscheid van haar moeder, te boven te zijn.

Juist was zij gereed, toen eene Chilta haar het bezoek van Zamorah, een harer Turksche vriendinnen, kwam aankondigen.

Het was een nieuwe hinderpaal. In het Oosten heerschen fijne vormen, die niemand veronachtzamen kan zonder het grootste opzien te baren. Wanneer een bezoeker eenmaal den drempel eener woning heeft overschreden, wordt hij een gast, wiens bijzijn men als een groote eer, een geluk moet beschouwen. Het zou bij geen sterveling opkomen zijn vertrek door een wenk te bespoedigen; integendeel, men is gehouden, wanneer hij voornemens schijnt ten slotte weder heen te gaan, ook al mag zijn gezelschap nog zoo onwelkom zijn, herhaaldelijk tot het verlengen van zijn bezoek aan te sporen.

Onmogelijk dus voor Nourya zich te laten verontschuldigen. Met de doffe verslagenheid eener wanhoop die niets tegen de macht der omstandigheid vermag, liet zij het jonge meisje binnenkomen, poogde haar met hartelijkheid te ontvangen en luisterde een uur lang naar een gebabbel, dat haar dreigde krankzinnig te maken.

Daar sloeg de pendule twaalf uur. Ze hield het niet langer uit en opeens eene ingeving krijgende, zeide zij met gekunstelde vroolijkheid.

‘Ik heb een plannetje! Laat ons samen bij Zeanor de lunch gaan gebruiken. Het zal haar goed doen je te zien. Je weet zij heeft vooral behoefte aan aangename afleiding.’

Haar bezoekerster was aanstonds daartoe bereid. Wat Nourya betreft, zij wist in 't geheel niet hoe zij, eenmaal bij haar zuster gekomen zich van Zamorah zou ontslaan. Maar dit eene gevoelde zij, dat zij hier niet langer kon blijven, wilde zij haar geestkracht behouden, zij moest weg, en terstond.

‘Zie eens welk een mooi plaatwerk ik van mijn vader heb gekregen,’ zeide zij, een boek van de tafel nemende. ‘Ik ben in een oogwenk klaar; ik moet nog even de lade sluiten.’

Zamorah was geen vriendin van letterkunde of kunst; maar te welopgevoed, om niet opmerkzaam het kostbaar boekwerk te bekijken en dat was alles wat haar gastvrouwje verlangde. Zij haastte zich gebruik te maken van dat oogenblik, om uit de lade, die zij schijnbaar slechts af te sluiten had, een geladen revolver te nemen en die bij zich te steken.

Daarna keerde zij zich tot haar bezoekerster.

‘Zullen wij gaan?’ vroeg zij.

Beiden wikkelden zich thans in haar *tcharchaffen* en deden haar sluiers voor. Op dat oogenblik riep Zamorah lachend uit:

‘Maar, Nourya, je begint waarlijk dik te worden van gezondheid!’

De andere ontstelde. Wetende dat zij geen bagage mee zou kunnen nemen uit huis, en daar zij toch reeds tal van onkosten had voor het aankopen van nieuw linnengoed en toiletbenodigdheden voor haar en haar zuster, had zij van alles twee kleedingstukken aangetrokken. Zou haar bezoekerster eenig kwaad vermoeden koesteren? Maar neen, daartoe was haar lach te gul. En gerustgesteld begon ook zij te lachen.

‘Ja, als ik zoo voortga, zal ik nog een tonnetje worden!’

O! te moeten schertsen als het hart bijna breekt!

Zij verlieten thans het vertrek. Op den drempel klemde Nourya zich aan den deurpost vast en wendde zich om, ten einde nog een laatsten blik te laten gaan over die kamer, waaraan zich zooveel herinneringen vol onschuld en zoetheid voor haar verbonden. Doch snel vermande zij zich en sloot de deur. Alweer een schakel verbroken, die haar aan het vreedzaam verleden verbond. Nu nog de hechtste band verscheurd en daarna.... de worsteling voor de vrijheid! Eerst de pijn, daarna het gevaar, en eindelijk.... de strijd met de toekomst.

Haastig daalde zij de trappen af; het was alsof zij vreesde, dat zoo zij talmde de gouden ketenen van dit huis haar zouden terughouden.

Maar op eens dreigde haar hart stil te staan. Op de eerste verdieping bevond zich de zitkamer harer moeder, waar deze zich ophield, zoo dikwijls zij zich slechts uit de *façaha* kon

verwijderen en op den drempel van dat vertrek stond een jong officier, Nourya's neef Hassan, de broeder van Eminé.

Ditmaal scheen alles het arme meisje verloren toe; immers zij had haar nichtje den vorigen avond een briefje gezonden van den volgenden inhoud:

‘Morgen komen wij eindelijk volgens onze oude afspraak vier en twintig uur bij je doorbrengen, Zeanor en ik. Hare ongesteldheid maakte het ons tot hiertoe onmogelijk onze belofte te houden. Maar thans zijn wij vrij dat te doen.

Mocht je toevallig een telegram van onze ouders of den prins ontvangen, om je te vragen of wij bij je zijn en wij waren nog niet aangekomen, antwoord dan bevestigend. Wij hebben vooraf nog een afspraak en kunnen opgehouden worden, misschien!’

Nourya had gemeend zeer voorzichtig te handelen door het schrijven van dien brief, haar zuster en zichzelf tegen alle vermoedens, - *indien* deze op mochten rijzen - willen beveiligen, en nu keerde haar diplomatie zich tegen haar. Hassan die nog geen jaar te voren tot officier was benoemd, bewoonde den Salemlék van zijn vader en bracht het grootste gedeelte van zijn tijd bij zijn moederlooze zuster door. Beiden waren door de teerste gehechtheid aan elkander verbonden en hadden geen geheimen voor elkaar. Het sprak dus van zelf, dat Eminé hem Nourya's brief met het ietwat raadselachtige slot had laten lezen en de vroolijke jongeling zou niet nalaten er zijn nichtje in bijzijn van haar moeder mede te plagen.

Dat zou het eind beteekenen van alles!

Haastig riep zij hem bij zijn naam, op het oogenblik zelf, dat hij zijn hand op den deurknop legde.

Hij wendde zich om, wenschte de beide meisjes goeden dag en vroeg aan Nourya waar zij heen ging.

‘Naar Zeanor,’ antwoordde zij snel.

‘En wanneer komt gij beiden bij ons?’ hernam hij met een ondeugend glimlachje.

Zij rilde; hij had dus waarschijnlijk haar briefje gelezen! Tot haar vertwijfeling begreep hij den wenk niet, dien zij hem gaf om te zwijgen en zij trad nu tot vlak aan zijn zijde en fluisterde: ‘Ik bid je spreek daar niet met moeder over! Zeg er niets van!’

Daarop trad het drietal binnen. De jonge officier kuste de hand zijner tante en zette zich naast haar neer.

Maar hoe goedgehartig hij ook zijn mocht, onschuldige plagerijen maakten zijn grootste vermaak uit en zich tot zijn nichtje keerende, weinig vermoedende hoe tragisch het oogenblik was, vroeg hij lachend, om haar schrik aan te jagen.

‘Moet ik je geheim aan tante verklappen?’

‘Nee! Nee!’ Het was zulk een angstkreet, dat Nourya's moeder eensklaps haar dochter aanzag.

Deze haastte zich haar op haar beurt de hand te kussen. Zij durfde haar niet te omhelzen, maar haar liefde ging daarbij van haar ziel uit tot de dierbare, die zij voor het laatst aanschouwen mocht.

Ook op den drempel van deze deur wendde zij zich nog eenmaal om, ten einde de geliefde trekken in zich op te nemen voor altijd....

Daarna nog slechts een laatste omhelzing aan haar broertjes en.... zij spoedde zich de straat op.

Voorbij het leven onder de moedervleugelen! Voorbij haar onbezorgde jeugd, verspeeld ook de liefde harer dierbaren.... het onbekende tegemoet! -

Zevende hoofdstuk

De open lucht deed de jonge vluchteling duizelen; zij kon zich niet voorstellen, dat zij deze dagelijks genoten had. Het zonlicht verblindde haar als iets ongekennds. Zij ontwaakte eerst tot de werkelijkheid, toen Zamorah haar hand greep en die op haar arm legde.

‘Leun op mij,’ zeide zij vriendelijk; ‘je kunt je nauwelijks staande houden. Je moet ziek zijn, Nourya. Zou het niet beter zijn weer naar huis terug te gaan?’

‘Je vergist je,’ stamelde het arme kind, pogende te schertsen. ‘Je hebt mij immers nog pas geplaagd met mijn toenemende dikte; dat is geen teken van gebrek aan gezondheid. Het eenige wat mij kwelt is bezorgdheid omtrent Zeanor's toestand. Ik wil je wel bekennen, dat deze mij rust noch duur laat, mij belet te slapen.... en het kan zijn, dat de lucht mij daarna op het eerste oogenblik te sterk was.’

‘Maar je zuster is immers veel beter?’ vroeg het meisje medelijdend.

‘Voor het oogenblik, ja; maar wat beteekent dat met borstlijders? En zie je, Zamorah, de atmosfeer waarin zij leven moet, als haar gezondheid haar aan huis kluistert, zou doodend werken zelfs op een sterk gestel. Je kent den harem van Abdullah Pacha. Reeds zijn Salemlék is een oud naargeestig gebouw door hem van zijn grootvader geërfd, maar de vertrekken mijner zuster zijn geheel en al zonder lucht of zonneshijn en in den winter zoo somber en kil, dat het mij een huivering aanjaagt zoo dikwijls ik ze betreed.’

Zamorah was vroeger meermalen bij Zeanor geweest en moest toegeven dat Nourya gelijk had. Zij nam dan ook gewillig deze verklaring van haar zonderlinge houding aan; maar toen zij bij de jonge vrouw aankwamen en deze, zonder haar bijzijn op te merken zich snikkend in de armen harer jongste zuster wierp, begreep Zamorah, dat hier een geheim leed doorworsteld werd, waarvan geen derde getuige behoorde te wezen. Een langen, medelijdenden blik op haar beide vriendinnen werpend, wier liefde tot elkander spreekwoordelijk bekend was, verwijderde zij zich zachtjes om haar niet te storen.

De twee zusters zagen haar verdwijnen; maar dachten er niet aan een poging aan te wenden haar te weerhouden. Er zijn oogenblikken in het leven, zóó ernstig, dat men geen plichtplegingen meer in acht kan nemen en holle vormen ophouden ons de wetten voor te schrijven. Nourya en Zeanor dankten Allah alleen te zijn, eindelijk het masker te kunnen afwerpen, dat vooral het meisje sedert dien ochtend zoozeer gepijnigd had.

Zeanor klemde zich als een drenkeling aan haar vast en keek haar, angstig onderzoekend aan.

‘Waarom ween je, liefste?’ vroeg zij. ‘Viel het je zoo zwaar van allen te scheiden?’

‘Ik heb vooraf geweten wat *dat* mij kosten zou,’ antwoordde Nourya. ‘Waarom zou ik dan klagen over iets dat ik aanvaard heb als den noodzakelijken prijs voor de vrijheid? Neen, Zeanor, laat mij daarover zwijgen; Allah kent de harten.’

‘Maar als het je te zwaar valt, wil ik niet, dat je mij dat offer zult brengen,’ hield de jonge vrouw vol, met de kleine vermagerde hand de wang harer zuster streelende, als in de dagen toen zij zoo gaarne moedertje speelde over haar. ‘Nog is het niet te laat, kunnen wij hier blijven, zonder dat iemand

ooit van ons eens gekoesterd voornemen hoort. Ik zal moedig zijn, dat beloof ik je.'

'Maar ik niet; ik *kan* je niet zien wegsterven onder mijn oogen, terwijl ik weet dat elders genezing voor je te vinden is,' sprak Nourya vol vuur: 'Neen, tot het laatste toe wil ik alles wagen, alles dragen om je vrijheid te veroveren; maar ik schreide van vrees dat al mijn pogingen misschien reeds verijdeld zijn. Je herinnert je den brief dien wij samen opstelden voor Eminé?'

'Ja, ja. Je hebt hem immers wel verzonden?'

Nourya knikte toestemmend.

'Maar 't ergste is te vreezen omdat Hassan nu juist op dit oogenblik een bezoek aan moeder brengt.'

Bij deze woorden zag zij haar zuster verbleeken, daarom voegde zij er haastig bij:

'O! ons blijft nog één kans over. Ik had juist den tijd hem te smeeiken niets te zeggen; maar Zamorah was bij mij, het was aan de deur van moeders kamer, die hij wilde binnengaan. Ik kon hem dus slechts een paar woorden zeggen en weet niet of zij wel duidelijk zijn geweest, of hij ze heeft begrepen. Na moeder te hebben begroet, begon hij er dadelijk over, moest ik hem beletten voort te gaan. Je hadt de uitdrukking van moeders oogen moeten zien; zij keek zoo angstig alsof zij een voorgevoel van naderend onheil had. Zoo zij hem eens ondervroeg.... indien hij haar mijn laatsten volzin herhaalde!.... Wat dan?'

Het was thans de zieke, die de meeste zelfbeheersching aan den dag legde.

'Als hij dat niet uit eigen beweging doet, bestaat daarvoor geen gevaar,' zeide zij nadenkend. 'Je vergeet, liefste, moeder's eigenaardig karakter, nooit zou zij er toe afdalen een derde uit te hooren, waar zij je niet openhartig ondervroeg.'

'Maar *hij* kan spreken!' herhaalde Nourya. 'En dan zal ik geen stap meer kunnen doen zonder bewaakt te worden. Nu laat men mij nog alleen uitgaan met een van onze bedienden, die niets kwaads vermoeden en daarom gemakkelijk om den tuin te leiden zijn; maar wanneer voor het vervolg alleen vader of moeder mij moesten vergezellen.....'

Zij brak jammerend haar woorden af; in dit oogenblik kon één schertsend woord door haar neef aan de moeder gezegd, het geheele ontvluchttingsplan vernietigen; het was of haar voeten weigerden haar te dragen en zij zetten zich neer,

tegen elkaar geleund. Geen van beiden vond meer een woord te zeggen; zij wachtten het spel van 't noodlot af.

Op eens deed een luid geschel aan de hall-deur beiden opschrikken. Nourya sprong overeind, haar kloppend hart met beide handen drukkend. Zeanor lag half bewusteloos.

Een oogenblik later trad Hassan binnen, beiden toelachende met zijn trouwhartig, jong gelaat.

‘Daar ben ik!’ riep hij uit. ‘Je hebt me zoo verschrikt aangekeken, Nourya, dat ik je zoo gauw mogelijk gerust wilde stellen. Ik heb niets aan je moeder gezegd.’

Het jonge meisje snakte naar adem. Zij had een gevoel alsof een onzichtbare hand haar de keel had toegeknepen en die plotseling medelijdend losliet. Doodsbleek zonk zij neer naast Zeanor als om haar te helpen, vreezende dat Hassan haar ontroering zou zien.

Met heel de teerheid, welke een krachtige man tegenover een lijdend kind kan aan den dag leggen, boog de jonge officier zich over Zeanor's hand heen, om die te kussen en haar toesprekende op die liefelijke wijze daar te lande in zwang, zeide hij:

‘Vertel mij nu eens, mijn zusje, wat er toch gaande is?’

Tegenover zijn ongekunstelde hartelijkheid, kon de zieke geen onwaarheid spreken. Zij bewaarde het stilzwijgen, hem slechts hulpbehoevend aanstarende terwijl hij plaats nam op een kussen aan hare voeten.

Maar thans was het Nourya die den toestand redde en op schijnbaar luchthartigen toon ten antwoord gaf:

‘Je moet niet al te nieuwsgierig zijn, Hassan. Wij willen volstrekt je zuster spreken over een zaak van gewicht. Ja, lach maar niet; wij dames hebben ook wel eens heel ernstige dingen te behandelen en vandaag geldt het iets, waarover wij in geen uren uitgepraat zullen zijn. Daarom wilden wij tot morgen bij haar blijven.’

‘Dat is alles heel prettig, maar oud nieuws,’ lachte haar toehoorder. ‘Eminé verwacht u beiden met open armen en gij moet bij ons blijven zoolang gij maar kunt. Maar *waarom* mocht ik je moeder niets daarvan vertellen? Het is toch het eenvoudigste plan, dat men bedenken kan.’

‘Ja, maar ik schreef aan Eminé, dat wij misschien laat zouden komen en dat....’

‘Juist, dat geheimzinnige volzinnetje aan het eind van je brief....’

‘Het geldt een plannetje.... een verrassing.... die in duigen zou zijn gevallen, als je er over gesproken hadt.’

‘Mag ik niet meegaan op dien tocht?’ vroeg hij vroolijk. ‘Ik beloof je vooraf doof en blind te zijn en ik zal het prettig vinden u beidjes te vergezellen. Dan zijt ge meteen ontslagen van de verveling eene slavin of bediende mee te moeten nemen. Ik zal een uitstekend geleide zijn.’

‘Dat spreek ik niet tegen, maar heden gaat het niet. Het geldt een veel te groot geheim. Morgen reeds zal je vernemen wat het is; tot zoolang moet je geduldig wezen.’

‘Geduld is anders mijn hoofddeugd niet,’ schertste de jonge man, ‘en om mijn schoone nicht voor haar geheimzinnigheid te straffen, moest ik haar eigenlijk als een bekoorlijke hanum¹⁾ vermomd, in alle stilte volgen.’

Het jonge meisje wist heel goed dergelijke onridderlijkheid niet van hem te duchten te hebben. Zij antwoordde dus op denzelfden toon als de zijne:

‘Dat schouwspel moet gij ons waarlijk eens gunnen; maar een volgenden keer, Hassan; vandaag bewijs je ons vrij wat grooter dienst door aan Eminé te gaan zeggen dat wij van avond met het laatste bootje aan zullen komen. Wij weten thans dat het niet vroeger kan zijn.’

‘Dat zal ik doen; maar op één voorwaarde: dat gij morgen den geheelen dag bij ons blijft.’

Het sloeg twee uur toen hij afscheid van de beide zusters nam. Nauwelijks hadden zij de deur achter hem hooren sluiten, of Nourya riep uit:

‘Het laatste struikelblok is weggevallen. Thans moeten wij handelen. Zend de dienstboden weg, Zeanor, geef je bevelen. O! ik bid je, verzamel al je koelbloedigheid en bedenk hoeveel van elk onzer daden af zal hangen.’

‘Zeg mij wat ik doen moet,’ smeekte de jonge vrouw; ‘nu het einde nadert kan ik niet meer nadenken.’

‘Niet het einde, maar het *begin!*’ verbeterde de jongste zuster met nadruk, om haar moed in te spreken. ‘Ik zal schellen. Zend een gedeelte van het dienstponeel uit om boodschappen te doen. Daarna schel ik weer en moet je de overige ver van de straatdeur aan het werk zetten. Wees kalm, bedwing vooral je stem!’

1) ‘Dame’.

Zij wierp een onderzoekenden blik op de zieke en, half gerustgesteld, schelde zij.

Zeanor gehoorzaamde gedwee als een kind. De bevelen werden gegeven en een kwartier later, konden zij er op rekenen niemand op haar weg te vinden.

Toch ging Nourya met de uiterste behoedzaamheid te werk. Zij zelve bond een dubbelen sluier zoo dicht voor beider gelaat dat zelfs haar ouders haar niet herkend zouden hebben. Daarna opende zij de deur en luisterde aandachtig. Alles was doodstil, nergens vertoonde zich een levend wezen. Zij gaf haar zuster een wenk haar te volgen en zoo slopen zij den harem uit, den Salemlék door, onbemerkt, onhoorbaar.

Nu stonden zij in de portiek van de buitendeur. Er reed uist een leeg huurrijtuig voorbij. Zij riepen den koetsier aan en in het volgende oogenblik bevonden zij zich op weg naar de moedige Fransche vrouw, die haar zou helpen vluchten.

Zij konden geen woord spreken in dat rijtuig, dat haar steeds dichter de toekomst, het nieuwe leven te gemoet voerde. Als schuwe vogeltjes klemden zij zich aan elkander vast, blij en toch angstig, geen kracht tot jubelen vindende, omdat zij overmeesterd werden door de liefde tot degenen, die zij achter gingen laten, door de gedachte aan het leed, dat zij gedwongen waren hen reeds zoo spoedig te berokkenen, zij die hen tot daartoe nooit vrijwillig een enkele droefheid hadden aangedaan.

Mevrouw Dubois en Marcelle wachtten haar intusschen in de grootste spanning af. Zouden zij werkelijk komen? Zij waren nog zoo jong en het moreel lijden had Zeanor zoozeer ontzenuwd, dat de uitvoering van het gansche plan door haar zuster alleen moest worden bewerkt. Zouden zij er in slagen, trots alle moeilijkheden onvergezeld de woning van den prins te verlaten? Indien slechts één enkele der bedienden of slavinnen het tweetal zag werd dit onmogelijk, het was een te ernstig vergrijp tegen alle Turksche gewoonten, om niet aanstonds achterdocht op te wekken en toch mocht geen sterveling weten, dat zij zich hierheen begeven hadden. Zou Nourya in staat blijken haar zware rol tot het einde toe te vervullen?

Daar traden zij plotseling binnen, en wierpen zich snikkende in de haar toegestoken armen. Ja, Nourya had haar taak volbracht. Thans was het aan haar vriendinnen het dappere kind verder te steunen.

Allereerst dwong mevrouw Dubois beiden iets te gebruiken. Toen zij daarin geslaagd was, herinnerde zij er het jonge meisje aan, dat het tijd werd de laatste voorbereidselen te maken.

‘Gij moet uw zuster bewegen wat te gaan rusten,’ fluisterde zij haar toe. ‘Zij is uitgeput, ik zie het, en zij zou anders de vermoeienissen van den nacht niet volhouden. Mijn bed is gereed en in mijn slaapkamer zal zij volkomen ongestoord liggen.’

Nourya zag aanstonds het wijze van deze voorzorg in en had geen moeite het arme jonge vrouwtje daartoe over te halen. Zeanor's krachten waren inderdaad reeds uitgeput door de doorstane aandoeningen.

‘Doe met mij wat je wilt,’ antwoordde zij op het voorstel; ‘alleen, als men ons hier ontdekken mocht of wat er ook gebeure, verlaat mij niet liefste. Zoolang je in mijn nabijheid bent, voel ik mij gerust en kalm.’

‘Je verlaten?’ herhaalde Nourya met een vreugdeloozen lach. ‘Welk een denkbeeld! Wij leven of sterven voortaan samen.’

Zij hielp haar zich op het bed uit te strekken, dekte haar zorgvuldig toe en verwijderde zich toen weer, met de belofte haar intijds te zullen wekken.

‘En nu, mevrouw,’ zeide zij weder de kleine zitkamer binnentredend, ‘verzoek ik u vriendelijk mij niets te verbergen. Zeanor had misschien de waarheid niet kunnen dragen; maar ik ben sterk. Zeg mij dus of de reis over land werkelijk evenveel kansen op ontkomen aanbiedt. Ik ben duizendmaal liever op het ergste voorbereid, dan zooals heden, telkens tegenover onvoorziene moeilijkheden te staan.’

Mevrouw Dubois sprak nadrukkelijk:

‘Die zul je, vrees ik, nog herhaaldelijk ontmoeten, voordat je de grenzen hebt bereikt, kind; maar je hebt tot hiertoe veel te veel moed getoond, om daartegen niet opgewassen te zijn. Geen enkele groote prijs wordt hier beneden behaald zonder kamp, de prijs der vrijheid allerminst. Ik wil echter volkomen oprecht tegenover je zijn. Ja, de weg over land is gevaarlijk in uw beider geval. Had je over zee kunnen gaan, dan was je reeds aan boord van het schip veilig geweest, terwijl de telegraaf je nu kan achterhalen zoolang je door Turkije spoort. Maar onze maatregelen zijn goed genomen en ik heb alle hoop, dat je slagen zult. Komaan, om

zeven uur moet ge vertrekken en uw toilet zal heel wat zorg behoeven.’

‘Meer dan Zeanor's vermomming?’ vroeg Nourya.

‘O! veel meer. Je zuster krijgt alleen Marcelle's kleeren aan. Ik heb opzettelijk slechts de hoognoodige toiletzaken voor u beiden gekocht, veel bagage is altijd een belemmering en zodra gij in den vreemde zijt kunt gij aanschaffen wat er ontbreekt. Hier is het geld, dat ik voor den collier van den juwelier Ali ontving. Ik sloot in deze enveloppe tevens het lijstje van alles was ik voor je uitgaf. Marcelle heeft reeds je beider reisbiljetten en ook het hare, ook voor de slaapplaatsen is gezorgd. Alles is dus gereed op je vermomming na en ik ga je thans poederen en schilderen, want je zult *mij* moeten voorstellen en je uiterlijk doet heel weinig aan drie en vijftig levensjaren denken.’

‘Ik u voorstellen!’ stamelde het jonge meisje ontsteld. ‘En u dan?’

‘Ik ga niet mee,’ zeide zij kalm.

Nourya liet zich plotseling naast haar op de knieën vallen. Het jeugdige gelaat was verwrongen van angst.

‘Niet mee? Niet mee?’ herhaalde zij slechts. ‘En ik rekende zoozeer op u! Verlaat u ons dan op het allerlaatste oogenblik?’

De Fransche weduwe streelde zachtjes haar hoofd en vroeg op een toon van vriendelijk verwijt:

‘Zou ik je mijn kind meegeven, als dat het geval was? Neen; Marcelle zal je beiden in alles steunen zooveel zij slechts kan; maar tracht mij bedaard aan te hooren, lieve: hoe langer ik over dat plan heb nagedacht, hoe meer ik inzag dat de geringste onvoorzichtigheid het zou doen mislukken. Indien ik behalve mijn paspoort ook dat voor een zuster of vriendin had aangevraagd, was het noodzakelijk geweest haar naar het Consulaat te brengen. Dat was onmogelijk, omdat ik reeds *twee* dochters in plaats van eene moest opgeven. Marcelle heeft mij de eerste keer vergezeld onder haar gewone gedaante; de tweede maal als mijn jongste dochter die de week te voren ziek was geweest. Zij was geheel verschillend gekapt en gekleed en droeg een ronden hoed, terwijl “mijn oudste” een gesloten hoedje op had gehad. Men merkte niet eens de gelijkenis op. Dat tweede paspoort moest dus voor je zuster dienen; gij reist op het mijne; ik durfde Zeanor in haar ziekelijken toestand niet

vermoeien door 't grimeeren en 't spelen van een rol als oudere vrouw.'

Nourya was opgestaan, zelfs geen glimlachje kwam bij die mededeeling op haar gezicht, zij voelde terstond dat mevrouw Dubois haar een groot offer bracht.

'Maar u zelf dan?' bracht zij met moeite uit.

Mevrouw Dubois trachtte den schijn aan te nemen als had haar besluit zeer weinig te beteekenen.

'Ik blijf voorloopig hier. Later zeg ik dat mijn vertrek op het laatste oogenblik verhinderd is geworden en dat ik het paspoort bij ongeluk met andere papieren heb verbrand, zoodat ik om een nieuw moet vragen.'

'Maar gij hadt u zoozeer op het weerzien van uw vaderland verheugd.'

'O! van uitstel zal geen afstel komen!' zeide zij opgeruimd. 'Over een dag of veertien!....'

Nourya's hand drukte innig op den arm der edele vrouw.

'En.... en,' vroeg zij op angstigen toon, 'als men eens ontdekte welk aandeel gij in onze vlucht hebt gehad.... terwijl gij hier nog zijt, mevrouw?'

'Maak je toch zoo bezorgd niet, kind,' zei de oudere vrouw met een zachten glimlach, 'wij willen immers hopen, dat dit nooit ontdekt zal worden. Als gij drieën ongemoeid de grenzen overgekomen zijt, en men begint zich hier ongerust over je afwezigheid te maken, dan zal men in alle richtingen zoeken, u beiden misschien nog wel in Turkije zelf verborgen gelooven. Waarom zou men vermoedens koesteren tegen mij? Ik heb je sinds een jaar geen les gegeven en mijn afscheidsbezoek werd evengoed aan al mijn overige oud-leerlingen afgelegd. Dat je mij die visite terug bracht was niet meer dan wat de andere jonge meisjes deden. Waarom dus zou men eenig verband zoeken tusschen mijn reisplannen en je vlucht?'

'Maar als men dat wel degelijk doen mocht?'

Mevrouw Dubois wierp haar een moedigen blik toe.

'Dan zal ik mij weten te verdedigen, kindlief. De toestand van je zuster levert mij stof genoeg daartoe. Hoe zou eene Fransche vrouw, die tallooze borstlijders in het Zuiden van haar land genezen zag, kunnen weigeren mede te werken aan het behoud van een jong veelbelovend leven, dat hier reddeloos verloren zou zijn gegaan? Geen rechtbank ter wereld kan mij daarvoor veroordeelen.'

‘Ook niet wegens het afstaan van uw paspoort?’ vroeg Nourya angstig.

Haar moederlijke vriendin tikte haar bestraffend op de wang.

‘Je vraagt te veel, lieve. Maar zoo je niet bevredigd bent alvorens alles gehoord te hebben, zullen wij voor een oogenblik het allerergste geval aannemen. Geloof je waarlijk dat eenige dagen in een Turksche gevangenis doorgebracht, mij kwaad zouden doen in de oogen der beschaafde wereld? Ik wil niet zeggen dat de vaders en moeders in dit land mij zouden toejuichen; maar wèl heel Europa en de vreugde een leven te hebben gered zou mij al het overige duizendmaal vergoeden. Komaan! nu geen muizenissen meer! Wij hebben nog veel te doen. Geen tranen, kind, wel een kus, al heb ik ook waarlijk geen dank verdiend. Wees dapper, kleintje, bedenk dat over enkele uren alles af zal hangen van je tegenwoordigheid van geest.’

Zij maakte zich zachtjes los uit Nourya's omhelzing en geleidde haar naar den spiegel, waar zij een stoel voor plaatste.

‘Nu gaan zitten!’ gebood zij op vroolijken toon. ‘Ik ben nooit zoo blij geweest nog geen sneeuw wit haar te hebben. Peper en zout is veel gemakkelijker na te bootsen. Marcelle nu begint je taak, je bent veel bedrever in het kappen dan ik. Hier is de kapmantel. Ik zal toekijken en over het effect oordeelen.

Zij poogde voortdurend door haar opgewekten toon en nu en dan een geestig gezegde te doen gelooven aan een gerustheid, welke de moedige vrouw geenszins gevoelde. Maar ze meende wat zij gezegd had: de redding van een jong leven was een offer waard en zij was bereid dat zelf te brengen, al voorzag zij ook dat het vrij wat zwaarder zou zijn dan zij het had doen voorkomen.

Toen Zeanor eindelijk geroepen werd om zich op haar beurt te verkleeden, had zij moeite haar zuster te herkennen in die deftige vrouw met den gesloten hoed, getooid met groote chrysanthemums. Trouwens het gansche toilet was zoo smakeloos mogelijk; een zwarte rok die lang niet aan den grond reikte, een blouse van oranje fluweel en daarover een lange zwarte mantel, terwijl een roomkleurig zijden sjaaltje om den hals was gespeld. Men had Nourya geheel en al het uiterlijk willen geven eener vrouw van rijpen leeftijd, die jaren achtereen veel te hard om den broode moest worstelen, om zich nog om zulk een bijzaak als kleeding te kunnen bekommeren.

‘Een hoed! Voor het eerst van ons leven!’ riepen tegelijk de twee zusters.

‘Ja, en hij zal Etienne Dubois uitstekend staan,’ antwoordde de Fransche vrouw glimlachend. ‘Vergeet vooral niet prinses Zeanor dat gij voortaan zoo heet; gij zijt mijn jongste dochter, die nooit in het Turksche klimaat kon aarden en de laatste maanden aan binnenkoortsen leed.’

Het jonge vrouwtje antwoordde nauwelijks. Zij meende een droom te doorleven en liet zich gewillig kleeden.

Bij oogenblikken scheen het haar of zij het bewustzijn verloor; als van heel ver drong een stem tot haar door, die zeide:

‘Het slaat zeven uur. Het wordt tijd. Marcelle ga even kijken of het rijtuig er is.’

‘Ja moeder,’ sprak een tweede stem. ‘Nee, nee, laat mij die tassen dragen.’ Zeanor duizelde. Nu raakte een hand haar schouder aan en gelukkig herkende zij duidelijk Nourya's stem die vol teederheid zeide:

‘Kom, liefste wij moeten gaan. Over twaalf uur zullen wij vrij zijn. Leun op mijn arm. Maar laat ons eerst nog eenmaal mevrouw Dubois omhelzen, en danken voor al wat zij voor ons heeft gedaan. Allah vergelde het u, lieve mevrouw, dierbare vriendin. Wij zullen dat nooit kunnen!...’

Zeanor volgde lijdelijk het voorbeeld harer zuster en kuste en dankte haar voormalige meesteres eveneens; maar zij gaf er zich geen rekenschap van, dat dit een afscheid gold. De hevige aandoeningen van dien dag waren te veel geweest voor haar uitgeput gestel. De koorts gloeide weer door haar bloed, haar gedachten waren als verdoofd en beletten haar de vele smarten en angsten te gevoelen, waaraan haar zuster ten prooi was.

Door Nourya gesteund daalde zij werktuiglijk de trappen af en nam zij plaats in het rijtuig waarop de kleine bagage der drie reizigers geplaatst werd. Op dat oogenblik kwam in al zijn kracht het moederlijk gevoel van mevrouw Dubois boven, gaf zij toch hare Marcelle, haar eenige dochter over om die twee jonge vrouwen te geleiden, Marcelle de zeventienjarige - die dit avontuur als een heerlijk pretje beschouwde en eerst een indruk van gevaar kreeg, toen hare moeder haar in dit afscheidsoogenblik, onstuimig en schreiende tegen haar hart drukte.

‘Pas op jezelf, Marcelle, ik zou 't niet overleven indien

je een ongeluk kreeg! Ik bid je wees voorzichtig en telegrafeer zoo spoedig je de grenzen hebt bereikt, schrijf me verder, - zoo mogelijk elken dag!’

‘Ja, mama, ja mama, tot spoedig weerzien in Frankrijk!’ En wèg was zij.

Mevrouw Dubois bleef op den drempel harer woning staan om het langzaam weggrollende voertuig na te staren tot het om een hoek der stille en op dat uur als uitgestorven straat verdween. Toen fluisterde zij zacht:

‘God zij met u, arme kinderen! Zoo gij de vrijheid moogt vinden ben ik bereid er den prijs voor te betalen.’

Heel haar opgewektheid was verdwenen. Zij was nog slechts de door harden arbeid en zorgen afgetobde vrouw, over wier vroegtijdig gerimpeld gelaat groote tranen rolden. Maar haar daad betreuren deed zij niet en toch had zij een offer gebracht, als slechts zelden de eene mensch aan den ander kan brengen. Op het punt, eindelijk en ten laatste, de vruchten te plukken van zooveel jaren inspanning, had zij verkozen andermaal een onzekere toekomst, wellicht de gevangenis te gemoet te gaan en zij wist het hoe de Turksche justitie meer impulsief dan kalm en volgens de wetten optrad.

Maar noch haar kind, noch haar beide beschermelingen hadden mogen raden wat er omging in haar gemoed.

Intusschen bewoog het rijtuig zich nog altijd voort, terwijl Nourya aan haar zuster zocht te verklaren, waarom mevrouw Dubois haar voor het oogenblik niet vergezellen kon en zijzelve haar plaats moest innemen.

Daar zag zij op eens de lichten van het station Serkedji voor zich flikkeren. Zij rilde. Nog niet lang te voren had zij hooren vertellen, dat men bij het verlaten der stad door een waar kordon van spionnen en politie heen moest. Indien men thuis reeds iets ontdekt had, zouden deze lieden gewaarschuwd zijn en waren zij verloren!

Maar neen, men geloofde haar en Zeanor immers bij Eminé, ook de prins was verwittigd dat zijne vrouw aldaar den nacht zou doorbrengen. Wat viel er dus te duchten?

Met vasten tred verliet zij het rijtuig en hielp haar zuster uitstijgen. In haar rol van moeder was zij het ook die den chef van politie naderde en hem de drie paspoorten ter verificatie overhandigde. Het verbaasde haar slechts dat haar vingers daarbij niet beefden, dat zij den man zoo rustig in het gelaat kon zien. Marcelle glimlachte en maakte een grap.

Zeanor stond als wezenloos tusschen haar in. De chef bestudeerde het drietal zoo nauwkeurig mogelijk, dacht hij; maar er wachtten nog tal van reizigers en het station was slecht verlicht.

‘Volkomen in orde,’ zeide hij en gaf de documenten aan de eerbiedwaardige dame terug.

Zij had moeite een blijdschapsuitroep te onderdrukken; maar bleef haar rol getrouw en zonder eenige overijling ging het drietal naar den gereedstaanden trein, waar zij plaats namen in een *wagon-lit*.

Eenige minuten later, klokslag acht uur, werden zij weggevoerd van de plaats waar zij geleefd en zoozeer geleden hadden.

Achtste hoofdstuk.

Nourya had zich niet vergist ten opzichte van haar moeder. Het was een leven van groote verlatenheid, dat de Egyptische vorstendochter in haar harem van Stamboul leidde.

Prinses Djalah, eens de schoonste bloem onder de kinderen haars vaders, was een kleine dweepster geweest. Zij ook had veel gelezen en, meer nog dan dat, zij had veel gezien. In Turkije zijn jonge meisjes zooals Nourya, die zich onder de vreemdelingen bewegen eene uitzondering, leeft de vrouw in uitsluitend Muzelmanschen kring, maar zoo iets is nagenoeg onmogelijk geworden in het Egypte, dat slechts eenmaal de hulp der Engelsche troepen behoefde aan te nemen, om zich door Groot-Brittanje zoo goed als ingelijfd te zien. Gladstone verpandde zijn eerwoord, dat het bezettingsleger binnen kort terug zou worden geroepen. De Engelsche regeering heeft in plaats van haar belofte na te komen, dat leger versterkt en de Britsche gouverneur matigt zich de rechten van stadhouder over het rijk van den Nijl aan.

Alles is Engelsch geworden in Egypte en de reusachtige, geheimzinnige Sfinx, die de roemrijke Farao's aanschouwde, omsluiert zich het gelaat om die ontwijding van den heiligen bodem niet te zien; maar de Egyptische koningsdochters die zich nog geen rekenschap geven van politieke laagheden, trachten door haar haremvensters naar buiten te kijken en

maken groote onderzoekende wandeltochten, zoo vangen zij nu en dan de woorden van liefde op die eigenlijk voor Westersche vrouwen bestemd waren, laten zich rozen vasthechten in het haar en droomen van de lotusbloem die doet beminnen....

Ook prinses Djalah had gedroomd, en gelukkiger dan velen harer zusters kreeg zij den man lief, die haar werd voorgesteld den dag zelf van haar huwelijk. Zij volgde hem met een hart vol vreugde, vol aanbidding.

Toen zij Constantinopel bereikte, ontwaakte zij.

Ahmed Pacha was nooit losbandig geweest, maar hij beschouwde de polygami als een hoogst natuurlijke zaak, door den Koran voorgeschreven, en ofschoon zijn harem niet bijzonder bevolkt was, toch vond Djalah er vrouwen, die ver beneden haar in beschaving en ontwikkeling stonden. Haar schoonheid en hooge geboorte wekten den brandenden naijver der anderen op. Zij poogden haar op alle denkbare wijzen te tergen. Zijzelf was te trotsch zich daarover te beklagen bij den man, die haar aan dergelijke vernederingen had blootgesteld en zij begon hem te verbergen wat er omging in haar hoofd en hart, zich op te sluiten in zichzelf.

Later had zij gaarne nu en dan Zeanor of Nourya een blik in haar ziel gegund; maar zij had gedurende zooveel jaren het masker van onverschilligheid gedragen, het stilzwijgen bewaard, dat die gewoonte haar tot een tweede natuur was geworden.

‘Ik ben als die mummies, bewaard in museums,’ dacht zij wel eens, ‘het lichaam is daar; maar welke meesterhand zal die strakke lippen ooit weer ontsluiten; daartoe zijn al de kruiden van het Oosten onmachtig.’

Maar haar afgetrokkenheid had haar gedachtenleven verrijkt, haar geestesblik verscherpt. Indien iemand het geheim had gekend om dat lange stilzwijgen van haar te verbreken, zou men verbaasd zijn geweest over de wijsheid, den ruimen menschenoograndenden blik dier koele, prachtige vrouw.

Ahmed Pacha had zich daartoe echter nooit moeite gegeven. Soms nog kon hij zich verbazen over het feit dat zijn vroolijke jonge bruid dit schoone marmerbeeld was geworden, maar hij had niet getracht het raadsel te doorgronden en vergenoegde zich haar te bewonderen roet een gevoel dat rijker aan ontzag en eerbied dan liefde was, hoe hartstochtelijk hij haar in den aanvang ook bemind had.

Het was iets ongewoons dien avond een boodschap te ontvangen van zijn gemalin, met het verzoek tot haar te willen komen. In al de jaren van hun huwelijk was iets dergelijks niet geschied. Het verheugde hem daarom dat hij nog niet naar de receptie van een der ambassadeurs was gegaan, waartoe hij juist gereed stond en onmiddellijk verliet hij de Salemlek, om getooid met al zijn ridderkruizen en sterren naar den harem te gaan, waar zijne vrouw hem in haar eigen zitkamer verwachtte.

Een enkele blik op haar edel gelaat overtuigde hem, dat zij door het een of ander ontroerd was.

‘Ik dank u gekomen te zijn, Ahmed,’ sprak zij schijnbaar bedaard, ofschoon hij haar stem hoorde trillen, ‘het is misschien kinderachtig van mij, maar ik maak mij ongerust over Nourya.’

Haar echtgenoot glimlachte.

‘Voor ons kind behoef je niet te vreezen, Djalah,’ gaf hij ten antwoord, ‘het viel mij juist heden nog op hoe gezond zij er uitzag.’

‘Wat u als een bos van gezondheid voorkwam, was die van koorts; haar handen gloeiden en toen zij mij bij het uitgaan een handkus gaf, was het alsof zelfs haar lippen mij brandden. Ahmed, Nourya is door Zeanor's toestand opgezweept tegen de Turksche zeden. Ik ken haar karakter, dat geschapen is om bergen te verzetten. Dat zij in de laatste weken niet meer in opstand geraakte over het lot der zuster, die haar zoo dierbaar is, jaagt mij angst aan.’

‘Maar, Djalah, ik heb u nooit te voren van schrikbeelden vervuld gezien!’ zeide de Pacha.

‘Eigen schrikbeelden weet men te dragen,’ antwoordde zij trotsch, zonder te bedenken dat zij daarmee een deel van haar levensgeheim openbaarde, ‘maar het geldt hier mijn kind, het onze, Ahmed, en er viel heden iets voor, dat mij later niet weder uit de gedachten wilde. Gij weet dat zij en Zeanor vier en twintig uur zouden doorbrengen bij Eminé. Welnu, Hassan kwam tegen twaalf uur hier, om mij een bezoek te brengen. Ook Nourya trad binnen om heen te gaan en gij hadt moeten zien met welk een angst zij hem trachtte te beletten mij iets - misschien een geheim tusschen hen - te vertellen. De uitdrukking harer oogen toen zij zich op den drempel nog eens omkeerde om mij aan te zien, heb ik evenmin kunnen vergeten. Haar blik werd vochtig, Ahmed, en

ik herinnerde mij ook hoe lang, hoe innig haar handkus was.... Zijt gij wel zeker dat zij naar Eminé ging, dat zij ons niet voor altijd heeft verlaten?’

‘Nourya ons verlaten?’ riep Ahmed Pacha ontsteld uit, voor het eerst aan het verstand van zijn vrouw beginnende te twijfelen: ‘Waartoe? Waarom?’

‘Om Zeanor te redden!’ sprak de Egyptische prinses langzaam. ‘Nourya weet dat de doktoren in hunne dwaasheid hebben verklaard dat alleen Zwitserland of het Zuiden van Frankrijk haar zou kunnen genezen.’

‘Ja, maar Nourya weet ook dat eene Turksche vrouw haar vaderland niet verlaat; dat Allah even goed hier als elders, herstel van krachten kan schenken. Neen waarlijk gij maakt u bezorgd voor niets, maar ik zal u spoedig gerust stellen en aan Eminé seinen of zij bij haar zijn, haar tevens verzoekende het antwoord aan u te richten, want ik moet uit. Als ik thuiskom hoop ik u weer even kalm als altijd te vinden.’

Hij kuste haar de hand en verwijderde zich haastig.

Twee uur later ontving Nourya's moeder het verwachte telegram.

‘Tot aankomst laatste boot gewacht met antwoord. Beloofden beiden daarmede te komen. Verzochten schriftelijk te zeggen zij hier waren indien u ons naar haar vroeg. Durf niet verzwijgen zij niet hier zijn.’

Op hetzelfde oogenblik trad Ahmed Pacha binnen.

‘Ik ben vroeg teruggekomen, Djalah,’ zeide hij, ‘omdat ik alle muizenissen uit uw dierbaar hoofd wilde verbannen. Abdullah was ook op de receptie en ik vroeg hem naar Zeanor. Hij antwoordde dat zij zoo wél was dat zij vroeg in den middag met haar zuster naar Eminé was gegaan.’

Nourya's moeder had bij zijn binnentreden als een steenen beeld in het midden der kamer gestaan. Zij hief thans de hand op waarin zij het telegram hield.

‘Lees!’ was al wat zij zeide.

Haar gelaat was op dat oogenblik zóó tragisch, dat Ahmed Pacha een huivering door de leden voelde glijden. Hij rukte haar bijna het papier uit de handen.

Er volgde een korte stilte. Zij zag de aderen aan zijn voorhoofd zwellen, zijn gelaat werd doodsbleek, zijn lippen trilden. Hij leed evenzeer als zij, al mocht haar smart meer haar verloren kind, de zijne meer zijn vernedering in het oog der

wereld gelden en de aanblik zijner sprakeloze droefheid maakte haar weeker dan eigen pijn.

‘Ahmed,’ zeide zij, zacht de hand op zijn schouder leggende, en haar stem klonk wonder teer uit zulk een trotschen mond, ‘zij hebben veel tijd op ons voor, maar zij zijn alleen en onbedreven, er moet nog een middel bestaan haar tegen te houden onderweg.’

De ongelukkige vader streek zich met de hand over het voorhoofd, als zocht hij zijn gedachten te verzamelen.

‘Ja, ge hebt gelijk, Djalah. Allah zegene u! Ik meende alles verloren, de slag kwam zoo onverwacht; maar gij hergeeft mij den moed. Ik begeef mij onmiddellijk op weg, om alles in het werk te stellen, wat slechts voor die harteloze kinderen en de eer van onzen naam kan worden gedaan. Zoodra ik eenige zekerheid verkrijg, laat ik het u weten. Bid intusschen, bid!’

Hij wilde wegsnellen; maar zij hield hem tegen.

‘Ahmed,’ smeekte zij, ‘wees niet hard voor ze, als gij ze weer mocht vinden en.... breng in dat geval Zeanor hierheen; de prins zou haar dooden.... thans!’

Haar echtgenoot knikte toestemmend, hij kon geen woord meer vinden; maar zelfs te midden van al zijn droefheid en toorn vervulde haar bede hem van verbazing. Was er dan smart toe noodig geweest, om het marmerbeeld tot eene vrouw te maken, eene vrouw zóó goed, zoo teer, dat zij geen aanklacht tegen de ondankbaren inbracht!

Zonderling! Maar waar is de man die ooit eene vrouw begrijpt... Eene vrouw als deze ten minste; want hij telde ze niet mede de moeders zijner overige kinderen, schoone wezens zonder eenige ziel, even gemakkelijk te doorgronden als de kleine vijver in zijn tuin, waar het witte zand zoo ondiep onder het water glinsterde, dat de knapen uit den harem er reeds van hun derde jaar af naar hartelust door mochten waden. Wat er in *haar* omging wist men altijd; zij schaterlachten als zij blij waren; men hoorde ze al van verre kijken, wanneer iets haar mishagde; zij waren groote kinderen gebleven; maar deze, de eenige ware vrouw uit dat gansche midden, de zwijgende, de hooghartige, de eeuwige sfinx!...

Hij had thans zijn stallen bereikt en vond, tot zijn vreugde, de paarden nog ingespannen en den koetsier in druk gesprek verdiept met een collega. Onder andere omstandigheden zou hij den man niet weinig hebben beknord de kostbare dieren

noodeloos in de koude te laten wachten. Nu riep hij hem slechts een adres toe, wikkelde zich in zijn pelsjas en een minuut later was het rijtuig verdwenen.

Intuschen bleef ook prinses Djalah niet werkeloos. Zij zeide bij zichzelf dat, indien haar dochter inderdaad voor goed de ouderlijke woning had verlaten, zij of wel onderweg een afscheidswoord tot de haren zou richten, of wel zorg gedragen had, dat zij een brief van haar zouden vinden. Nourya was niet harteloos; wat zij ook gedaan mocht hebben, de moeder wist, even zeker als had zij het haar onder tranen toegefluisterd, dat zulk een besluit het kind oneindig veel moest hebben gekost en dat zij het een of ander teeken van vaarwel en blijvende liefde van haar zou ontvangen.

Indien zij dat achtergelaten had, moest het op haar kamer zijn. Deze behoorde dus te worden onderzocht en Nourya's moeder ging naar boven en ontsloot de deur.

De stilte daar binnen greep haar zoozeer aan, dat zij zich aan het eerste meubel vastgreep, dat haar hand in de duisternis vond.

‘Neen, neen, ik mag niet zwak zijn!’ dacht zij. ‘Ik moet handelen! Het leven van mijn kind hangt er wellicht van af.’

Zij tastte naar een luciferstandaard, die zij door het flauwe maanlicht dat door de tralievensters drong onderscheidde en stak de lamp op de schrijftafel aan. Geen brief op het bureau, met de vergulde leeuwenkoppen, die haar tegengrijsden, als spotten zij met haar smart.

Zij liep langs elk der tafeltjes; nergens iets. Andermaal naderde zij het bureau en zij snakte naar adem toen zij den sleutel daarop zag steken. Dat zou Nourya nooit hebben gewild, indien zij nog de nieuwsgierigheid van slavinnen of bedienden te duchten had gehad. Die sleutel zeide zoo heel veel!

Snel opende de moeder de schrijftafel en daarna alle hokjes en laadjes, telkens weder zacht kreunende, want alle waren leeg. De eigenares had zich wel degelijk op een reis voorbereid, dat zij alle sporen van briefwisseling of souvenirs vernietigd had.

Nog slechts de geheime lade bleef over. Zou deze iets bevatten? De bevende vingers lieten een veer werken; het slot sprong open en daar, ja daar lag wat zij gezocht had! Nu zij dat vond, zonk zij op den stoel voor het meubeltje neer en liet het hoofd voorover op de beide handen zinken.

Het was dus waar. Haar lieveling had haar verlaten. Nu

eerst gevoelde zij hoezeer zij nog tegen alle hoop in gehoopt had, slechts aan een dwaas schrikbeeld toegegeven te hebben.

Met het dagboek in handen ging zij naar haar kamer terug. Zij had het juist uitgelezen, toen Ahmed Pacha bleek en met vermoeide trekken binnen kwam.

‘Ik kom slechts even terug, om te vragen, of gij misschien nader bericht van Eminé hebt ontvangen, dat zij toch bij haar aangekomen zijn,’ riep hij reeds op den drempel. ‘Ik was bij de politie. Als zij over zee hebben willen gaan, zijn zij nog in de eene of andere haven, want de stormbal hangt uit. Geen schip zal uitvaren. Overal is heengeseind. Aan de stations....’

‘Ze hebben den nachttrein aan het station Sirkedji genomen,’ zeide de moeder met toonlooze stem.

Haar echtgenoot staarde haar verbaasd aan.

‘Hoe.... hoe weet gij dat?’ stamelde hij onthutst.

‘Nourya liet dit als afscheidsgroet aan haar ouders achter, het arme kind!’ Zij toonde hem het dagboek. ‘Wilt gij het lezen?’

‘Nu niet! Ik moet dit onmiddellijk aan de politie gaan mededeelen, al kan ik het nog niet gelooven. Misschien heeft zij ons op een dwaalspoor willen leiden. Ik las zelf de lijst van al de namen der reizigers, die heden naar het buitenland vertrokken zijn. Men verzekerde mij, dat alle paspoorten in orde waren.’

‘Hebt gij daaronder ook den naam van mevrouw Dubois, de muzikleerares van Nourya en Zeanor gezien?’

‘Ja,’ de vader ontstelde merkbaar, ‘ik zou het mij misschien niet eens herinneren, ware het niet door het feit, dat het mij verbaasde, ‘Mevrouw Dubois en twee dochters’ te lezen, terwijl ik zeker meende te weten dat zij slechts één kind bezat.’

‘Die twee dochters zijn onze kinderen. O! ga, ga, indien zij nog aan de grenzen tegen te houden zijn. Red beiden, Ahmed. Wat zij hier moeten lijden is niets in vergelijking met de toekomst, die zij in haar onwetendheid hebben gekozen, in het onbekende buitenland. Ga, ga, verlies geen oogenblik!’

Hij knikte sprakeloos en snelde heen.

Prinses Djalah bleef weer alleen met haar martelende onzekerheid.

Zou hij te laat komen?

Intusschen gleed de nachttrein steeds verder en verder op zijn langen weg naar de grenzen.

Twaalf uren scheidden de vluchtelingen van Moustapha-Pacha, het Turksche grensstation, van de vrijheid.

En terwijl de groote zwarte slang zich door de duisternis van den winteravond voortkronkelde, lagen de beide zusters sidderend in hun slaapplaatsen, bij elken onverwachten schok vreezende dat de trein tot stilstand was gebracht om harentwille; aan elk station verwachtende te worden aangehouden.

Tevergeefs herhaalde Nourya bij zichzelf hoe goed haar maatregelen genomen waren. Haar ouders en de prins geloofden haar bij Eminé en deze verwachtte beiden eerst met de laatste boot en zou aan een onvoorziene verhindering gelooven, wanneer zij daarmede niet kwamen. Hoe licht kon men zulk een boot niet misloopen! Ja, alles was uitstekend geregeld, geen enkele veiligheidsmaatregel was verzuimd. En toch, toch lag het jonge meisje te klappertanden, telde zij de minuten.

Te Adrianopel vermeerdeerde haar angst. Daar kwamen de douaniers in den trein. Zij hoorde hen in de gangen op en neer loopen, zouden zij het bevel hebben ontvangen naar twee vluchtelingen te zoeken?

Deze onzekerheid duurde voort tot het grensstation. Hier werd er aan de deur van haar compartiment getikt. Nourya begreep, dat zij haar kalmte althans voor het uiterlijk moest herwinnen. Zij hief zich half overeind, de grijze haren van uit het roomkleurige sjaaltje te voorschijn latende komen en riep in 't Fransch: 'Binnen!'

Een douanier vertoonde zich en vroeg naar de handbagage.

'Daarginds staan de valiezen, zij zijn open; gij kunt ze nazien.'

De man deed dit en vroeg daarna naar de paspoorten. Zij stond op en overhandigde hem die alle drie.

'In orde!' en het deurtje werd weer dichtgeschoven.

Geen van drieën uitte een woord; maar Zeanor's brandende hand omklemde die harer zuster en drukte er een kus op. Beiden weenden zonder nog van hoop te durven spreken. Immers zoolang de trein stil bleef staan kon alles nog in duigen worden geworpen. Te Moustapha-Pacha bevonden zij zich nog onder het bereik der Turksche politie.

Eindelijk een schok van 't rijtuig en weer zette de trein zich in beweging, maar nog steeds op Turkschen grond.

Het was thans morgen, een grauwe kille ochtendstond. Nourya stond op, trad aan het venster en schoof de gordijntjes weg. Er stonden verscheidene schildwachthuisjes, op korten afstand van elkander en daarvoor telkens een soldaat in de uniform van haar vaderland. Maar op eens slaakte zij een kreet.....

De kleuren der schildwachthuisjes waren veranderd en het was thans een Bulgaarsche soldaat, dien zij zag.

‘Gered! Gered!’ riep zij uit zich tot Zeanor wendende.

‘Allah zij dank!’ snikte deze en wierp zich in haar armen.

En beiden vergaten op eens de veroverde vrijheid, om te weenen over de dierbaren, die zij voor altijd verloren hadden door haar daad.

Negende hoofdstuk.

Heel dien dag spoorden zij verder door de met sneeuw overdekte steppen van Bulgarije heen, niets anders ontwarende dan bevroren rivieren en meren, bosschen, andermaal steppen, of kleine stations, waar enkel boerenlieden, in hunne schilderachtige, bontgekleurde kleederdracht stonden te wachten.

De rust na al de doorstane aandoeningen, werkte heilzaam op de zieke. Haar verdooving had haar geheel en al verlaten en zij genoot nu en dan eenige uren achtereen een verkwikkenden slaap, terwijl Marcelle de beide zusters ook wist te bewegen het voedsel te gebruiken, dat zij voor haar uit den restauratie-wagen komen liet.

Zoo bereikten zij dien avond tegen zeven uur Bulgarije's hoofdstad: Sofia.

‘Komaan,’ zeide Marcelle, die zich heel den dag moeite had gegeven het werk harer moeder voort te zetten en de vluchtelingen te helpen, door haar moed op te wekken: ‘Thans zijn wij zoo ver van Turkije gescheiden dat er van gevaar geen sprake meer kan zijn. Het is zoo benauwd in den trein, dat het ons goed zal doen wat frissche lucht te scheppen. Wij blijven een poosje stil. Laat ons eenige briefkaarten gaan koopen, die ik noodig heb.’

‘Ja, dat zal Zeanor goed doen,’ antwoordde Nourya na een korte aarzeling; ‘ik zal later volgen. Ga, liefste, het is beter voor je gezondheid. Wij hebben nog een lange reis voor ons.’

De oudste zuster gehoorzaamde. Wat viel er inderdaad nog te duchten in dit vreemde land? Nourya vroeg zich dat zelve af; maar toch was zij ongerust en had besloten liever in den trein te blijven. Indien men thans te Constantinopel op de hoogte van het gebeurde was, zou men naar *drie* vrouwen zoeken, minder acht geven op twee. Zij vergenoegde zich dus het venster omlaag te laten en keek haar beide tochtgenooten na, die op het boekenstalletje toetraden.

Haar oogen vulden zich met tranen van dankbaarheid bij het zien van Zeanor's veerkrachtigen tred. Hoe geheel anders had zij haar geboorteplaats verlaten! O! zij zou herstellen, nu zij in vrijheid kon ademen, het zware offer zou niet voor niets zijn gebracht!

De twee jonge vrouwen werden aan haar oogen onttrokken door de groepjes der uitgestegen passagiers, en Nourya wendde het hoofd om, ten einde naar het andere gedeelte van het perron te kijken; maar op hetzelfde oogenblik werd zij ijskoud. Zij zag niet ver van haar compartiment een man staan, het hoofd bedekt met een Turksche fez, die haar met doordringende donkere oogen gadesloeg. Zoodra hij haar blik ontmoette, nam hij een onverschillige houding aan en liep door. Een eindweegs verderop kwam hij Marcelle en Zeanor tegen. Het Fransche meisje wuifde van verre Nourya met haar zakdoek toe en wenkte haar ook uit te stappen; maar deze was als aan haar plaats genageld; want zij zag hoe de onbekende stilstond en ook het tweetal bestudeerde. Daarna trad hij haastig het telegraafbureau binnen.

‘Waarom kom je ook niet?’ vroeg Marcelle, het compartiment binnen stappend, terwijl Zeanor daarbuiten op en neer bleef loopen.

Nourya greep den arm van het meisje vast, en zeide:

‘Ik vrees dat men ons herkend heeft. Geen woord daarvan aan mijn zuster; maar heb je dien Turk niet gezien?’

‘Ja, een mooie jonge man, met een voorname houding; maar je zuster kende hem niet.’

‘Ik evenmin en toch heeft hij mij hier aan staan kijken, als wilde hij onder mijn grijze haren en rimpels lezen, en hij volgde u beiden ook met doordringende blikken en ging toen een telegram verzenden.’

Marcelle bleef zeer kalm en glimlachte. ‘Je maakt je bezorgd voor niets. Waarschijnlijk slechts een nieuwsgierige landgenoot van je; maar zelfs al mocht die mijnheer hier zijn op telegraphisch verzoek voor den een of ander, dan nog kan hij niets anders tegen ons uitrichten dan te seinen dat hij ons heeft gezien. Geen sterveling bezit de macht je van vreemden bodem terug te voeren tegen je wil.’

Dit was waar, en Nourya liet zich weder tot bedaren brengen; maar was toch verheugd den jongen Turk niet weer te zien en nog blijder toen de trein weder voortrolde, ditmaal Servië te gemoet.

De tweede nacht in den trein was dan ook veel rustiger dan de vorige. Toen men om vijf uur in den morgen Belgrado bereikte, stond alleen Marcelle op, om uit nieuwsgierigheid eens naar het station der Servische hoofdstad te kijken. Maar thans ontstelde zelfs zij, die gewoonlijk zoo onbevreesd was. De gele gasvlammen van het station vertoonden haar verscheidene politieagenten en daarbij twee heeren met Turksche mutsen, die voor haar waggon bleven stilstaan, zich gereed makende die binnen te treden.

Zou de invloed van Ahmed Pacha of prins Abdullah groot genoeg zijn geweest om zelfs de justitie van het buitenland te bewerken?

Hoeveel het haar ook kostte Nourya's gerustheid te storen, juist nu deze haar eindelijk verademing schonk, meende zij verplicht te zijn haar te waarschuwen; nauwelijks was het jonge meisje overeind of er werd aan de deur van het compartiment geklopt.

‘Wie is daar?’ vroeg Marcelle bedaard.

‘De controleur van den trein, dames. De Servische commissaris van politie verzoekt u uit te stijgen.’

Ditmaal naderde Nourya de deur, na Marcelle fluisterend te hebben verzocht Zeanor te wekken en te helpen aankleeden. Zij zelve en het Fransche meisje hadden verkozen gekleed te blijven; maar dit voor een zieke te lastig geoordeeld.

Thans ontsloot zij het deurtje halverwege en trad de smalle gang binnen. Zij wilde zich overtuigen of men haar geen valstrik gespannen had. Voor haar, naast den controleur, stond een officier der Servische gendarmen, die zeer beleefd, in het Fransch, tot haar zeide:

‘Ik weet in het geheel niet wat men van u verlangt,

mevrouw; maar ik heb tot opdracht gekregen u te verzoeken den trein te verlaten.’

‘Maar onze biljetten geven ons recht dóór te reizen, en wij zullen dat verliezen, indien de trein zonder ons vertrekt,’ antwoordde Nourya, ofschoon zeer goed gevoelende welk een zwak verdedigingsmiddel dit was.

‘Indien de Servische politie ontdekt zonder noodzakelijkheid uw reis afgebroken te hebben, mevrouw,’ verzekerde de officier nog steeds even hoffelijk, ‘dan durf ik u verzekeren, dat u nieuwe biljetten zullen worden verstrekt. Wees zoo goed aan haar verzoek te voldoen.’

‘Wij zullen u binnen een oogenblik volgen, mijnheer,’ antwoordde het jonge meisje, ‘wil slechts een paar minuten wachten. Een mijner beide reisgenooten is niet gekleed en ikzelf moet mij nog gereed maken.’

De officier boog toestemmend en Nourya verdween weder in het compartiment; daarbinnen had men alles gehoord en op hetzelfde oogenblik greep Zeanor de op het venstertafeltje liggende revolver van haar zuster.

Maar Marcelle had onmiddellijk haar pols omklemd en haar het wapen ontworpen.

‘O! liefste,’ fluisterde Nourya, haar weenend omarmende, ‘wat wilde je doen?’

‘Laat mij begaan!’ smeekte de jonge vrouw angstig, ‘ik heb Turken gezien bij de anderen en ik wil niet levend in handen vallen van die woestelingen, wien geen vrouw heilig is.’

‘Maar wij zijn hier in Servië,’ verzekerde Nourya, ‘en ik zweer je, dat geen Turk hier iets tegen ons vermag. Men zal ons omtrent onze verdere plannen willen uithooren, dat is alles. Maak je gereed, ik bid het je. De Servische politie is onberispelijk beleefd in haar optreden. Laten wij haar niet ontstemmen en verlang niet meer naar den dood. Wat zou ik zonder je beginnen?’

Deze laatste vraag baatte meer dan al het overige om Zeanor te overreden. Het was waar, zij had een oogenblik haar zuster vergeten en mocht zij deze op zoo wreede wijze beloonen voor al wat zij voor haar alleen had gewaagd?

Gewillig liet zij zich dan ook verder door Marcelle helpen, die het pistool aan Nourya overhandigd had en al spoedig stonden zij op het perron, omringd door de Servische politie. De Turken bleven op korten afstand staan, evenals een groepje nieuwsgierige reizigers. Bij hen bevond zich een man met een

ronden hoed op 't hoofd, maar in wien Nourya onmiddellijk den onbekenden Turk van Sofia herkende.

De officier der gendarmen geleidde het drietal naar den uitgang van het station. Hier gekomen bleef Nourya stilstaan en vroeg:

‘U heeft mij niet kunnen mededeelen waarom wij uit moesten stijgen; maar het is u natuurlijk bekend waarheen gij ons brengen moet. Wees zoo goed, mijnheer, mij dat te zeggen.’

‘Het is de Turksche legatie die een aanklacht tegen u heeft ingebracht,’ antwoordde hij ontwijkend.

‘Mag ik u vragen waar gij ons, in dit geval, heen wilt brengen?’

‘Naar... naar het gebouw der legatie, mevrouw.’

O! hoezeer verheugde het de jonge vluchtelingen op een antwoord te hebben aangedrongen! Zij zegende in haar hart dien man om zijn oprechtheid. Ja, zij bevonden zich in vrijheid, op vreemden bodem, maar slechts zoolang zij nooit den voet zetten over den drempel eener Turksche legatie. Dáár en daar alleen zouden zij zich andermaal op Turksch gebied bevinden, daar waren zij reddeloos verloren!

Al haar geestkracht bijeen verzamelende, vroeg zij hooghartig:

‘Bevinden wij ons in Turkije of in Servië, mijnheer?’

‘In Servië, natuurlijk!’ gaf de officier verbaasd ten antwoord.

‘Welnu, dan hebben wij hier ook slechts met de Serviërs te doen. Ik ken de Turken hier niet en wensch geen kennis met ze te maken. Wees zoo goed mij een hotel op te geven, waar wij tot beschikking van de politie alhier kunnen blijven en geef mij uw eerewoord dat wij aldaar geen gevaar loopen.’

Geheel onthutst over een geestkracht, die hij niet verwacht had van de zijde van iemand, hem als een ‘kind’ beschreven, gaf de officier haar de gevraagde belofte en geleidde hij het drietal per rijtuig naar het Grand Hôtel.

Zij bevonden zich nog in de vestibule daarvan, tot het bespreken harer kamers, toen een tweede rijtuig voor het hotel stilhield en de onbekende Turk van Sofia er uitsprong en haar, diep buigend, naderde.

‘Veroorloof mij u mijne diensten aan te bieden, dames,’ zeide hij, met de grootste beleefdheid, ‘niemand betreurt dieper dan ik, dat men gemeend heeft uwe nachtrust in den

trein te moeten storen en u op dit vroege morgenuur hierheen te brengen. Van het oogenblik af, echter, dat uwe arrestatie onvermijdelijk was, wendde ik al het mogelijke aan om te verkrijgen dat de Servische politie u zou behandelen met den aan uw rang verschuldigten eerbied. Veroorloof mij u mijn kaartje te overhandigen.’

Werktuiglijk nam Nourya het aan. De man was prins Mohammed Arslan.

‘Ik dank u, prins,’ antwoordde zij koel, ‘maar het is nog zoo goed als nacht en wij zullen beginnen met ons naar onze kamers te begeven.’

Tot haar onuitsprekelijke ergernis volgde de Emir haar ook daarheen en hernam hij, terwijl men bezig was de bagage in de vertrekken te brengen:

‘Ik bid u laat mijn bijzijn u niet verontrusten. Ik ben hier niet in mijn hoedanigheid van ambtenaar der Turksche regeering, maar als een vriend in den nood, een vriend die het zich tot een voorrecht zal rekenen drie vrouwen zonder bescherming in dit vreemde land met raad en daad bij te staan. Schenkt mij uw vertrouwen, dat is alles wat ik vraag, en komt bij mij ontbijten; ik zal u daarna de mooiste punten der stad laten zien. Het zal u een heilzame verstrooiing wezen.’

Marcelle was bezig Zeanor in de aangrenzende kamer van haar bovenkleeren te ontdoen en haar te bed te leggen, haar pogende tot kalmte te brengen door de lachende verklaring dat Nourya tegen alle Turksche regeeringsmannen opgewassen was en men in Servië toch niets tegen de zusters kon doen; en terwijl wendde Nourya den blik niet van den prins af, dwongen haar oogen hem de zijne neer te slaan.

‘Uw voorstel is heel vriendelijk,’ antwoordde zij langzaam, ‘maar wij hebben ons niet op reis begeven, met het doel Belgrado te bezichtigen. Mag ik weten met welk recht men ons hier ophoudt?’

Prins Arslan haalde een regeeringstelegram uit den zak en overhandigde haar dit stilzwijgend. Het luidde:

‘Zijne Hoogheid de Grootvizier draagt de Turksche Legatie te Belgrado op, de Servische politie te verzoeken, drie dames in hechtenis te nemen, die, van valsche paspoorten voorzien met trein X uit Constantinopel komen en *onnoembare* plannen koesteren. De Servische politie bewijst daarmee een dienst aan die dames zelve; want zij zijn de slachtoffers en in de

macht van gelukzoekers, die haar trachten op te lichten. In naam der menschheid heeft men tot plicht deze afgedwaalde schapen te redden en tot de veilige kooi der hunnen terug te voeren.'

Nourya reikte hem het papier met een bitteren glimlach over.

'Een aaneenschakeling van leugens!' sprak zij op vasten toon, 'men moet al zeer zwakke wapenen tegen ons bezitten, dat men daartoe zijn toevlucht nam; maar indien gij u waarlijk onze vriend wilt toonen, Effendi, dan verzoek ik u dringend ons thans alleen te laten. Wij zijn afgetobt van vermoeienis.'

Ditmaal vond de jonge man niets anders te doen dan een diepe buiging te maken en zich te verwijderen.

Nourya haastte zich thans het poeder uit haar haar te doen en zich de rimpels van 't gezicht te wasschen, waarna ook zij rust poogde te vinden, wel gevoelende, dat zij al haar krachten noodig zou hebben, om den strijd tegen de kuiperijen der regeering van haar land vol te houden.

Reeds enkele uren later, om negen uur in den ochtend, werd de aanval herhaald. Het was nu de Turksche ambassadeur zelf, die vergezeld van zijn vrouw, een bezoek aan de beide zusters kwam brengen. Ook zij herhaalden haar, dat zij slechts vroegen de vrienden der jonge reizigsters te zijn. Zij poogden haar over te halen bij hen te komen logeeren en toen deze uitnoodiging werd afgeslagen, althans bij hen te komen dineeren.

Nourya zag den gezant recht in de oogen, terwijl zij antwoordde:

'Ik bid u, Effendi, zoek niet langer ons over te halen gebruik van uwe gastvrijheid te maken, hoezeer wij deze onder andere omstandigheden op prijs zouden stellen. Laat ons liever open spel spelen. Wij weten even goed als gij dat het gebouw der legatie als Turkschen bodem wordt beschouwd, dat gij vrij zijt ons daar te laten arresleeren en van uit uw huis naar Stamboul terug te voeren....'

'Maar indien ik u mijn eerewoord gaf, dat dit niet geschieden zal?' viel de diplomaat haar in de rede.

'Dan zou ik u tot mijn leedwezen niet mogen gelooven; want ieder oogenblik kan u een nieuw bevel van de regeering bereiken, dat u noodzaakt harde maatregelen tegen ons te nemen. De Servische politie vrees ik niet, zij kan ons hier ophouden, omdat zij op een dwaalspoor is gebracht, maar

nooit zal de justitie van een land vrouwen uitleveren, die niets hebben misdaan. Ik heb mijn zieke zuster willen redden, door haar over te brengen naar een klimaat dat haar genezen kan. Ziedaar alles! Alleen in Turkije schijnt zoo iets ongeoorloofd. Overal elders wordt het als de natuurlijkste zaak ter wereld beschouwd en Servië zal glimlachen over de eischen van onze regeering, zoodra de waarheid eenmaal bewezen is.'

De ambassadeur wisselde een blik met zijn vrouw en beiden glimlachten, terwijl hij hernam:

'Waart gij niet zoo jong, gij zoudt den toestand minder rooskleurig inzien. Van een misdrijf in den erkenden zin des woords, is, dat spreekt vanzelf, geen sprake. Niemand ter wereld zou de dochters van Ahmed-Pacha in staat achten tot diefstal of moord, of welke laaghartige handelingen dan ook; maar een vlucht uit den harem is een zeer ernstige zaak. Het blijft een ongehoord iets dat een Turksche vrouw haar vaderland verlaat en hier is het bovendien nog eene echtgenoot, die haar man, eene dochter, die haar ouders ontvluchtte. Zoowel die ouders als prins Abdullah eischen u beiden terug en Turkije laat niet met zich spotten. Servië zal zich wel wachten onze regeering tegen zich in het harnas te jagen ter wille van een paar vreemdelingen, het geeft dus vroeg of laat aan de eischen van ons gouvernement toe, al zou het daartoe zijn toevlucht moeten nemen tot eene "vergissing".'

'Ja,' haastte zich de vrouw van den gezant te zeggen, om nog meer kracht bij te zetten aan de woorden van haar man, 'Turkije wil u beiden volstrekt terug hebben, waarschijnlijk om aan een ieder, die uw voorbeeld zou wenschen te volgen te toonen hoe nutteloos dat is. De grootvizier beloofde mijn man zelfs den post van ambassadeur te Berlijn indien hij er in slaagde u rede te doen verstaan. Gij ziet dus hoeveel waarde er aan uw terugkeer wordt gehecht.'

De diplomaat kuchte en wierp zijn onvoorzichtige vrouw een verpletterenden blik toe, doch deze ging voor haar verloren; zij zag Nourya onafgebroken aan en bemerkte eerst zich versproken te hebben, toen deze half spottend ten antwoord gaf:

'Het spijt me voor u, mevrouw, dat ik geen hoop kan schenken op die fraaie promotie. U zult moeten erkennen, dat ik mijzelve de gevaren van een bezoek aan de Turksche legatie niet te ernstig heb voorgesteld. Vergeef mij dan ook mijn vast besluit er geen voet te zetten.'

De gezant gaf zich moeite zijn teleurstelling onder een

glimlach te verbergen. Hij stond op om afscheid te nemen en kuste het jonge meisje de hand.

‘Het valt ons hard onze goede bedoelingen zoo verkeerd uitgelegd te zien,’ sprak hij op allervriendelijksten toon, ‘maar u is nog afgemat van de lange reis en meent daardoor allerwege vijanden te ontdekken, waar gij juist in uw landgenooten hier den hechtsten steun zoudt kunnen vinden. Ik reken dan ook op heden avond, wellicht morgen om te worden begroet als iemand op wiens diensten gij en uwe zuster onvoorwaardelijk rekenen kunt.’

‘Onvoorwaardelijk?’ herhaalde Nourya met nadruk, ‘in dat geval vraag ik daarvan slechts één bewijs en - zoo u mij dat levert, zal ik geen woorden genoeg vinden, om u vergiffenis te vragen voor mijn achterdocht. U is de vertegenwoordiger van ons gouvernement alhier. Wil last geven dat de Servische politie ons nog heden ongemoeid verder laat reizen. Dat ligt in uw macht.’

‘Ja en neen,’ antwoordde haar bezoeker glimlachend, ‘want de vriend die u zou willen helpen, is tevens ambtenaar der Turksche regeering en kan als zoodanig niet lijnrecht tegen haar bevelen in handelen; maar wat hij zonder plichtverzaking doen kan, zal hij niet nalaten.’

Hij en zijne vrouw zeiden het jonge meisje daarop vaarwel en toen zij in hun rijtuig wegreden, bromde de gezant: ‘Het zal zoo gemakkelijk niet gaan als ik mij voorgesteld had. Dat kind is ellendig slim. Ik zal andere middelen moeten beramen om haar in de val te lokken.’

‘Laat mij met Arslan spreken,’ zeide zijne vrouw, ‘hij is jong en bezit een knap uiterlijk. Hij moet dat zottinnetje het hoofd op hol brengen, haar desnoods ten huwelijk vragen, op voorwaarde dat zij onmiddellijk naar Constantinopel terugkeert. In deze zaak van gewicht zijn alle middelen geoorloofd!’

‘Dat geef ik toe; maar was zij slechts een zottinnetje! Dat is zij echter niet!’ en hij zuchtte.

Om twaalf uur keerde inderdaad prins Arslan naar het hotel terug, andermaal de beide zusters en haar reisgenootte verzoekende hem de eer te bewijzen, ten zijnent haar tweede ontbijt te gebruiken en daarna een rit met hem door de stad te doen.

Ofschoon ook thans een weigering volgde, begon hij Nourya op in het oogvallende wijze het hof te maken. Hij stelde zich aan als de ongelukkigste der menschen, blijkbaar door

haar gewantrouwd te worden en zeide haar op diep bewogen toon hoezeer haar moed, haar zelfopofferende toewijding voor het lot harer zieke zuster hem hadden geroerd, hoe nooit te voren een vrouw zulke innige gevoelens van bewondering en eerbied bij hem hadden opgewekt.

‘Wat zegt gij van den Emir als acteur?’ vroeg Nourya, toen hij eindelijk had ingezien zijn langdurig bezoek niet verder te kunnen rekken. ‘Arme man! Het moet niet gemakkelijk zijn *le coup de foudre* te huichelen!’

‘Hij speelde zijn rol waarlijk niet kwaad,’ antwoordde Marcelle lachend, ‘ik kwam zelfs telkens in de verzoeking vol geestdrift in de handen te klappen bij die vertooning.’

Maar Nourya lachte niet. Zij tuurde somber voor zich uit.

‘Wij *moeten* wegkomen van hier!’ zeide zij. ‘Reeds hebben wij een halven dag verspeeld. Mijn vader of prins Abdullah kunnen onderweg zijn naar hier. Wij zijn verloren, als zij ons nog te Belgrado vinden!’

Haar vrees nam nog toe, toen Zeanor dien zelfden middag een hevige koorts kreeg, die haar noodzaakte het bed te houden. De in allerijl ontboden dokter scheen den toestand ernstig te vinden.

‘Er is geen oogenblikkelijk gevaar,’ verklaarde hij, ‘maar uwe zuster is reddeloos verloren, indien zij niet spoedig naar Davos vertrekt, om daar minstens een jaar door te brengen.’

En thans greep het wanhopige meisje den eenigen stroohalm van hoop aan, die haar nog overbleef. De eigenaar van het hotel had zich, vooral van het oogenblik af waarop Zeanor ziek was geworden, vol medelijden en kiesche oplettendheden betoond. Zij wilde een beroep doen op zijn barmhartigheid, hem smeeken haar beiden te redden.

In zijn particulier kantoor deelde zij hem heel haar geschiedenis mede. De man hoorde haar zwijgend aan en zeide ten slotte, met de kracht van een eed:

‘Indien u niet geholpen wordt zal het niet aan mij liggen. Houd moed! Spoedig zal ik u bericht kunnen geven.’

En vol hoop ging zij terug naar haar lieveling.

Tiende hoofdstuk.

De hotelhouder had Nourya terloops gevraagd of ze niemand in Servië kende en zij had moedeloos geantwoord:

‘Niemand die ons zou kunnen bijstaan; eenige maanden geleden ontmoette ik herhaaldelijk gravin Anka Raffalovitz, die te Constantinopel logeerde, maar ik weet zelfs haar adres niet.’

De man had daarop niets geantwoord, er schijnbaar zelfs geen waarde aan gehecht en toch, slechts enkele uren na hun gesprek, om tien uur des avonds, terwijl zij aan Zeanor's legerstede was gezeten, werd er aan de deur geklopt en bracht men haar de visitekaartjes der gravin en van haar echtgenoot, met de boodschap dat zij beneden wachtten en om de eer lieten verzoeken door haar te worden ontvangen.

De zieke richtte zich half overeind. In haar koorts nam alles nog grooter afmetingen aan voor haar moegezweepten geest.

‘Komt men ons weghalen?’ fluisterde zij angstig. ‘O! dood mij dan Nourya, dood mij. Ik *kan* niet weder in de handen vallen van mijn man!’

Teeder boog het jonge meisje zich over haar heen en dwong haar zich weder uit te strekken.

‘Nee het zijn vrienden, Anka en haar man. Zij zullen ons misschien helpen. Wees gerust!’

Ja, gerust! Dat moest haar arme zieke wezen. Zijzelve echter durfde het nog niet te zijn. Het bezoek dier kennissen sprak al te zeer van zelf. Heel Belgrado moest thans het verhaal harer vlucht en arrestatie weten en het was niet meer dan natuurlijk, dat de jonge vrouw, die zij eenige weken achtereen bijna dag aan dag had ontmoet, haar, al was het ook slechts uit nieuwsgierigheid, zou komen zien; zij zou haar waarschijnlijk bij zich ten eten noodigen: maar verder?

Met loome schreden daalde zij de trappen af, om zich naar een der kleine salons van het hotel te begeven. Zij begreep, dat zij opnieuw heel haar geschiedenis zou hebben te vertellen en zij gevoelde zich zóó moe van geest, dat zij terugdeinsde voor de pijn daarvan.

Het was haar te moede, als degenen, die een zwaar

verlies geleden hebben en bij het afwachten der bezoeken van rouwbeklag, telkens opnieuw het verhaal moeten beginnen der laatste oogenblikken van hun dierbaren, die uren hen heilig onder allen, waarvan elke minuut een der fijnste koorden huns harten verscheurde! Maar reeds in de vestibule verdween haar ontmoediging. Onder aan de trap wachtte haar vriendin, die zij toch slechts zoo oppervlakkig had gekend, haar op met uitgebreide armen.

‘Nu zijt gij *mijne* gevangene!’ fluisterde zij, haar omhelsd houdende toe. ‘Gij behoeft mij alleen te zeggen waar gij heen wilt en u blindelings aan onze leiding over te geven en wij zullen u beiden redden.’

‘O! Anka!’ stamelde Nourya snikkend. ‘Het is nieuw leven, dat gij mij brengt.’

‘En toch hadt gij niet eens aan mij gedacht! Moest de hotelhouder uwe zaak bij mij komen bepleiten! Dat kan ik nog niet aanstonds vergeven. Ziet ge, ik wist zeer goed dat gij u hier bevondt, maar de Turksche legatie verspreidde het gerucht van een zware misdaad; de naam van prins Abdollah werd daarbij op even geheimzinnige als sombere wijs gefluisterd; kortom wij geloofden niet anders of uwe zuster had hem vermoord en gij hielpt haar ontvluchten. Onder zulke omstandigheden konden wij moeielijk tot u gaan, ten minste zoo oordeelde mijn echtgenoot; maar nu wij de zoo hoogst eenvoudige waarheid weten, zijn wij hier, om u beiden te dienen uit al onze macht. Laat ons echter eene kamer binnegaan en vergun mij u aan mijn man voor te stellen.’

En het betooverende Servische vrouwtje lachte haar zoo zonnig toe; het gelaat van haar echtgenoot boezemde zulk een vertrouwen in door zijn open blik en edele trekken, dat de arme opgezweepte vogel plotseling de rust weervond en aan de redding van haar zuster geloofde.

Twee uur lang bleef het drietal in gesprek gewikkeld met elkander.

Toen namen Nourya's vrienden afscheid van haar met het ééne woordje: ‘Morgen!’ Jubelend betrad Nourya Zeanor's kamer.

‘O! liefste, liefste!’ riep zij uit, zich op de knieën voor het bed werpende. ‘Wij hebben hulp gekregen. Morgen vertrekken wij van hier.... als je ten minste tracht beter te zijn!’ volgde er aarzelend op.

‘Levend of dood; ik wil van hier vertrekken!’ antwoordde

de jonge vrouw met koortsachtig vuur. ‘O! Nourya, als ik slechts dit land achter mij heb liggen, zal ik beter worden; niet eer! En, lieveling, wees niet bang dat je last van mij zult hebben op reis; ik kan alles dragen, zoolang ik het vooruitzicht op redding heb. Stel ons vertrek geen uur zelfs voor mij uit.’

‘Neen dat beloof ik je,’ antwoordde de jongste zuster beslist. ‘Ik weet wat het voor je zou beteekenen, indien wij in het gezicht van de haven schipbreuk leden. Beter nog, hoezeer ik je ook liefheb, je te zien sterven onderweg; maar dat zal niet gebeuren; Allah is groot en Hij kent de zuiverheid mijner bedoelingen. Trouwens het is geen verre reis die ik van je krachten vergen zal. Wij moeten slechts Oostenrijk bereiken. Ook onze vrienden verzekeren mij, dat wij daar niets meer te vreezen hebben en zij zweren mij dat wij er heen zullen worden gebracht. Wij hebben slechts op hen te vertrouwen, onder geen voorwendsel met den Emir of iemand onzer legatie uit te gaan en het uur af te wachten, waarop zij zullen kunnen handelen. Onze vlucht is op morgen bepaald; zij konden echter nog niet zeggen wanneer of hoe.’

Zeanor drukte de handen harer zuster tegen haar gelaat.

‘Allah is goed!’ fluisterde zij, ‘goed zelfs mij wederom op het ziekbed te werpen. Daarvoor wordt mij eene verdere ontmoeting met de Turken hier bespaard. Je weet niet wat het mij is, met mijne door lichaamszwakte nagenoeg verdwenen zelfbeheersching, de allerliefste woorden dier lieden te moeten aanhooren, terwijl ik voortdurend bedenk hoe zij ons slechts zoeken te verraden en aan onze vijanden over te leveren, niet omdat wij iets tegen hen hebben misdaan, maar om zelf een hooger post te bemachtigen, zooals die Hanum zich in haar domheid ontvallen liet. Ik zou dan willen sterven, om voor altijd te verdwijnen van een aarde, waar men zulke leelijke dingen ziet.’

‘Als je mij daar straks naar beneden had kunnen vergezellen, zou je hebben willen leven, al was het slechts om de reine vreugde te smaken zulke edele karakters te ontmoeten als onze Servische vrienden. Komaan, nu nog eenmaal ingenomen en dan beproefd te slapen, om krachten voor den dag van morgen op te doen.’

‘Morgen!’ het was het ééne woord, dat voortdurend in Nourya's ooren bleef weerklinken, zelfs toen zij eindelijk tegen middernacht in slaap viel.

Morgen, morgen! zou het nog tijd zijn? Waarschijnlijk; maar daarna ook niet meer.

Ahmed Pacha en haar schoonbroeder zouden aanvankelijk vertrouwen op de macht van den Grootvizier. Er moest voor hun trots en de eer der familie veel aan gelegen zijn de zaak zooveel mogelijk geheim te houden en zoolang zij zelf te Constantinopel bleven en schijnbaar rustig hun werk aan het Ministerie volbrachten, zou men niets gelooven van hetgeen misschien hier of daar gefluisterd werd. Maar eerst als de Turksche legatie te Belgrado buiten machte mocht blijken de vluchtelingen terug te voeren, zou een van beide heeren overkomen en dan was alle hoop voorbij. De Servische politie zou een vader, een echtgenoot steunen, al was laatstgenoemde ook de beul zijner vrouw geweest.

Reeds vroegtijdig den volgenden ochtend, stond het jonge meisje op en maakte zij met Marcelle de valiezen gereed, met uitzondering van Zeanor's nachtkleederen; want de zieke moest ongestoord blijven liggen tot het laatste oogenblik toe.

Toch werd het half tien voordat zij iets vernamen, dat haar het bewijs leverde niet vergeten te worden door haar nieuwe vrienden. Van dat oogenblik af ontving Nourya een reeks van allerliefste bezoeken. Het was alsof gravin Raffalovitz haar de bloem der Belgradosche wereld toezond om haar den tijd te korten en haar den indruk te geven dat zij zich in een geheel bevriende omgeving bevond.

Het trof haar diep te zien hoe al deze onbekenden wier naam zij voor het eerst door hun visitekaartjes had vernomen, zonder de geringste nieuwsgierigheid aan den dag te leggen herhaalden: 'Houd goeden moed! Er wordt voor u gearbeid, over u gewaakt. Wij mogen niets zeggen; maar uwe vrijheid is nabij!'

Maar de uren verstreken en van Anka Raffalovitz geen spoor. Zij begreep wel dat dit feit waarschijnlijk toe te schrijven viel aan haar pogingen tot het welslagen der beraamde ontvluchting; maar toch zou het haar rust hebben geschonken uit den mond dier trouwe vriendin te vernemen, dat haar plannen vorderden. Zou die reis waarlijk nog op heden bepaald blijven?

Zij was hoe langer hoe gejaagder geworden. Zelfs het uitblijven van een morgenbezoek der vrouw van den Turkschen gezant scheen haar thans een slecht teeken, een bewijs dat men van die zijde den moed opgegeven had en dat haar

vader of prins Abdullah in aantocht kon zijn. Zij zat bij Zeanor's bed, vol wanhoop gadeslaande hoe de koorts haar zuster nog altijd niet verliet, toen men haar kwam verwittigen dat er eene dame was, die haar verlangde te zien. Het visitekaartje dat men haar overhandigde, droeg een haar onbekenden naam.

Het sloeg juist twee uur, toen Nourya de kamer binnentrad, waar hare bezoekerster haar opwachtte. Welk een beeldschoon gelaat, welke heerlijke, open oogen straalden haar tegen! Zij had die sierlijk gekleede vrouw nooit te voren gezien en toch stak deze haar de beide handen toe en zeide:

‘Ik kom u, namens Anka, zeggen dat alles op heden avond bepaald is.’

‘Pas van avond?’ vroeg het jonge meisje teleurgesteld en bevreesd.

‘Het was onmogelijk op klaarlichten dag, wij hebben alles grondig overlegd en slechts dit middel gevonden, maar het zal dan ook slagen, dat beloof ik u. Graaf Raffalovitz was heden morgen aan den trein. Er kwam niemand mede aan die uw vlucht zou kunnen bemoeilijken en aangezien - in geval uw bloedverwanten overkomen, - dezen natuurlijk met den nachttrein Stamboul hebben verlaten, zijt gij volkomen veilig tot morgen ochtend vroeg. Maar tegen dien tijd hebt gij Belgrado ver achter u liggen.’

‘O! Mevrouw, wat zijt gij goed mij dat te komen mededeelen!’ riep Nourya uit, haar hand kussende.

‘Niet beter dan al mijn vrienden,’ verzekerde de jonge vrouw glimlachend. ‘Ik kan u verklaren, dat gij een gansche lijfwacht van getrouwen om u heen hebt hier. Gij zult het bemerken, zoo gij mijn raad wilt op volgen en van avond aan de table d'hôte eet. Al de heeren die uw zaak dienen, zullen daar aanzitten met u en ook daarna in de rook- en leeszaal blijven, om gereed te staan u te beschermen, indien zulks noodig mocht zijn. Het zijn mannen van geboorte of invloed. Zij zullen niet toelaten, dat de Turken hier met de gastvrijheid van Servië spelen.’

‘Ik kan waarlijk geen woorden vinden voor mijn dankbaarheid!’ stamelde Nourya.

‘Dat is ook onnoodig. Wij beschouwen dit als een eerezaak, kindlief en.... ik mag u niet verbergen, dat onze voorzorgen niet overbodig zijn. Aan uwe legatie is men *verwoed* over de weinige vorderingen, die men gemaakt heeft.

Men zal nog heden alles beproeven, om u in handen te krijgen. Ik kom dan ook met een ernstige waarschuwing tot u.'

'Waarom ik blindelings gehoorzamen zal, mevrouw. Mijn hart zegt mij dat ik u vertrouwen kan.'

'Luister dan. Gij zult heden middag het bezoek krijgen van prins Arslan.'

'Ik zal den Emir niet ontvangen!' riep het jonge meisje uit.

'Integendeel ge moet hem zelfs met groote vriendelijkheid welkom heeten; maar laat u onder geen enkele voorwaarde overhalen hem buitenshuis te volgen. Hij is met zijn chef, den ambassadeur, overeengekomen u onder het een of ander voorwendsel te bewegen hem te vergezellen op een rit. Wanneer zijn bezoek u wordt aangekondigd, werp dan slechts een blik uit het venster en gij zult een gesloten rijtuig zien staan, bespannen met twee zwarte arabische paarden. Heel Belgrado bezit geen span, dat bij deze sneldravers vergeleken kan worden. Zoodra gij in dat rijtuig zoudt plaats nemen, zou de Emir u naar de Turksche legatie voeren, van waar men u met den eersten trein den beste naar Constantinopel overbrengen zou. Uw vijanden rekenen er op, dat uwe zuster ziek en zwak als zij is, zich zoodra zij hier alleen was achtergebleven zonder u, toe zou geven en alle weerstandsvermogen hebben verloren.'

'Welk een onedel plan!' zeide Nourya.

'Ja; maar gij zijt er tegen gewaarschuwd, dus behoeft gij niet in dien val te loopen. Nog één ding. Arslan Effendi zal zich beleedigd voelen en daardoor gevaarlijk worden, zoo gij hem door uwe weigering den indruk geeft, dat gij hem doorziet. Speel dus, hoeveel het u ook kosten moge, comedie. Houd u, als verhinderde alleen bezorgdheid voor uwe zuster u uit te gaan; geef hem den indruk dat, ook al zou hij u thans de zoo vurig verlangde toestemming bezorgen uw reis te vervolgen, de prinses daartoe in de eerste dagen niet in staat zou zijn; dat zal deze lieden, die niet door slimheid uitblinken, de zekerheid verstrekken, dat er voor geen ontkomen uit dit hotel te vreezen is en dat het voorloopig niet bewaakt behoeft te worden. Maar dat is niet alles! Gij moet hem zeggen meer en meer door angst te worden verteerd en in hem alleen nog een vriend te zien, op zijn bijstand te zullen rekenen, den dag waarop uwe zuster weer op kan staan. Gij moet hem vergiffenis vragen voor allen vroegeren twijfel aan zijn goede bedoelingen en er bijvoegen, dat gij

voortaan uw lot en dat van uw dierbare zieke uitsluitend in zijn handen stelt. In dat geval hebt gij hem ontwapend, zal hij heengaan met het blijde bewustzijn zeker te kunnen wezen van zijn prooi. Wilt gij aldus handelen? Het is de eenige weg, of ik zou u dien niet voorgesteld hebben.'

'Ik beloof u, het zal geschieden, mevrouw. Ik zie zelf in hoe noodzakelijk het is.'

Op dat oogenblik tikte men aan de deur en kwam de hotelhouder zelf Nourya mededeelen, dat prins Arslan verzocht bij haar toegelaten te worden en haar in een ander vertrek wachtte.

'Het kwam mij onnoodig voor hem te zeggen dat u bezoek had,' zeide de eigenaar glimlachend.

'Volkomen onnoodig,' sprak de jonge vrouw haastig, 'ik ga vertrekken, kom mede!' Zij geleidde Nourya aan de hand naar het venster en toonde haar zwijgend een gesloten rijtuig, bespannen met twee vurige arabische paarden. Daarna omhelsde zij haar en verdween.

'Kent u mevrouw Cantakris?' vroeg het jonge meisje aan den hotelhouder, die zich nog in het vertrek bevond.

'Cantakris?' herhaalde hij. 'Nooit te voren heb ik dien naam gehoord en toch meen ik heel Belgrado te kennen.'

Nourya toonde hem het kaartje harer bezoeker. 'Zoo heette de dame die mij daar juist verlaten heeft.'

'Zij!' riep de man glimlachend uit. 'Evenmin als ik. Zij heeft er zeker haar reden voor haar waren naam verborgen te houden. Neen u behoeft niet te verbleeken. In heel de stad, ja misschien zelfs in heel het land, is geen vrouw te vinden, die in haar schaduw kan staan. Zij is een engel in menschelijke gedaante, altijd tot helpen van alle ongelukkigen bereid, al heet zij ook niet Cantakris.'

Thans volkomen gerustgesteld, begaf het jonge meisje zich tot den prins en een half uur later verliet deze haar met hoog opgestreken knevels en stralend gelaat, om den ambassadeur zijn succes te gaan melden. Wel is waar was prinses Abdullah zoo ziek, dat haar zuster niet durfde uitgaan; maar de beide vluchtelingen rekenden nog slechts op hem en reeds indien de koorts der kranke den volgenden dag afnam, zou Nourya hem zonder argwaan vergezellen.

'Stel u voor welk laaghartig middel men had bedacht mij daartoe over te halen,' zeide 'zijne weerlooze prooi', zooals de jonge Turksche diplomaat haar reeds noemde - nadat

zij van haar beide bezoeken aan Marcelle had verteld. ‘Hij kwam mij afhalen om mij te brengen naar professor Zoaffsky een evenknie van Koch, die reeds duizenden borstlijders had genezen. Hij verleende alleen consulten aan huis, daarom moest ik hem persoonlijk omtrent den toestand mijner zuster gaan raadplegen. Zonder de waarschuwing dier lieve geheimzinnige vrouw, zou ik zeer zeker hebben toegegeven en toch verzekerde de hotelhouder mij daar juist, dat er nooit ook slechts een dokter, veel minder een professor van dien naam in de stad heeft gewoond. Hij liet mij het adresboek nazien. Heeft men ooit van wreed er, eerloozer valstrik gehoord?’

Dien avond at Nourya opzettelijk aan de table d'hôte en vond daar inderdaad de mannen en broeders harer Servische vriendinnen bijeen. Ze schenen daar slechts bij toeval gekomen, maar twee hunner, die naast haar zaten, fluisterden haar toe dat het vertrek op twee uur in den nacht bepaald was. Zij stonden niet in voor den volgenden dag; aan de Turksche legatie was een telegram ontvangen dat Ahmed Pacha, het wachten moede, zich op weg naar Belgrado bevond.

‘Wij zullen te twee uur gereed zijn!’ verzekerde het jonge meisje.

Maar toen zij weder boven kwam, voelde zij haar hart breken. Zeanor's koorts was, na haar enkele uren verlaten te hebben teruggekeerd, en de ongelukkige vroeg zich af of zij haar zuster niet zou dooden met die vlucht.

Zij wachtte tot één uur, toen boog zij zich over de jonge vrouw en fluisterde:

‘Je bent heel ziek, liefste, en de winternacht is ijskoud. Onze vrienden zullen over een uur gereed zijn; maar zouden wij niet beter doen te wachten tot die ellendige koorts je verlaten heeft?’

Met inspanning van al haar krachten richtte de lijdere zich overeind. Haar oogen flikkerden.

‘Neen, vertrekken! vertrekken tot elken prijs!’ riep zij uit. ‘Help mij aankleeden!’

Haar beide reisgenooten slaagden daarin met de grootste inspanning. Zeanor hoestte en de zakdoek dien zij aan de lippen bracht kleurde zich rood. Twintigmaal stond Nourya op het punt zich naast haar op de knieën te werpen, haar te smeeken medelijden met zichzelf en haar te hebben, liever te leven in gevangenschap, dan op weg naar de vrijheid te sterven; doch dan verrees Abdullah's afzichtelijk ge-

laat weer voor haar en zag zij in dat zelfs het verhaasten van Zeanor's dood minder wreed zou zijn dan het lot, dat haar in handen van dien vertoornden man wachtte.

Om klokslag twee uur werd er aan haar deur geklopt. Het was graaf Raffalovitz, die haar zwijgend de hand drukte en een wenk gaf hem te volgen.

Gangen, trappen en voorhuis waren als uitgestorven. Op straat zag men niemand.

‘Wil mij den arm geven, prinses,’ zeide haar gids zich tot Zeanor wendende, ‘het rijtuig wacht ons veiligheidshalve in een andere straat op. Leun gerust op mij. Het doet mij zooveel leed dit van uw krachten te moeten vergen.’

‘O! het gaat heel goed; werkelijk!’ hijgde Zeanor, ‘als ik slechts op u mag steunen!’

Eindelijk was het rijtuig bereikt. Op den bok herkende Nourya twee harer dischgenooten uit het hotel. De graaf nam bij het drietal plaats en voort ging het, eerst in gewonen draf, zoolang men zich nog in de stad bevond; maar eenmaal buiten, snelde men in wilde vaart over besneeuwde vlakten, door bosschen en langs met ijs bedekte wateren, tot men eindelijk een landgoed bereikte, waar de vluchtelingen door de beminnelijke ‘mevrouw Cantakris’ werden ontvangen. Het geluk dat zich thans van beide zusters meester maakte, was zoo groot, dat zelfs de zieke zich voelde herleven.

‘Ik zal morgen verder kunnen,’ verzekerde zij, ‘ik voel het.’

‘Daar willen wij niet van hooren,’ antwoordde haar gastvrouw, de armen teeder om die geknakte bloem heenslaande, gij zijt hier volkomen veilig en blijft hier uitrusten, tot uwe krachten geheel en al zijn wedergekeerd. Neen, zie mij zoo verschrikt niet aan; ga u niet verbeelden slechts van gevangenis te hebben verwisseld. Het eenige wat ik van u verlang, en dat wenschen *al* uw Servische vrienden, is dat gij ons toe zult staan u een of twee dagen op deze stille, afgelegen bezitting te verzorgen en weer op te kweeken. Gij moogt niet stervend de Save overtrekken en in Oostenrijk aankomen.’

Nog voor zij had uitgesproken, had zij reeds de overwinning behaald. Na de bittere koude van den nachtelijken rit was het onbeschrijfelijk zoet zich hier veilig te weten in dat goed verwarmde en verlichte huis, zich omringd te zien van vrienden, wien niets te veel was geweest, om twee onbekende, verlaten jonge vrouwen aan machtige vijanden te ontrukken.

Zij sliepen dan ook volkomen gerust in onder dat gezegende dak, om eerst laat op den volgenden dag te ontwaken.

Zeanor's koorts had haar nog niet verlaten, en steeds meer gevoelde zij haar groote lichaamszwakte. Men verbood haar dan ook op te staan en van uur tot uur werd haar het een of andere versterkende middel toegediend.

‘Bedenk dat het u kracht zal geven voor de reis,’ zeide hare gastvrouw steeds, als zij bemerkte hoeveel moeite het der arme zieke kostte haar goedheid niet door een weigering te bedroeven.

Nourya en Marcelle waren intusschen om beurten in gezelschap van hunne vrienden en moesten erkennen dat zij in geen aangenamer omgeving Zeanor's herstel hadden kunnen afwachten. Zooveel ongekunstelde hartelijkheid hadden zij hun leven lang niet ontmoet en daarbij was het waar wat graaf Raffalovitz zeide:

‘Elken dag die er verloopt verminderen de gevaren. Men heeft mij doen weten dat men reeds heden morgen uw vlucht heeft ontdekt. Prins Arslan kwam in zijn nieuwe hoedanigheid van verdediger der verdrukte onschuld tegen tien uur naar den toestand der zieke vernemen, in de hoop u tevens over te halen ditmaal den *grooten professor Niemand* te raadplegen. Ondanks al zijn verlangen u van dienst te zijn, kon de hotelhouder de waarheid niet verbergen, dat gij in den loop van den nacht op onverklaarbare wijze het hotel verlaten hadt. Hij hield vol niets gehoord of gezien te hebben en de mogelijkheid van zulk een vlucht niet te begrijpen. De beminnelijke Emir was buiten zichzelf van woede. Hij vloekte en schold iedereen uit en voorspelde den eigenaar, dat geen Turk ooit meer zijn drempel zou overschrijden. Daarna reed hij in allerijl weg, om een half uur later met den gezant terug te keeren. Maar ook deze werd, ondanks zijn bedreigingen, niet wijzer. Hij eischte dat men hem de kamers zou toonen, waar gij in hadt vertoefd en meer dan een uur snuffelden beiden daar als echte speurhonden rond, zonder iets te vinden, dat hun een leidraad geven kon. Zij seinden naar alle grensplaatsen, telephoneerden telkens opnieuw aan de politie en aangezien zij geen enkel spoor van u hebben ontdekt, zullen zij wel tot de slotsom moeten komen, dat gij de grenzen reeds overgetrokken zijt. Laat daarover nog slechts eenige dagen verlopen en zij geven de zaak als onherroepelijk verloren op. Uw ongelukkige ambassadeur zal zijn post te Berlijn

en de Emir waarschijnlijk het een of ander ridderkruis in diamanten en het geloof in zijn onweerstaanbaarheid verspeeld hebben!’

Heel die eerste dag, een Zaterdag, verliep zoo vreedzaam mogelijk. Dat was ook het geval met den Zondag en den Maandag; maar de Turksche legatie had zich zoo spoedig niet gewonnen willen geven, vooral nu de vader der vluchtelingen aangekomen was en men door hem niet van gebrek aan ijver te Constantinopel beschuldigd wilde worden. De geheime politie van Servië werd aan het werk gezet en deze stelde onmiddellijk een onderzoek in naar de personen, welke de zusters in het hotel hadden ontmoet.

Het was op Dinsdagmorgen tegen twaalf uur, dat Raffalovitz op eens kwam binnensnellen met een telegram, meldende dat de wijkplaats was ontdekt en de heeren der legatie vergezeld van politie over vier uur daar zouden zijn. Ofschoon Zeanor nog steeds de koorts had en afgrijselijk hoestte, moest zij naar een in allerijl ingespannen rijtuig worden gedragen, terwijl de gastvrouw alleen haar zou vergezellen; Nourya en Marcelle, de laatste als officier vermomd, zouden een anderen weg kiezen, om elkander in Oostenrijk weer te vinden.

Het was een hartverscheurend afscheid, gelukkig echter slechts zeer kort daar de minuten hier geteld waren. Een laatste omhelzing, enkele woorden van onvergetelijke dankbaarheid voor den graaf, die het drietal met zooveel toewijding had omringd, en de rijtuigen zetten zich in beweging.

Weldra had Nourya de coupé uit het oog verloren, die haar zuster medevoerde en voort ging het andermaal over witte onafzienbare vlakten.

De grenzen waren betrekkelijk nabij. Men kon ze echter niet in de streek, waar het landgoed lag, over trekken; want het sprak van zelf, dat de telegraaf er zorg voor had gedragen aldaar speciaal toezicht te doen houden. Men moest dus langs vele omwegen langs een binnenweg het doel bereiken.

Deze tocht duurde heel den Woensdag en ook den Donderdag voort; telkens werd de nacht doorgebracht op de een of andere Servische buitenplaats, waar thans onbekende eigenaren dezelfde treffende gastvrijheid verleenden als ‘mevrouw Cantakris’. Hier werden dan nieuwe paarden verschaft en werd uitgerust.

Eindelijk op Vrijdagmorgen, vernam Nourya dat de ontvangen berichten het noodzakelijk maakten de geheele route

te veranderen. Men was aan de Turksche legatie overtuigd, dat men per rijtuig de grenzen zou overtrekken men moest haar misleiden en thans naar Belgrado terugkeeren, om aldaar onder een nieuwe vermomming den trein naar Agram te nemen. Om het plan nog onwaarschijnlijker van vermetelheid te maken, stapte men in aan hetzelfde station, waar de Servische politie de reizigers had gedwongen uit te stappen. Ditmaal lette men zelfs niet op Marcelle en haar gezellin, en ook aan de Oostenrijksche grenzen werd haar geen enkele vraag gedaan.

Hier eerst namen zij afscheid van de drie laatste vrienden, die haar vergezeld hadden.

‘Gij zijt thans gered,’ fluisterde een hunner Nourya nog toe, ‘over vier uur, te Agram, zult gij weten of ook uw zuster daarin heeft mogen slagen. Ziet gij haar daar niet, dan zult gij vrienden vinden, die u zullen herbergen tot zij zich bij u heeft gevoegd. Vaarwel!’

Het jonge meisje kon slechts sprakeloos de haar toegestoken handen drukken. Daarna vertrok de trein.

Vier uren! Hoe kort schijnbaar, maar welk een eeuw voor haar onzekerheid! Zij zat zwijgend en ineengedoken, heel den tijd, zonder iets te zien, iets te hooren; de oogen strak op het in haar handen vastgeklemd horloge gevestigd en toch zóó blind voor het omkruipen der wijzers, dat Marcelle haar ten slotte uit haar verdooving moest wekken, met den uitroep:

‘Agram!’

Zij sprong overeind, boog zich uit het portierenvenster en wankelde. Daarginds op het perron ontdekte zij Zeanor, die leunende op den arm harer vriendin, op den trein toeliep om zelf in te stijgen.

En nu voor het eerst, nu zij zeker was van het behoud harer dierbare, begaf haar alle geestkracht, zonk zij op haar bank terug, buiten machte haar zuster te gemoet te gaan.

Elfde hoofdstuk.

Ahmed Pacha was naar Constantinopel teruggekeerd; maar had den moed gemist zich regelrecht naar den harem te begeven. Hij zat uren achtereen in de eenzaamheid van zijn

studeervertrek, het hoofd op de borst gebogen en de ziel van bittere gedachten vervuld.

Zijn leven beschouwde hij als verwoest. Zeanor en Nourya hadden zijn trots en vreugde uitgemaakt. De laatste vooral had hem uren achtereen in den huiselijken kring kunnen weerhouden door haar schitterend verstand, haar groote belezenheid en nu hadden beiden oneer gebracht over zijn naam, hem voor altijd verlaten! Zij waren buiten zijn bereik gekomen. Van het oogenblik af waarop hij bericht ontvangen had van haar aankomst in Oostenrijk, had hij geweten dat alles verloren was. Geen groote mogendheid zou zich ontzien gastvrijheid te verleenen aan twee Turksche vrouwen, die volgens de zeden van dat vreemde land volkomen gewettigd waren tot den genomen stap.

Neen, wat er ook in zijn vaderhart mocht omgaan, hij was veroordeeld voortaan werkeloos te blijven, zijn ongeluk zoo goed mogelijk te dragen.

Hij had niet gehoord dat er verscheidene malen aan zijn deur geklopt was, thans werd de deur van het vertrek behoedzaam geopend en een bediende trad binnen.

‘Effendi, de hanum prinses verzoekt den Effendi te mogen spreken.’

Ahmed Pacha knikte toestemmend en richtte zich uit zijn armstoel op. Hij had deze ontmoeting kunnen uitstellen, te vermijden was zij niet. Beter dan maar zich spoedig van die taak te kwijten en daarna.... daarna zou de beker met alsem tot op den bodem geledigd zijn.

Met loome schreden verliet hij den Salemlék en betrad hij den harem. In de façade vond hij alleen de koranlezeressen en de Chilta's. Hij beantwoordde haar diepen groet met een handgebaar en begaf zich naar de eerste verdieping. Boven aan de trap zag hij zijne vrouw staan, zeer bleek maar met een ongekend vuur in de oogen. Zij stak hem de hand toe, die hij kustte en daarna gingen beiden de zitkamer binnen.

‘Geen tijding, niet waar?’ vroeg zij, staande blijvende terwijl hij in een armstoel neerzank.

‘Geen andere dan die, welke ik u mededeelde in den brief, die u gisteravond of heden morgen moet hebben bereikt. Zij vonden elkaar te Agram weer en vervolgden haar reis in de richting van Italië. Mijn tocht is vruchteloos geweest. Ik kon niet langer te Belgrado blijven, na dit te hebben ingezien. De heeren onzer legatie daar brachten mij buiten mijzelfen

door hun taktlooze vertroosting. Indien zij niet de grootste domooren onzer gansche diplomatie waren geweest, zou ik mijn kinderen niet voor altijd hebben verloren, ware alles nog te sussen geweest. O! die kinderen, die kinderen! Hoezeer heb ik ze niet liefgehad! En aldus door haar beloond te worden voor al mijn teederheid, al de zorgen, die ik aan beider opvoeding besteedde! Maar reeds rust Allah's hand op haar. Zeanor, voor wie Nourya al haar plichten, al haar jonkvrouwelijke kieschheid in het aangezicht sloeg, is onherroepelijk verloren; de dokter, die haar te Belgrado behandelde, heeft het mij ronduit verklaard. Haar zuster zal haar onder haar oogen zien wegsterven en alleen achterblijven, volkomen verlaten, zonder vaderland, na alles aan haar ten offer te hebben gebracht. De straf zal zwaar maar rechtvaardig zijn.'

Djalah naderde haar echtgenoot en legde haar hand op zijn schouder.

'Verheugt de vader dier beide kinderen zich daarover?' vroeg zij met toonlooze stem.

Er ging eene rilling door het lichaam van den ongelukkige. Hij bedekte het gelaat met de handen.

'Verheugt gij u over het lijden dat haar wacht?' herhaalde zij nog eens.

'Zij hebben het verdiend. Is dat ook niet uwe meening, Djalah?'

'Neen!' antwoordde zij, 'al hebben zij mij nog dieper getroffen dan u. Ik bezat niets dan mijne dochter. Nu zij is heengegaan houd ik niets over, terwijl gij uwe betrekking, de wereld, uw zoontjes.... de andere vrouwen hebt. Maar toch bid ik Allah zacht met beiden te handelen, zal haar droefheid, zelfs op zoo verren afstand, de mijne zijn.'

De ineengedoken man hief het hoofd op en zag haar aan.

'Daartoe moet men een moederhart bezitten,' zeide hij, 'dat kan geen vader doen. Alles, alles zou ik kunnen vergeven.... maar dat zij mij met schande hebben overdekt, dat nooit!'

'Wat heden schande heet in de oogen der Turken, zal het over een halve eeuw niet meer zijn,' hernam de prinses tegenover hem plaats nemende en den blik onafgebroken op hem gevestigd houdende. 'Ik weet niet of onze kinderen de pioniersters zullen zijn van een nieuwen staat van zaken; maar ik ben overtuigd dat het weldra gedaan zal zijn met onze hedendaagsche zeden en dat de dag van bevrijding

onzer vrouwen nabij is. Die gedachte hielp mij mijne droefheid dragen; want met het aanbreken van dat nieuwe morgenrood, zal de daad van Nourya en Zeanor evenzeer bewondering afdwingen als men er thans een misdaad van maakt.’

‘Wordt gij dan ook al een rebel?’ vroeg Ahmed Pacha met een zwakken glimlach, ‘strekt uwe moederliefde zich zóó ver uit?’

Zijne vrouw hief haar mooi, nog zoo jong gelaat omhoog, en als in een visioen sprak zij:

‘Neen, het is geen moederliefde, die mij spreken doet; het is de vrouw in mij, die ontwaakt. Overal in Europa verwerven mijne zusteren nieuwe rechten; onder den Islam alleen is de vrouw eene slavin gebleven, maar ook zij zal geen weerstand kunnen bieden aan den stroom van den tijd, ook zij zal de ketenen afschudden. De dag der verlossing nadert voor haar.’

‘Djalah, gij weet niet wat gij zegt!’

‘Weet ik dat niet?’ vroeg zij. ‘Meent gij waarlijk, Ahmed, dat mijn oogen gesloten bleven omdat ik zweeg? Eeuw op eeuw, zoolang men zich gebogen heeft voor het woord van den Profet, is elke Muzelman onder de zon een misdadiger geweest ten opzichte van de vrouw. Wat doet gij met haar, die gij uw harem binnenvoert? Zij heeft u nooit te voren gekend, dat is zoo; maar zij is jong, heel haar hart dorst naar liefde en gij doet haar voor een wijle gelooven, dat gij haar bemint. Is het wonder dat zij u heel haar gemoedsleven schenkt, dat zij in aanbidding voor u zou willen neerknielen? En dan.... dan, als gij verzadigd van haar schoonheid zijt, bedenkt gij niet dat de liefde uwer vrouw jaar op jaar dieper wortels schiet, bekommert gij u niet om wat zij daaronder mag gevoelen, en neemt gij een andere vrouw en weer een andere, of wel gij keert voor een afwisseling terug naar die, welke gij reeds bezat. En die vrouw, die u liefhad, die u als een godheid vereerde, moet dat zwijgend dragen, het goedkeuren zelfs. Zij moet uwe kinderen, de kinderen der anderen, in haar onmiddellijke nabijheid zien opgroeien, uwe liefkoozingen zien ontvangen. Indien haar zieleven ontwikkeld is, zal zij het aanschouwen dat geen gaven van geest of hart voor u meetellen, dat het slechts het vleesch is, wat u bekoort, want zij zal zien hoe gij vrouwen tot u neemt, zóó dom, zóó kleinzielig dat zij zich telkens in haar bijzijn zal schamen voor u, indien zij u niet kan leren minachten...’

‘Djalah!’ Het was hem als had de Sfinx der vlakke van Gizeh opeens de lippen ontsloten.

‘En uwe dochters,’ hernam zij onverstoortbaar in haar trotschen wrok; de wrok in twintig jaren lijdens aangegroeid tot een wereld van verontwaardiging. ‘Wat doet gij Turken, gij Egyptenaren, gij allen die u kromt voor de wetten van den Islam, met haar aan wie gij het leven schenkt? Is het uw wensch, uw streven dat bestaan gelukkig te maken? O! zeker, zoolang zij kinderen zijn, overlaadt gij ze met geschenken; maar als zij volwassen zijn, als het teer jonkvrouwelijk gemoed eener Zeanor droomen begint te koesteren, rein als het eerste morgenlicht, zoekt gij dan een man voor haar uit in staat deze droomen te eerbiedigen, die haar althans een schijngeluk zal weten te geven? Of vraagt gij uzelf af, wie onder haar pretendentes den mooisten naam draagt, den hoogsten titel voert, het grootste vermogen, den meesten invloed bezit? Geloof gij een oogenblik dat iets van dat alles in staat is uw kind meer vreugde te schenken?’

‘Neen, het is u te doen om meer aanzien te geven aan uw huis, uw eigen hoogmoed te bevredigen; indien men het zelf niet ver in de wereld heeft gebracht, eigen positie te verbeteren. En daaraan offert gij uw kind op, uw dochter wier onschuld u even heilig moest zijn geweest als een bladzijde uit den Koran. De man voor wien gij haar bestemde is een verdierlijkt wezen; gijzelf zoudt hem niet tot vriend willen hebben; maar in zijn armen werpt gij uw dochter, een blanke duif voor den vuilen reiger. In het Westen schijnt dergelijk misdrijf ook nu en dan voor te komen, maar daar heeft de vrouw meer verstrooiingen, heeft zij zooveel dat haar troosten kan. Bij ons niets, niets dan het leven in den harem van een Abdullah, het leven naast vrouwen, te min om aan te worden gezien en die hij toch tot haar gelijken heeft gemaakt!’

‘Waarom noemt gij Abdullah telkens?’ vroeg Ahmed Pacha op toornigen toon.

‘Omdat ik u van niets anders spreek dan van den zedelijken moord op Zeanor gepleegd. Zij heeft ons als een bloeiende rozeknop verlaten. Wat liet hij van haar over binnen anderhalf jaar tijds? Eene stervende, verklaart gij zelf. Is het wonder, dat Nourya met haar open blik de oorzaak van het lijden van haar zuster inzag; is het onvergeeflijk dat zij haar poogde te redden. Ik ook, ik heb mijn kind verloren; maar mijn hart zegent haar en ik zal hooger dan ooit

het hoofd oprichten, want ik zie er geen schande in de moeder eener jonge heldin te zijn.'

Haar pleidooi, het zelfverwilt, dat haar woorden bij hem hadden doen oprijzen, troffen hem dermate, dat de sterke man plotseling het gelaat in de handen verborg en uitsnikte:

'Mijne kinderen, mijne arme kinderen!'

De aanblik zijner tranen brak het hart der fiere vrouw tegenover hem. Hij, de krachtige, de altijd zoo luchthartige man weende! En dat over eigen schuld! Zij rees overeind en snakte naar adem. Toen verdween op eens de trots, die haar twintig jaren van vernedering onder den koningsmantel van ongevoeligheid had doen dragen en zich naast hem op de knieën latende vallen, streefde zij zijn gebogen hoofd en smeekte:

'Ween niet, Ahmed, zij zullen misschien terugkeeren, als zij weten dat ons hart haar trouw blijft, als Abdullah, zooals hij verklaarde te willen doen, echtscheiding aanvraagt. En zelfs al keerden zij niet weer, gij hebt uw zoons, gij kunt nog vader over andere dochters worden! Ween niet, Ahmed.'

Zij nam een zijner handen in de hare; deze was ijskoud en zij warmde haar met de lippen. Bij het voelen van haar kus, nam hij ook de andere hand van het gelaat weg en keek haar aan. Het was hem of de eerste dagen van hun vervlogen jonge liefde terugkwamen; van de trotsche zwijgende gemalin bleef nu niets over dan de vrouw die liefhad, die hem altijd had bemind.

De Sfinx had eindelijk haar mysterie geopenbaard, een mysterie ouder dan al de geheimen der pyramiden, het mysterie der liefde, die bleef door alle eeuwen der menschheid heen....

En Ahmed Pacha stond op, hief Djalah overeind en sloot haar in zijn armen....

Twaalfde hoofdstuk.

Davos, 13 April.

Zeanor slaapt en ik heb daarjuist mijn artikel met de post verzonden. Laat mij deze vrije oogenblikken besteden om mijn hart uit te storten op dit papier, dat waarschijnlijk nooit

onder iemands oogen zal komen, maar mij ten minste geduldig zal hebben laten opteekenen wat ik geen sterveling zeggen kan en mij verstikt. Misschien zal ik daarna vrijer ademen, zooals in de dagen, toen ik zoo vaak en zoo open aan Ella schreef.

Ik beantwoord wel geregeld de brieven onzer lieve Servische vrienden; maar er zijn dingen, die ik hen niet zeggen kan, niet zeggen wil, evenmin als het in mij op zou komen ze aan mijn dierbare zieke te verraden of... ze te schrijven naar huis!

En toch kwellen die zorgen mij onophoudelijk. Ik, die vroeger nooit aan geld heb gedacht, die geen flauw vermoeden koesterde van wat het leven kostte, ik sta plotseling van aangezicht tot aangezicht met armoede en dat terwijl de toestand mijner lieveling zooveel onkosten vereischt.

Ik had gerekend op Zeanor's juweelen. Zij moeten een fortuin hebben vertegenwoordigd, zeide mij een juwelier ten dage toen die steenen echt waren; maar de echte waren door valsche vervangen en mijne zuster herinnerde zich nu, dat de prins haar eens verzocht ze hem voor korten tijd af te staan om ze vaster te laten zetten, de eenige oplettendheid, welke zij van zijne zijde had ondervonden.

Eene fraaie, vooral kiesche oplettendheid, voorwaar! Wij moesten dus leven van mijn sieraden en wat er na aftrek van de reiskosten van het bedrag overbleef voor mijn collier ontvangen. Ik heb mijn kleinen rijkdom van dag tot dag zien verminderen en het alleen gewaagd mevrouw Dubois, wie het gelukt is zich bij Marcelle in Frankrijk te voegen, te vragen om raad. Zij ook kent den strijd om het bestaan.

Zij meende dat ik voor de pers zou kunnen schrijven en bood mij aan voor mij naar enkele redactie-bureaux te gaan. Het Journal des Voyages nam inderdaad een drietal stukken op over Turkije, ik ontving voor elk daarvan vijftig francs en zond heden een artikel over Servie. Telkens beteekent dat weer een dag leven voor Zeanor, die van niets weet, nooit iets van mijn moeielijkheden mag gissen.

In haar oogen is ons leven zoo goedkoop, dat mijn kleine kas daarin jarenlang kan voorzien. Van den aanvang dan ook, heb ik haar verzocht mij de regeling van alle geldzaken over te laten, en zij gevoelde zich zoo afgemat en zwak, dat zij mij dankbaar die taak afstond en nooit naar iets dienaangaande vraagt. Hoe zou ik dan den moed bezitten haar te

pijnigen met de zorgen, welke mij zelve zulk een smart veroorzaken?

Is het niet van ochtend tot avond mijn vurigst verlangen eiken hoekigen steen van haar weg te verwijderen?

En van haar zijde is het geen apathie, die haar gedachten weerhoudt zich op dat punt te vestigen. Zij is als iemand die op de grenzen van twee werelden zou staan en vreest weldra het bevel te zullen vernemen het oude land voor altijd te verlaten. Zij blikte terug op alles wat zij daarin lief heeft gehad en bewonderd. Zij zou er zich aan vast willen klemmen, met heel de intensiteit der jeugd. Is het wonder, dat zij het gele metaal vergeet, waarvan zij nooit de waarde leerde kennen?

Gedurende de eerste dagen van ons verblijf in Zwitserland, gevoelde zij zich zooveel beter, dat zij van verlangen brandde de schoone plekjes te zien, waarvan wij zooveel hadden gelezen. We zijn er dus heengegaan en zij genoot onbeschrijfelijk. Ikzelve kon Allah slechts danken haar na zooveel leed nog zulk een groote vreugde te hebben geschonken.

Op een heerlijken morgen, toen wij van uit het venster van ons hotel het Alpenglühén op den Jungfrau gadesloegen, zeide zij plotseling:

‘O! Nourya, ik ben zóó gelukkig deze natuur te hebben gezien. Sedert ik mij bevonden heb tegenover deze vlekkellooze sneeuwbergen, die blauwe meren, al dit schoons door geen menschenhanden geschapen, is het mij als werd de herinnering aan al wat leelijk en vuil was bij mij weggenomen. Ik zie niet langer het schepsel maar nog alleen de aarde en aanbid in haar Allah's werk. Ik zou kunnen jubelen als een slaaf wien zware ketenen van de armen zijn gevallen. Zij kunnen zich weer omhoog strekken tot een lang, een innig dankgebed.’

Er lag op dat oogenblik een zoo verheerlijkte uitdrukking over haar gelaat verspreid, dat ik het zelfs niet waagde haar te antwoorden.

Die stemming is haar bijna voortdurend bijgebleven. Dan zijn haar gedachten oneindig ver van mij; maar ik verheug er mij over met heel mijn hart. Ik zou willen dat haar geest nooit weder van die ideale hoogten afdaalde, waarheen de smart zich niet kan verheffen met hare loodzware schreden. Toch zijn er ook oogenblikken geweest van diepe droefheid voor haar. Op die eerste omzwervingen gingen wij het kasteel Chillon bezoeken. Zeanor was bijzonder stil op dien tocht,

vooral toen wij in den kerker vertoefden, waar Bonnivard zijn broeders voor zijn oogen wegsterven zag, zonder dat zijn boeien hem toelieten hen te naderen. De gids wees ons den naam van Lord Byron op een der ‘zeven breedc pijlers’ aan en toen ik bemerkte hoe de oogen mijner lieveling zich met tranen vulden, vroeg ik mijzelve af over wien zij weende, over den geloofsmartelaar of over den ongelukkigen dichter, die hier een wijle vertoefd had op deze zelfde plek om in zijn gedichten de droefheid te vereeuwigen van den man, die edelor maar niet meer geleden had dan hij. Wij kwamen weder buiten, ik betaalde onzen geleider en wij bleven alleen. Zeanor stond nog altijd roerloos op den drempel der schilderachtige gevangenis en van haar lippen weerklonken de laatste woorden van Byron's gedicht, waarin hij Bonnivard laat spreken:

‘En - wederkeerende in de lucht -
‘Hernam 'k de vrijheid.... met een zucht.’

Zij keerde zich plotseling tot mij.

‘Hoe waar, hoe ontzettend waar!’ fluisterde zij, als vreesde zij haar gedachten luid uit te spreken. ‘Wij waren in ketenen gekluisterd, zoals hij, jarenlang; als hij hebben wij al zijn broeders - onze droomen - zien sterven, een voor een, ook ons waren tot verstrooiing onzer droefheid slechts ijdele nietigheden overgebleven en toch... wanneer op eenmaal de vrijheid ons tegenlacht, wordt onze ziel vervuld van weemoed. O! Nourya, dat men steeds iets achter moet laten, om tot die vrijheid te gaan; dat zij zelve niet tot ons wil komen in het oude midden; dat wij van zooveel afstand moeten doen, wil zij ons haar zegeningen schenken!’

‘Je denkt aan het ouderlijk huis?’ vroeg ik, moeite hebbende een klank voort te brengen.

Zij knikte toestemmend.

‘Niet aan eigen haard, o! geen seconde zelfs!’ hernam zij zacht, ‘die was bezoedeld; ik zal hem daarom nooit betreuren; maar onze zorgeloze kinderjaren; met vader.... met moeder...!’

Ik had het hoofd afgewend, om haar mijn gelaat te verbergen, zoals ik haar sedert onze redding steeds verborgen heb wat er in mij omging, zoo dikwijls mijn gedachten tegen wil en dank naar de ouderlijke woning aan den blauwen Bosphorus terugdwaalden.

‘Ja,’ herhaalde zij met groote verteedering, ‘vooral moeder. Hoe vaak heb ik niet naast haar neer willen knielen, het hoofd in haar schoot verbergen en haar alles toevertrouwen! Maar ik durfde niet. Haar eigen lippen waren zóó vast gesloten, dat dit den mond van anderen verzegelde. Maar wanneer ik aan haar denk, dan is er iets in haar beeld, dat mij zegt dat zij mij zou hebben begrepen, al had zij mij weerhouden van mijn daad. Hebt gij ooit droeviger oogen gezien dan de hare, wanneer zij zich onbespied meende? O! ik heb haar lief om haar onuitgesproken smart, om haar hooghartigheid en indien ik slechts aan haar zijde had mogen blijven...! Is het geen waanzin, dat men het bij ons in Turkije een schande noemt ongehuwd te zijn als men eenmaal volwassen is? Een weinig benijdenswaardige eer, voorwaar, is het huwelijk, dat ons in het ongeluk stort! Welk een wreedheid ons de liefde te onthouden, die hier en overal elders den grootsten schat uitmaakt der vrouw en ons slechts lagen hartstocht in ruil te geven! Welk een misdaad tegen het hart, tegen de ziel! Het is waarlijk geen wonder, dat de meeste onzer vrouwen daarna zoo klein, zoo nietig, zoo onwaardig worden, dat de enkele uitzonderingen, zooals moeder een steenen masker voorbinden, om niet te laten vermoeden, welk een wereld van opstand er in haar leeft.’

Ik antwoordde niet. Het was mij niet mogelijk en wij wandelden nu langzaam verder, zonder meer een woord te zeggen. Op eens echter vroeg zij:

‘Wanneer heb je het laatst geschreven?’

‘Te Montreux.’

‘En als gewoonlijk den brief over Frankrijk laten gaan?’

‘Ja. Dat was immers onze afspraak. We kunnen ons adres niet opgeven, of wij loopen gevaar, dat vader of de prins ons opzoeken en.... wij kunnen of willen niet teruggaan, niet waar?’

‘Neen, neen, nooit!’ riep zij ontsteld uit, ‘maar het is hard daardoor nooit iets van huis te vernemen. Soms zou ik naar de bitterste aanklachten kunnen verlangen, als er slechts een eind aan dat ontzettend zwijgen kwam!’

Zij sprak mijn eigen gedachten uit. Hoe zou ik echter den moed hebben gevonden haar dat te zeggen?

Thans zijn wij reeds sedert maanden te Davos. Wij hebben er overwinterd; want de eerste koude deed Zeanor instorten. En ik die mij verbeeld had dat zij reeds genezen was!

Wij doorleefden donkere dagen. Nu echter is zij oogenschijnlijk veel beter en spreekt zij er aanhoudend van om naar Parijs te gaan. Zij zegt gelezen te hebben van de heerlijke Meimaand daar, als seringen en gouden regen over de tuinmuren afhangen. Indien zij daarop blijft aandringen zal ik haar wensch bevredigen, ofschoon ik vol schrik kan denken aan de kosten der reis. Zeanor moet gelukkig zijn; dat is het eenige wat onze vlucht in mijn oogen kan rechtvaardigen. Trouwens misschien zal ik ook gemakkelijker mijn werk kunnen plaatsen, wanneer ik het zelf aanbieden kan.

Ik wil thans eindigen. Zij is onrustig in haar slaap en het kan zijn dat het licht der lamp haar hindert. Zonderling, hoezeer het mij bevredigt, voor haar te leven en te zorgen. Ook al moet ik oud worden zonder liefde te hebben gekend, ik zal geen leegte voelen, zoolang ik haar slechts behouden mag. Het feit dat zij mijn meerdere in jaren is, doet mij glimlachen, zoo bespottelijk schijnt het mij. Zij is noch mijn zuster, noch mijne vriendin, zij is mijn kind geworden en ik ben overtuigd, dat het daarom is, dat mij niets ontbreekt aan hare zijde. De tijd, die er over ons vertrek uit Turkije verliep heeft mij vóór mijn jaren gerijpt. Ik heb evenveel nagedacht als had ik een eeuw geleefd en ben tot de slotsom gekomen: dat eene vrouw moeder geboren wordt, dat dit de *ziel* is van haar leven. Ik heb gelezen, dat in het Westen het aantal lustelooze, wereldzieke jonge meisjes op schrikbarende wijze toeneemt. Waarom geeft men haar geen ziek kind te verzorgen? Waarom legt men haar geen moederloos wichtje in de armen? Zij zouden genezen zijn.

15 Mei.

Wij zijn sedert drie weken te Parijs, ik mocht er in slagen een goed pension de familie te vinden op den hoek van den Boulevard Haussman en de Place Saint Augustin. Onze twee kamers zien op beide uit, zij vormen den hoek, en Zeanor, die zeer afgemat was door de reis en daarvan slechts langzaam bijkomt, zit veel op een gemakkelijken stoel bij het kleine balcon, te turen op de vroolijke drukte van dat kruispunt.

Ziende hoe groot haar verlangen naar de ‘overhangende seringen en gouden regen’ was, heb ik mij op een zonnigen lentedag de weelde veroorloofd een rijtuig te nemen en zij

genoot zooveel van dien rit langs de tuinen der stad en door het bosch, dat ik mijn vijf francs niet betreurde. Zij klapte als een kind van verrukking in de handen, toen wij voor een oogenblik uitstegen aan de Pré Catalan en daar verschgemolken melk dronken. Welk een genot haar aldus te zien!

Maar mijn zorgen nemen toe. Ik houd nog slechts enkele honderden francs over en ben nog steeds niet geslaagd een vasten werkkring te vinden. Hedenmiddag was ik andermaal op een redactie-bureau. Ik moest er twee uur wachten, ofschoon de hoofdredacteur mij schriftelijk den tijd voor mijn bezoek aangegeven had. Eindelijk om vier uur, verscheen hij, groette mij al weinig eerbiedig, wierp zich toen in den armstoel voor zijn schrijftafel neer en rekte zich uit.

‘Vergeef mij,’ zeide hij lachend, ‘ik ben dronken, dronken van wijn en van de mooie vrouwen met wie ik heb gedejeuneerd. Vertel mij eens waarover gij mij komt spreken. Aan den harem ontvlucht, hé? Nu op mijn woord! daar had gij gelijk in. Het was een schande zulk een snuitje te verbergen achter een sluier. Dat noem ik een wreedheid plegen tegenover het sterke geslacht, dat naar schoonheid dorst. En hebt gij hier te Parijs uw hart al verloren?’

‘Neen, mijnheer,’ antwoordde ik, al mijn zelfbeheersching te baat moetende roepen, om niet op staanden voet heen te gaan, zonder hem zelfs een groet te gunnen, ‘en daar denk ik ook niet aan. Al wat ik verlang is arbeid, om in het onderhoud mijner zuster te voorzien. Men raadde mij aan, mij daartoe tot u te wenden.’

Hij liet weer zijn dronkemanslach hooren.

‘Inkt aan die mooie kleine handjes! Dat zou waarlijk jammer zijn. Maar het zal wel niet helpen of ik daar al tegen preek. Vrouwen zijn schatjes, maar koppig als muilezels, vergeef mij dat ik het zeg. Nu, ik beloof u er over na te zullen denken of ik u iets te doen kan geven. Dat artikel in de Journal de Voyages, dat gij mij zondt was uitstekend geschreven. Misschien heb ik wel wat voor u. Gij zult het binnen acht dagen vernemen.’

Ik was blij te kunnen vertrekken. De man die ondanks zijn geafficheerde losbandigheid, zich onmiskienbaar alle mogelijke moeite gegeven had zijn hoofd op dat van den Christus te doen gelijken, boezemde mij een onuitsprekelijke walging in. Zou hij echter woord houden?....

Aan tafel - om de onkosten van extra-bediening te ver-

mijden eet ik met al de overige huisgenooten aan table d'hôte en ga ik zelf Zeanor haar diner brengen, - vroeg een oude dame, die altijd naast mij zit, waar ik heden geweest was. Ik noemde haar den hoofdredacteur.

‘O!’ zeide zij minachtend, ‘die man die zich onweerstaanbaar gelooft voor alle vrouwen. Weet gij dat hij van zichzelf schreef:

“Je porte le fardeau d'une beauté sublime.”

En te denken dat er vrouwen van talent en schoonheid zijn, die zich voor hem wegwerpen! Zij verdienen haar lot, toen hij zich haastte haar hart te breken. Hij heeft heel de toekomst der grootste componiste van onze eeuw verwoest. Neen, niet van hem moet gij hulp verwachten. Neem mijn raad aan en breng liever een bezoek aan een ernstig man, een mijner tijdgenooten, die lid der Fransche academie is. Hij zal u zeggen wat te doen en indien hij u een aanbeveling geeft voor een blad, hebt gij veel kans te zullen slagen. Ik ken hem persoonlijk, al hebben wij elkander ook sedert jaren uit het oog verloren, en het zal mij een genoegen zijn u een woordje voor hem mee te geven.’

Ik had haar kunnen omhelzen van dankbaarheid. Zij schreef onmiddellijk na het middagmaal haar briefje en ik verzond het, met het vriendelijk verzoek, of die groote oude man, die zeker ook goed moest zijn, mij een dag en uur wilde opgeven, waarop ik hem zou mogen spreken. Thans kan ik slechts afwachten en hopen; maar ik heb al zóó dikwijls vruchteloos gehoopt! En toch moet er hulp komen; het moet!

20 Mei.

Ditmaal ben ik vol goeden moed. De man, die zich *Une beauté sublime* vindt, ondanks zijn bijna gebochelde gestalte, heeft ten minste woord gehouden. Hij kwam onverwacht bij mij aan met een wonderlijke opdracht. Zijn boeken - hij is niet alleen een der voornaamste persmannen, maar tevens een beroemd romancier, - brachten hem veel geld op, zeide hij. Zijn uitgever vraagt er nu weder om een, waaraan hij minstens 25.000 francs zou verdienen en hij had dat bedrag hard nodig, want hij hield er van in weelde te leven, maar

hij voelde voor het oogenblik geen lust tot papiervullerij; hij moest op reis met een mooie vrouw. Indien ik nu het boekdeel in zijn plaats wilde schrijven zou hij mij een idee opgeven, dat ik uitwerken moest. Was dat werk binnen een maand gereed, dan zou hij mij voor mijn moeite de helft van zijn honorarium uitkeeren. De helft van vijf en twintigduizend francs! O! mijn eenige vrees is nog slechts, dat hij zich zou kunnen bedenken. Ik zeg en ieder uur dat verstrijkt; want ik beloofde hem, reeds morgen aan het werk te gaan en hij zou mij toch zeker in tijds waarschuwen, indien hij van plan veranderen mocht.

Twaalfduizend vijfhonderd francs! Genoeg om Zeanor twee jaar in het leven te houden, ook al heeft zij nog zooveel versterkende middelen en doktersbezoeken noodig. Twee jaar gedurende welke ik naar een werkkring zoeken kan en mij verder bekwamen in de letterkunde!

Ik ben ook zeer welwillend door het Lid der Academie ontvangen. Hij is iemand van bij de zestig jaar, met een goedgehartig, eerbiedwaardig gelaat en ditmaal had ik met een gentleman te doen. Zijn vrouw en dochters waren op reis, dat speet hem, zeide hij, want hij had mij gaarne aan haar voorgesteld; hij verzocht mij zelf bij hem te blijven déjeuneeren en streelde mij echt vaderlijk de hand, toen ik hem met een weigering moest antwoorden en hem zeide mijne zuster niet op mij te willen laten wachten.

Hij heeft mij zijn voorspraak toegezegd bij de directie der Revue Internationale. Zij betaalt wel is waar haar medewerkers niet; maar op die wijze wordt mijn pen bekend en zullen andere tijdschriften van zelf ook medewerking aanbieden.

Ja, de toekomst lacht mij eindelijk en ten laatste toe. Indien Zeanor nu slechts haar krachten mocht herwinnen; maar ofschoon zij verzekert, zich veel beter te gevoelen dan verleden jaar, is er iets bovenaardsch over haar gekomen, als behoorde zij reeds niet meer tot deze wereld, een onbeschrijfelijk iets, dat mij soms van angst doet beven. Misschien echter zijn het slechts schrikbeelden van mijn overspannen geest. Ik wil ze heden verbannen, heden, nu ik zoo gelukkig ben door de vooruitzichten mij geopend.

20 Juni.

Gisteren bracht ik mijn manuscript weg. ‘Sophie Madeleine’ zooals de ‘*schrijver*’ het boek wil noemen, is naar ik oprecht meen uitmuntend geslaagd. Ik schreef het werk hoofdzakelijk des avonds. Zeanor gaat zeer vroeg ter ruste; meestal reeds om acht uur en daarna arbeid ik tot laat in den nacht. Op die wijze kan ik overdag toch voor haar zorgen, wat wel noodig is, want de hitte oefent een ongunstigen invloed uit op haar gestel en dan wordt zij rusteloos en neerslachtig, wil zij telkens naar het Parc Monceau, om daar wat lucht te krijgen en, eenmaal daar, is het gewoel der spelende kinderen haar toch te veel.

Maar mijn boek is gereed en Mandoz, de zoogenaamde auteur, maakte mij zijn compliment over de eerste bladzijden, was overtuigd dat ook de rest goed zou zijn en zou het terstond naar den uitgever zenden.

‘Want ik heb geld noodig!’ zeide hij lachend.

Nu, dat verheugt mij, want dan zal hij ook mij zeker spoedig betalen en dat wordt onmisbaar, want ik houd nog geen honderd francs meer over.

30 Juni.

Het Journal des Voyages betaalde mij drie artikels uit. De Revue Internationale plaatst er een van mij; ik hoorde nog niets van Mandoz; maar het Lid der Academie bracht mij een bezoek, sprak mij moed voor de toekomst in en verzocht mij morgen bij hem te komen, om voorgesteld te worden aan den hoofdredacteur van een groot blad, dat zeker mijn stukken zal aannemen.

Ik zal trachten er heen te gaan; maar mijn arme lieveling heeft sedert gisteren weer een weinig koorts. Wanneer toch zal zij geheel en al herstellen?

2 Juli.

Ook al wil ik het voor Zeanor verbergen, ik ben ziek op mijn beurt, ziek van afschuw, van schaamte, van vertwijfeling. O! Indien de herinnering aan onze Servische vrienden mij

niet bijbleef, ik zou het gansche menschedom van eerloosheid verdenken. Moet ik dan tot de overtuiging komen dat de Harem nog beter is dan de vrijheid, zooals die der Westersche vrouw geboden wordt?

En toch heeft een enkele man mij in dezen toestand van wanhoop gebracht. Misschien zou ik er mij lichter overheen gezet hebben, indien ik niet zoo vast in hem had geloofd. Maar een man van beschaving, een der veertig 'Immortels', een grijsaard, de vader van dochters die veel ouder zijn dan ik! Hij moet mij ongelooflijk dom hebben gevonden; want ik verstond hem niet in den aanvang.

Het was mij slechts een groote teleurstelling te vernemen, dat de man met wien hij mij kennis zou laten maken, niet aanwezig was. Ik geloof thans niet eens meer, dat hij daar ooit heeft moeten komen. Hij wachtte mij met een uitstekend déjeuner, waarvan ik, in mijn ongeduld om naar mijne zuster terug te keeren, nauwelijks iets gebruiken kon.

Daarna ondervroeg mijn gastheer mij heel vaderlijk naar mijne vooruitzichten en greep medelijdend mijn hand, toen ik hem zonder Mandoz te noemen, vertelde van het mij opgedragen werk dat ik had mogen afleveren.

'Arm. kind!' zeide hij, 'hoe weinig kent gij Parijs nog! Wij hebben minstens tien dergelijke auteurs van naam, die hunne werken door andere laten schrijven; maar ik geloof niet dat een hunner ooit betaalt.'

Ik werd ijskoud en nog begint mijn hart te kloppen als ik aan die woorden denk; maar wat daarop volgde doet mij vermoeden, dat hij mij slechts aan het hopelooze van mijn toestand wilde doen gelooven; want op eens wierp hij zich aan mijn voeten, greep mijn handen en riep uit mij lief gekregen te hebben, niet meer te kunnen leven zonder mij. O! zoo ik wilde, behoefde ik geen oogenblik meer voor de toekomst te vreezen. Hij was rijk, zijn geld stond tot mijne beschikking....

Als versteend hoorde ik hem aan, hoorde alles, alles wat hij wilde tot ik op eens ontwaakte uit die vreeselijke nachtmerrie en gevlucht ben. Maar alvorens huiswaarts te durven keeren heb ik mij moeten neerzetten op een bank bij de Chapelle Expiatoire om weder bij te komen van mijn ellende en Zeanor bij mijn thuiskomst een vroolijk gelaat te kunnen toonen.

Van morgen bracht de eerste post mij een briefje van dien man. Het bevatte slechts de woorden:

‘Gij wilt thans niet naar mij luisteren; maar die dag zal komen en ik wacht mijn uur af. Het spijt mij alleen, dat gij gemeend hebt verontwaardiging te moeten voorwenden. Wanneer twee jonge vrouwen zich onbeschermd te Parijs vestigen, weten zij waaraan zij zich blootstellen.’

O! hoe afschuwelijk! welke miskennis! welke onwetendheid.... Hoe kom ik uit zoo'n labyrint! Was ik maar dood! Doch neen; dat nooit zoolang Zeanor mij nog noodig heeft en zij kan mij niet missen, mijn arm kind, dat daarginds in brandende koorts ligt. O! en dan die benauwdheden waarmee zij te kampen heeft!

21 Augustus.

Nog vijf francs in mijn beurs en nog weken ten achteren in het betalen van ons pension, van morgen ben ik Mandoz om een voorschot gaan vragen, hij was voor onbepaalden tijd op reis. Ik heb hem geschreven; maar zal hij antwoorden?

De dokter verlaat ons op het oogenblik; hij wil dat Zeanor elken ochtend per rijtuig naar het bosch gebracht zal worden en daar in het gras zal liggen tot laat op den middag. Dat kan haar leven redden zegt hij. Daarna een winter in het Zuiden en zij zal volkomen genezen zijn.

‘Maar kunnen wij dat wel bekostigen?’ vroeg zij op schuchteren toon na zijn vertrek.

‘Zeker, zeker, ik verdien genoeg!’ haastte ik mij te zeggen. ‘Zou je het gaarne willen?’

‘O! te genezen, liefste!’ antwoordde zij met tranen in de oogen, ‘het zou de hemel zijn!’

En ik heb het in mijn hand en ik zou aarzelen?

O! maar *dit* offer, het is zóó oneindig groot. Het is mijzelve wegwerpen, verkoopen, het is mij verlagen tot al wat slecht, wat gemeen is; eerloos worden, ophouden mijzelve te zijn. Neen ik *kan* dat niet doen. Alles, alles, slechts dat eene niet!

Ik zal mijn trots breken; schrijven aan mijn vader; hem den toestand blootleggen. Er kome van wat wil; maar hij zal zijn dochter niet laten sterven, bij gebrek aan een weinig geld.

25 Augustus.

Geen antwoord uit Stamboul en toch smeekte ik vader mij te seinen, indien hij ons wilde bijstaan. Misschien was hij uit de stad. Ik zal aan moeder schrijven. Gelukkig regent het zoodat van zelf Zeanor's ritten uitgesteld worden.

4 September.

Geen antwoord. Ik heb het thans begrepen. De ambtenaren der Turksche posterijen zijn de slaven van het gouvernement; vandaar ook dat de overige mogendheden hun eigen postkantoren te Constantinopel hebben. Mijn brieven hebben hunne bestemming niet bereikt en ik.... ik heb geen franc meer over.

Ook is de vrouw des huizes mij vriendelijk maar toch ernstig om betaling komen manen.

Alle hoop is vervlogen. Mandoz zwijgt alsof hij niet bestond.

15 September.

Mijne arme zieke werd heden overgebracht naar een zonnige kamer, dicht bij het bosch. Zij heeft thans planten om zich heen en het is haar geen vermoeienis meer dien korten rit naar het Pré Catalan af te leggen. Wij nemen haar nieuwen ruststoel mede en daar ligt zij dan zoo rustig als ware zij thuis, te luisteren vol verrukking naar het gezang der vogels.

Allah is groot, hij heeft mij Pierre Loti doen ontmoeten, deze die de Orientaalsche zielen zoo goed begrijpt, heeft me voorgesteld *samen* een boek te schrijven, hij komt dagelijks een uur bij mij, we zullen het noemen: 'Le bleu dont on meurt' het verschijnt eerst in de Revue des deux Mondes en dan als boekdeel, Loti gaf me een voorschot van vijfduizend francs. Maar hij vindt den titel van het boek niet goed en wil het liever 'Les Désenchantées' noemen, omdat ik zooveel schaduwen aan de zonnige vrijheid ontdekte.

Zeanor zegt mij hoe gelukkig zij is, dat mijn talent haar van zooveel kleine weelde-dingen kan omringen.

Wij maken plannen om begin October naar 't Zuiden te

gaan. Onze Servische vrienden hebben mij per brief het pension ‘Magenta’ te Nice zeer aanbevolen en geven mij den raad, dáár onder den aangenomen naam van ‘Joanivitch’ onzen intrek te nemen, daar wij hier langzamerhand nog al last kregen van nieuwsgierigheidsbezoeken, vooral van couranten-reporters, die zoo ontzettend indiscreet zijn en alle hartewonden met een microscoop willen onderzoeken.

11 October.

Wij zouden morgen naar het Zuiden vertrekken. De koffers staan gepakt. En gisteren kreeg mijn lieveling eene bloedspuwing, die haar doodzwak op haar legerstede geworpen heeft.

De professor die ik thans heb ontboden, nu ik geld heb om een specialiteit te betalen, heeft mij gezegd, dat zij verloren is. Het Zuiden zou niet meer baten, het einde is nabij. Zij ligt in zware koorts, maar onbewust van het gevaar en nog altijd droomende van genezing.

Ik schrijf dit neer, als versuft van wanhoop.

Werktuiglijk beweeg ik mij door onze vertrekken op en neer en handel ik waar dat zijn moet. Slechts als zij mij noodig heeft, wijkt mijn verdooving, houd ik op een slaapwandelaarster te zijn.

O! haar te moeten verliezen; mijn kind, mijn eenige!

15 October.

Alles is voorbij; een uur geleden stierf zij in mijn armen, meenende dat zij slapen ging, maar ik wist het, dat zij nooit meer zou ontwaken. Dat ik niet geweend of gekermd heb, dat ik de kracht vond haar toe te lachen, - Allah, daarvoor prijs en loof ik u!

Zeanor! Zeanor! ik ben zoo alleen!

19 October.

Ik heb haar naar haar laatste rustplaats gebracht. Van het geld dat ik verdiende heb ik haar graf betaald. Zij sluimert daar voort op een zonnig plekje. En ik.... ik kan

niets meer voor haar doen. Mijn leven schijnt met het hare te eindigen en ik ben pas twintig jaar!.....

Loti heeft zich een trouw vriend betoond, hij heeft mij op dezen dag bijna niet verlaten en met mij besproken *wat* het beste voor mij zijn zou.... O! ik keer terug naar moeder! Ik zal vader smeeiken mij niet uit te huwelijken zonder mijn toestemming.'

Acht dagen later voerde de Orient-Express een tenger, bleek jong meisje van uit Parijs over Weenen, Constantinopel te gemoet. Zij droeg Westersche rouwkleederen, maar in een handtaschje dat zij telkens opende, lag de dun-zijden zwarte tcharchaf die zij af en toe betastte en met aandoening bekeek; zij wilde zich in dien sluier aan de voeten van haar ouders werpen en zij zouden haar vergeven, haar de plaats in den Harem weer inruimen zoo zij hoorden van al haar lijden van het vruchteloze van haar offer door den dood van Zeanor....

Ja, daarginds waren de warme harten die haar kinderjaren met liefde omringden, dáár zou zij kunnen uitweenen en haar jonge diepgewonde ziel, zachtjes en langzaam laten genezen. Hoe sterk voelde zij nù, dat zij pas twintig jaar was en dat haar jeugd *leven* zocht!

De trein ratelde voort - dag en nacht... dag en nacht... eindelijk daar lag het oude Stamboul.... het was avond; de duizenden in de verte flikkerende lichten - die als een brandwaas de dampen boven water en stad in rossigen gloed hielden, - zij schenen ook op de woning haars vaders waarheen zij ijldde met een weemoedig verlangen, een dorst naar teederheid en steun.

Schokkend stond de trein stil; zij liet haar bagage in den steek die zou later van huis uit wel gehaald worden....

In twee jaar had ze haar geliefden niet gezien! O! hoe onstuimig klopte haar hart van diepe ontroering!

Zij gaf haar handbagage af, liet zich een rijtuig aanwijzen, stapte er in en noemde met trillende stem den naam en adres....

Daar kwam zij aan - werktuiglijk betaalde zij den koetsier; de groote ingangdeur naar den Salemlék stond open; in de

verlichte hal zag zij niemand, maar de portier - een nieuwe - zat in zijn kamertje achter 't binnenvenster.

Zij had in 't rijtuig haar tcharchaf omgehangen, zij vroeg of de Pacha thuis was.

‘Ja,’ de Pacha was boven in de vertrekken van de hanum-prinses; - zij klemde zich aan de leuning der breede trap vast, haar knieën knikten onder haar; op de tweede tree zag zij iemand de trap afkomen.... haar vader!

Onwillekeurig trad zij terug, hij scheen in gedachten, keek niet naar haar.... zij sloeg haar sluier terug.

‘Vader!’.... riep zij in een teederen, onderdrukten snik.

Ahmed Pacha ontstelde, als had hij een geest gezien, hij werd doodsbleek leunde tegen den muur en kon geen woord spreken.

‘Erbarming!’ fluisterde zij smeekend.

Toen was het of hij pas begreep *wie* daar voor hem stond, hij trad haar nabij met haatdragend, uitdagend gelaat, met gestrekten hals zijn gezicht vlak bij 't hare, zijn oogen in vlammenden toorn op haar gericht, siste hij tusschen de tanden:

‘Zoo!.... gevloekt, onteerd schepsel! Ben jij het? Weet dan, je hebt mijn loopbaan vernietigd.... je hebt je moeder gedood.... ik vloek je! ik vloek je!’ en met opgeheven arm: ‘ik vloek je ten derden male in Allah's naam!’ -

Wezenloos van ontzetting en wanhoop schoof Nourya achteruit naar den ingang.... zij voelde geen smart.... zij wist alleen dat ook zij sterven moest.... bij den laatsten vloek die op haar viel, trad zij buiten de deur van het ouderlijk huis....

Moeder dood?! Zeanor dood!....

Aan alles had zij schuld.... zij!....

IJlend als in een koorts, zonder nadenken, zonder een minuut te kunnen overwegen vloog zij den tuin dóór, het groote zij hek uit.... zij voelde de kille avondbries die over 't blauwe water gleed.... dáár was de uitkomst!

Maar de oever was glooiend.... zij keerde zich om, liep rugwaarts in 't vochtige oeverzand, en toen haar rokken tot aan de knieën nat waren en eindelijk 't water tot aan haar heupen steeg.... wierp zij zich achterover.... Een sterk opspatten.... daarop sloot de Bosphorus zich zachtjes over dit nieuwe offer der Turksche zeden. -

EINDE.